

როსტომ ჩხეიძე

ალექსანდრე ორბელიანი

150 ამბავი

თან საკითხავი

52

სერიის მთავარი რედაქტორი
ბუბა კუდავა

რედაქტორი

ნინო ვახანია

ოპერატორი

თამარ ჩიხლაძე

დამკაბადონებული

ვიოლა ტულუში

გარეკანის დიზაინერები

თეონა ჭანიშვილი

ილია ხელაია

ISBN 978-9941-487-99-6

© გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2020

მოგესხენებათ, როგორ უჭირთ ადამიანებს დღეს
კითხვა.

დაძაბული გრაფიკი, ცხოვრების ჩქარი რიტმი, ცოტა
დრო, ბევრი საფიქრალი, ინფორმაციის მიღების
მრავალი სხვა საშუალება...

არადა, ბევრს უყვარს კითხვა და ბევრს აქვს
მოთხოვნილება იკითხოს.

გამომცემლობა „არტანუჯის“ ახალი სერია –
თან საკითხავი ერთგვარი გამოსავალია ამ
საყოველთაო უდროობის ჟამს.

დიახ, თან-საკითხავი.

საკითხავი „სხვათა შორის“, საკითხავი
თანდათანობით, სვენება-სვენებით თუ ერთი
ამოსუნთქვით. საკითხავი კეთების პარალელურად.
ადვილი და საინტერესო საკითხავი. საკითხავი
დასვენებისას, მგზავრობისას, თუნდაც მუშაობა-

მუშაობისას. საკითხავი ავტობუსში, მანქანაში, თვითმფრინავში, მატარებელში...

საკითხავი ჰამაკში, პლაჟზე, ჯდომისას თუ წოლისას, საკითხავი ისე, ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ ვითარებაში. საკითხავი მათთვის, ვისაც მოსწონს წიგნებისთვის „თვალის გადავლება“, ვისაც უყვარს კითხვა აქა-იქ თვალის ჩაკვრით და ვისაც არ იზიდავს ვრცელი და გაბმული ტექსტები.

თითოეულ გამოცემაში ერთი საინტერესო თემისა თუ პიროვნების შესახებ შეკრებილი, გასაგები და უშუალო ენით დაწერილი, მცირე მოცულობის ძალზე საინტერესო „ამბები“ მოიყრის თავს. ეს ნაწილები არ იქნება ერთმანეთზე გადაბმული და დამოკიდებული.

ასე, ნაკვეს-ნაკვეს კითხვა ხომ წიგნის ნებისმიერი ნაწილიდან შეგვიძლია დავიწყოთ და ნებისმიერ დროს შევწყვიტოთ, ნებისმიერ დროს განვაახლოთ და შემდეგ ნელ-ნელა ჩავამთავროთ. ან არც ჩავამთავროთ... ☺

ესეც სერიის ორმოცდამეთორმეტე წიგნი!..

ბუბა კუდავა

წინათქმის მაგიერ

ის დროც უნდა დამდგარიყო, ალექსანდრე ორბელიანი პერსონაჟად გამოჩენილიყო ოთარ ჩხეიძის ბიოგრაფიულ რომანში ვასილ ბარნოვზე („რომანი და ისტორია“).

მიყრუებულიყო ეს დიდებული სახელი, მიჩუმათებულიყო, ჟამიდან ჟამზე თუ გაიხსენებდა ვინმე და... ისიც როგორც ყოვლად მიაბიძგ ადამიანს. წრფელს, უანგაროს, მაგრამ ნამეტანი გულუბრყვილოს... მოყვარეს თავისი ქვეყნისა, მაგრამ ვერას შემძლეს მისი კეთილდღეობისათვის...

აღარც მისი ისტორიული ქრონიკები დაედოთ თარგად და ნიმუშად... ანკი ვინ დაგანებებდა ასე ადვილად, რადგანაც ალექსანდრე ორბელიანის დოკუმენტური პროზა თვალნათლივ ამხელდა, რუსეთის სამხედრო ექსპანსიას როგორ უძლოდა წინ ამ იმპერიის მიერ გაშლილი აგენტურული საქმიანობა საქართველოში, ათწლეულობით რომ გაგრძელდებოდა და შიგნიდან გამოხრავდნენ სამეფოს სხეულს, ერეკლე მეორის მიერ გალავანშემოვლებულს...

და თუმც ჩაეშლებოდათ თბილისის აღების გეგმა 1770 წელს, აღა-მაჰმად-ხანისა და აგენტურული ქსელის გამოყენებით მაინც მიაღწევდნენ თავისას და კიდევ თავზე დაგვამხოვდნენ სახელმწიფოებრიობას... და სხვადასხვა მზაკვრული ჩანაფიქრის განხორციელებასთან ერთად პოლიტიკური მკვლელობის მსხვერპლად აქცევდნენ ლევან ბატონიშვილს, რეგულარული ჯარის შემქმნელსა და ერთ დიდ დასაყრდენს ერეკლე მეორისათვის... ეს მკვლელობაც, მკაცრად გასაიდუმლოებული, ალექსანდრე ორბელიანს რომ უნდა გაეხსნა...

იკრძალებოდა სიმართლე საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის ირგვლივ და... კიდევ ყოველნაირად მიაყრუებდნენ იმ ნაწერებს, ზოგს არქივისათვის განირავდნენ და ზოგსაც ძველ პერიოდიკა-გამოცემებში ჩატოვებდნენ...

და აი უეცრად სულაც პერსონაჟად უნდა წარმომდგარიყო ბიოგრაფიული რომანის ფურცლებზე, ჭაბუკი ვასილ ბარნოვი მისი ხილვის წყალობითაც რომ უნდა აღვსებულიყო სულიერი მისწრაფებებით, კაცისა, ქალაქისა ქუჩებში თავანუული რომ დაიარებოდა, წინ არ იყურებოდა და რაღაც შორეულს მისჩერებოდა, შორეულსა და ჩაბინდულს; კაბის ყურთმაჯები გადაეკეცნა და, რომ ჩამოუვარდებოდა, ისევ გადაიგდებდა, მყისვე უკუ გადაიგდებდა ისე, თვალს არ მოწყვეტდა იმა ბინდბუნდსა, სადაც გადაიელვებდა და გაჰქრებოდა ოცდათორმეტი, გადაიელვებდა მხოლოდ იმიტომ, იმისთვისლა დაეღარნა გული, მხოლოდ იმისთვის, რადგან სხვები აღარ იგონებდნენ იმ წლების სამზადისს აჯანყებისათვის.

და გარინდული რომ მიდიოდა, შემხედურები სალამსაც ვერ გაუბედავდნენ. არც უნდოდა სალამი, რაღად უნდოდა, რაღა ბედენა იყო, გამქრალიყო იმ დღეთა მოლოდინი, იმ დღეთა, როცა „გამარჯვება“ სისხლს ადულებდა.

არ ესმოდა იმ ადამიანებისა, მარტოდენ მუცლის ავსებასა და ფლასების შემოფარვაზე რომ ზრუნავდნენ. იმათ ამისი არ გაეგებოდათ. იმას თუ ძალიან ეცოდებოდა ესენი, ამათ ის ეცოდებოდათ – თავალერილი და თვალმონყვეტილი იმ შორეულის, ის დაკარგულისაგან.

დაკარგულისაგან?! სამუდამოდ?!

და ყურთმაჯები უნდა ჩამოსცვენოდა ალექსანდრე ორბელიანს, ისევ გადაეყარა მხარზე, კვლავ ჩამოსცვენოდა, კვლავაც გადაეყარა, და თვალებიც კვლავ ბინდბუნდში ეფათურებინა.

ესლა შერჩენოდა იმ დღეთაგან, იმ ცეცხლოვან დღეთაგან, აჯანყების გეგმას რომ აზუსტებდა, მინერ-მონერა გაეჩალებინა რუსეთს ოქროპირ და დიმიტრი ბატონიშვილებთან, სპარსეთს ალექსანდრე ბატონიშვილთან, საფრანგეთს ბროსესთან, ლებულობდა და ისტუმრებდა შიკრიკებს, ეთათბირებოდა მოთავეებს, მუსიკის სალამოებზე იწვევდა საფრანგეთის საკონსულოს მდივანს ლეტელიეს, თურქეთის კონსულს...

ამ მონუმენტური იერიით წარმოჩნდებოდა რომანის ფურცლებზე – უჩვეულობითა და განსაკუთრებულობით.

აჯანყება კი მხოლოდ საქართველოში არ უნდა მომხდარიყო, საერთოკავკასიურ ამბოხებას იზრახა-

ვდნენ ფარული ორგანიზაციის მონაწილენი და შე-
საფერისადაც ემზადებოდნენ, კავკასიის გადაღმაც
საგულდაგულოდ რომ გაეხათ საიდუმლო ძაფები.

ასეც გაიხსენებდა ალექსანდრე ორბელიანი:

– ეს შეთქმა ასე უნდა მომხდარიყო, რომ მთელი
კავკაზია შავი ზღვიდან მოკიდებული კასპიის
ზღვამდისინ, სრულიად მთებისა და ბარის ხალხი,
უნდა გავერთიანებულიყავით და ერთიანი აღრეუ-
ლობა მოგვეხდინა.

მართალია მაშინ ჩაიშლებოდა ის ჩანაფიქრი კავკა-
სიის გაერთიანებისა და ერთიანი აჯანყების მოხდე-
ნისა, მაგრამ იდეა, როგორც ხსნის ჭეშმარიტი გზა,
არ უნდა დაკარგულიყო.

დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი დრამის –
„დავით აღმაშენებელი ანუ უკანასკნელი ჟამი სა-
ქართველოსი“ – პერსონაჟს სერაფიმ ბერს ალექ-
სანდრე მოწოდებად გაახმიანებდა სწორედ ამ
იდეას, სიტყვა-სიტყვით რომაა განმეორებული მო-
გონებაში აღბეჭდილი ის ფრაზა:

– მაშ ჩემო საყვარელნო, ერთიანათ გევედრებით
შავი ზღვიდან მოკიდებული კასპამდისინ და თარ-
გამოზის ერთიან შვილებთა, ან ერთიან გავწყდეთ
და ან გავთავისუფლდეთ!

და დრამის პერსონაჟ დავით აღმაშენებელსაც
ამასვე განაცხადებინებდა:

– ასე მაგრად და მკვიდრად შეიკრას ერთობა ჩვენი, როგორც ეს ზონარები გამოიკრა დიდო და გამოუთქმელო საკურველო ღმერთო! შენის განგებით, შენის ძლიერებით დავიმკვიდრეთ სახელმწიფო ჩვენი, დიდი ჩვენის თარგამოსის კავკასიის ერისა! იყოს ერთი კავკასია და ერთიკ კავკასიის ერი საუკუნოდ.

– იყოს კავკასია და კიდევაც იყოს კავკასია, ერთ სამეფოდ, – მაღლობელნი გალობით უნდა აჰყვნენ და მრისხანე და შეურიგალი უნდა იყოს მეფის ის ფრაზა:

– ვინ ამას იქით ჩვენი კავშირი დაარღვიოს, წყეულიმც იყოს!..

და მაღლობლებმაც უნდა დაადასტურონ:

– წყეულიმც იყოს! წყეულიმც იყოს! წყეულიმც იყოს!

ამ ისტორიული დრამის პერსონაჟთა ხასიათებსა და დიალოგებში 1832 წლის შეთქმულთა სახეები და საუბრები რომ აირეკლებოდა თუ გაიელვებდა, ზოგჯერ პირდაპირაც გადმოვიდოდა, ყველაზე მკაფიოდ მაინც სერაფიმ ბერისა და ფილადელფოს კიკნაძის იგივეობა უნდა გამოკვეთილიყო და გადმოღვრილიყო ის თავგანწირული სული, შეთქმულთა წესდების შემქმნელ ბერსაც რომ მომადლებოდა და ფარული ორგანიზაციაც ამ შემართებით განმსჭვალულიყო:

მართალია ჩვენ გავწყდებით, მაგრამ ამითი დიდი შვება მიეცემა ჩვენს შვილებსაო!..

არ დასცალდებოდათ შეიარაღებული გამოსვლა და რუსული ულლის გადაგდება, ვერ ამოიგებდნენ დაკარგულ სახელმწიფოებრიობას, მაგრამ იმდენს მაინც შეძლებდნენ სოლომონ დოდაშვილის, ელიზბარ ერისთავისა და ალექსანდრე ორბელიანის მეტაურობით, რომ დავით აღმაშენებლის შემდგომ პირველად გაიყვანდნენ საქართველოს საერთაშორისო ასპარეზზე და მოაქცევდნენ მსოფლიო-ისტორიული მოვლენების შუაგულში.

შორს დარჩენილიყო ის ხანა მთელი თავისი მღელვარებითა და დრამატიზმით, და ქალაქში ქუჩებსა და ქუჩაბანდებს აყოლილ-ჩამოყოლილი ალექსანდრე ორბელიანი ისევ იმ დღეებს გაჰყურებდა – შორეულსა და ჩაბინდულს... და ყურთმაჯები რომ ჩამოუცვიოდა, კვლავ უნდა გადაეყარა მხარზე... მერე ისევ უნდა ჩამოსცვენოდა...

დაიარებოდა თავისებურ სიმბოლოდ იმ ჰეროიკულ-ტრაგიკული გაბრძოლებისა, იმ იდეალების შენარჩუნების განმსახიერებლად და სახელმწიფოებრიობის დაბრუნების რწმენის გამლვივებლად.

მხოლოდ იმისთვისღა დაედარნა გული, რადგან სხვები აღარ იგონებდნენო...

ვერ მოახდენდა მკვეთრ ზეგავლენას საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებზე იმ დრამატულ ოცდათორმეტში, ვერ აშლიდა ქართველობასა და მთელს კავკასიას?

არ გაუმართლებდა როგორც პოლიტიკოსსა და მეომარს?

სამაგიეროდ გაუმართლებდა როგორც მოძღვარს, მის კალთას რომ უნდა შემოფარებოდა ილია ჭავჭავაძის თაობა, მას გამოეზარდა, მას ალევსო სახელმწიფოებრივი აზროვნებითა და დამოუკიდებლობის აღდგენის რწმენით, ამ იდეალისათვის თავის გადადების სულისკვეთებით.

ოცდათორმეტის მისწრაფებანი და განწყობილებანი ამათთვის გადმოებარებინა და... უკვე გულმშვიდად დაჰყოლოდა ქუჩაბანდებს: ორ გუბერნიად დანაწილებული ყოფილი საქართველო საიმედო ხელშია და ადრე თუ გვიან აღდგება სახელმწიფოც და დიდების დღენიცო...

სათხოვარი ეს ჰქონდა მათთვისაც და თავის ნათესავ-ახლობლებისთვისაც:

საქართველოს თავისუფლების აღდგენა საფლავში ჩამომძახეთო!..

და როდესაც ზვიად გამსახურდიან გამოაცხადებდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას 1991

წლის 9 აპრილს, 12 საათსა და 20 წუთზე, თქვენი მონა-მორჩილი გაეშურებოდა სიონის ტაძრისაკენ, სადაც განისვენებდა ეს დიდებული ნეშტი, და სამარეს ჩასძახებდა:

გადაგდებულია დამპყრობლის უღელი, თავი დავალწიეთ რუსულ კაბალას, აღსრულდა ოცდათორმეტიანელთა მისწრაფებაო!..

ძვლები უთუოდ გაიგებდნენ ალექსანდრე ორბელიანისა.

უსათუოდ შეუღრიალდებოდნენ.

ისე, ისე, ისე მოწყურებულიყო ამ დღის დადგომას.

150 წელი გადაკეცილა, რაც სიონის ტაძრის სამაროვანს მიაბარებდნენ ალექსანდრე ორბელიანის ცხედარს და მისი გამოზრდილნი მდუმარე ფიციით იდგებოდნენ ახალგაჭრილ საფლავთან: თავს არ დაეზოგავთო!..

და ამჯერად დაე 150 ამბის გახსენებამ მისი დრამატული ბიოგრაფიიდან წარმოგვისახოს მისი პორტრეტული შტრიხებიც „თან საკითხავის“ სერიის წყალობით და კვლავაც აღგვავესოს რწმენითა და მისწრაფებით საქართველოს სახელმწიფოს დასამკვიდრებლად საკაცობრიო ცხოვრებაში – უთუოდ და აუცილებლად და მხოლოდდამხოლოდ თანასწორად სხვა ერთა შორის!..

1.

დაბადებით ავლაბრის უბანში დაიბადებოდა ალექსანდრე ორბელიანი.

ალა-მაჰმად-ხანი რომ სამეფო სასახლეს გადანვა-
ვდა და ჯერაც ვერ მოახერხებდნენ მის აღდგენას,
დარეჯან დედოფალი ამ უბანს შეეფარებოდა, თა-
ვის მიერვე აშენებულ სასახლეს, და თეკლა ბატო-
ნიშვილიც – მეუღლესთან ერთად – იქ ეყოლებოდა.

და იქ მის თვალწინ მოევლინებოდა ქვეყანას ალექ-
სანდრე: მაისის 24-ში, წელსა 1802-სა.

და ჩვილობისას ისეთი სანდომიანი ბაღლი ყოფილა,
დარეჯან დედოფალი სულ გულში იხუტებდა შვი-
ლიშვილს და მისი მოშორება აღარც უნდოდა.

ავლაბრის ყოველი გახსენებისას უჩვეულო სითბო
ამიტომაც ეღვრებოდა გულში და ისეთი ჟრუანტე-
ლი უვლიდა, თითქოსდა ისევ დიდებას ჩაჰკვრია
მკერდშიო.

მეფე ერეკლე II

2.

რუსების ხსენებაზე ბავშვებს სულ ელეთმელეთი ემართებოდათ და 4-5 წლის ალექსანდრე ორბელიანიც უკვე ისე დაზაფრულიყო, რომ რუსების ხსენებაზეც კი ტირილს იწყებდა.

ერთხელ ბატონის მოედანზე რუსი ჯარისკაცები რომ გამოსულიყვნენ, ეს მაშინვე შინ გაიქცეოდა, დედის მუხლებზე დაემხოვდა და აქვითინდებოდა და რა ყოფით ამოთქვამდა: რუსები ვნახეო.

მაშინაც ძალიან დაფრთხებოდა და სირბილით აპირებდა გამოვარდნას, დედ-მამა ქორწილში რომ წაიყვანდა და იქ რუს დიდკაცობას იხილავდა.

– სად მიხვალ? – მამის გაჯავრებული ხმა დაეწეოდა და, თუმცა ალექსანდრე ლამის არ შეეპუებოდა, მაინც გააჩერებდა და ძლივძლიობით მიაბრუნებდა.

მთავარმართებელსაც გააცნობდა:

– აი ჩემი ვაჟი.

ისიც მიუალერსებდა და სხვა რუსებიც, მაგრამ ამას გული არ მოუბრუნდებოდა და დედ-მამაზე წყრებოდა: აქ სად მომიყვანესო.

მეორე დილით ქვეშაგებიდან ახალწამომდგარს გამდელი ლომისახარი რომ ჰკითხავდა:

– წუხელის ქორწილში როგორ შეექცევი?

ალექსანდრე ამასლა მიუგებდა:

– ეჰ, რუსები იყვნენ.

და გამდელი ჯერ ატირდებოდა და მერე წყევლა-კრულვას მოჰყვებოდა იმათზე...

3.

იგავსიტიყვაობითაც მსმენია, მაგრამ ერთხელ თვითონ ვახტანგ ორბელიანმა მითხრაო, – აღნიშნავდა ზაქარია ჭიჭინაძე და ასე გაიხსენებდა „იმედის“ შემოქმედის სიტყვებს:

მე და ჩემს ძმას ერთავად ომი და ოდიგარი გვექონდა მამაჩემთან გამართული... რამდენიც ეს გვდევნიდა და უკან დაგვდევდა ქართული ენის და მწიგნობრობის აღმოსაკვეთად, იმდენი ჩვენ უფრო გვიცხოველდებოდა სამშობლო ენის და მწერლობის სიყვარული. მამა ყოველთვის იმას ფიქრობდა, რომ ჩემმა შვილებმა თუ ქართული ენა არ დაივიწყეს, უიმისოდ რუსეთში ვერ წავლენ, იქ სასწავლებლად ვერ გამოდგებიანო.

როგორ?

ერთავად ომი და ოდიგარი გვექონდა მამასთან გამართულიო?

აქ რალაც გაუგებრობა უნდა იყოს.

არა, შვილები რომ არ ეპუებოდნენ მამას და, დედის შემყურეთ, უფროც უცხოველდებოდათ მშობლიური ენისა და მწერლობის სიყვარული, ეს კი უთუოდ ასეც იქნებოდა, მაგრამ უმცროს ვახტანგ ორბელიანს ყოვლად შეუძლებელია ასეთი რამ გადახდენოდა იმ უბრალო მიზეზით, რომ:

მამას არ მოსწრებია.

კახეთის ამბოხების ჩასაქრობად გაჩქარებული უფროსი ვახტანგ ორბელიანი მეუღლეს რომ ეტყოდა: ორსული ბრძანდებითო, – ეს ნაბოლარა ვაჟი ჯერ დასაბადებელი გახლდათ, და როდესაც ქვეყანას მოევლინებოდა, მამა უკვე სიონის ტაძარში განისვენებდა. და ახალშობილს სახელად ვახტანგს განსვენებული მამის პატივსაცემად დაარქმევდნენ.

ზაქარია ჭიჭინაძეს ეტყობა კარგად არ ახსოვდა, თორემ: მე და ჩემს ძმასო, – ასე კი არ ეტყოდა ვახტანგ-უმცროსი, არამედ: ჩემს ძმებსო.

და უპირველესად ალექსანდრეს იგულისხმებდა.

ეს მას გაემართა ომი და ოდიგარი მამასთან, რათა სულის გაუბზარაობა შეენარჩუნებინა, ქართველად დაბადებული ქართველადვე დარჩენილიყო და... ქვეშეცნეულად უკვე ეცადა იმ უმძიმესი ცოდვის ჩამორეცხვა გვარისათვის, მამა რუსების სამსახურში რასაც ჩაიდენდა.

4.

კახეთში დიდი არეულობა და შფოთი რომ ატყდებოდა 1812 წელს და ალექსანდრე ბატონიშვილს ირანში კაცს გაუგზავნიდნენ აჯანყებულნი და ჩამოსვლას სთხოვდნენ, რათა ეხელმძღვანელა აჯანყებისათვის, მთავარმართებელი და ხელისუფლება ძალიან დაფრთხებოდა და, საგონებელში ჩაეარდნილი, მკაცრ და მზაკვრულ გზას გამოძებნიდა:

ამ ყველაზე შეურიგებელი და თავზეხელაღებული უფლისწულის წინააღმდეგ საუკეთესო ქართველ გვარიშვილებს დარაზმავდა.

ტფილისს ერთიანად შეჰკრავდნენ, პირველი თავადიშვილების სასახლეებთან ზარბაზნებს მიაგო-

რებდნენ, თვითონ მათ კი იმავე ღამით მთავარ-მართებელს მიჰგერიდნენ.

ერთ ზარბაზანს ცოტა ზემოთ მაღლობიდან ორბელიანთა სახლსაც დაუპირდაპირებდნენ, სალდათებიც ალყას შემოარტყამდნენ და... ვახტანგ ორბელიანიც მარკიზ პაულუჩის წინაშე წარდგებოდა.

მთავარმართებელი არც მუქარას დააკლებდათ და არც ალერსიან მოპყრობას, ყველას დააფიცებდა ხელმწიფე-იმპერატორის ერთგულებაზე და პირობასაც ჩამოართმევდათ: ამ ღამესვე ჩვენს მხედრობას უნდა გაჰყვეთ კახეთისაკენ და ერთგულების ფიციც ღირსეულად აღასრულოთ...

თუ არადა...

გაფრთხილებაც აღარ იყო საჭირო, დედაბუდიანად გაულეტდნენ – ისე ავად და თავზარდამცემად გადმომდგარიყვნენ ზარბაზნები.

ჰოი რაოდენ შემადრწუნებელი და გულისგამგლეჯი იქნებოდა სრული უმწეობის შეგრძნება.

როგორ გინდა ერთბაშად გაიმეტო ცოლ-შვილი ზარბაზნების ლუკმად!..

ან მოძმის ცოლ-შვილის ასაწიოკებლად ამხედრება როგორილაა?!

ბალადის გმირი ცოლ-შვილს განირავდა, თვითონვე დასჭრიდა თავებს, მტრებმა დახოცვამდე კიდევ

არ შეურაცხყოფო, და მოძმეებს შერკინებოდა კი არა, გადაეშველებოდა და ერთად შეებრძოლებოდნენ მომხვედურს, მაგრამ ის თავადები ბალადის გმირები არა ყოფილან და თუნდ იძულებით ამოგლეჯილ ფიცსა და დაპირებას ვერაფრისდიდებით ვერ გადავიდოდნენ.

თეკლა ბატონიშვილი ქვეშაგებში გარინდულიყო და ავი წინათგრძნობით შეპყრობილი მოელოდა მეუღლის დაბრუნებას მთავარმართებლისაგან, და დროდადრო ღმობიერად შეავლებდა თვალს ღვთისმშობლის ხატს.

არც ცხრა წლის ალექსანდრეს ეკარებოდა თვალზე რული და საბნის ქვეშიდან ფარულად აკვირდებოდა დედის განცდებს, და ისიც გულისფანცქალით ელოდებოდა რალაცას.

აქ მალე უნდა გამართულიყო დრამატული სცენა, ორი მტკიცე ნების შეჯახება, ორი იდეის უმწვავესი შეხლა. აქ უნდა გაშიშვლებულიყო ბოლომდე მათ მიერ არჩეული გზების დაუთმობელი დაპირისპირება და ჩამწყდარიყო უკანასკნელი ძაფიც, რაც ამ ორ პიროვნებას – თეკლა ბატონიშვილსა და ვახტანგ ორბელიანს – ერთმანეთთან აკავშირებდათ.

არა, დამდურებულები სულაც არ გაშორდებოდნენ ერთიმეორეს და უეჭველი დაღუპვის წინათგრძნობით ატანილი ვახტანგი მეუღლეს დაუბარებდა:

პოლკოვნიკი
ვახტანგ
ორბელიანი

– ამ ჩვენს წვრილს შვილებს გაუფრთხილდი და რაც გეყოლოთ, ორსული ბრძანდებით, იმასაცა.

მაგრამ ამ სცენის უკიდურეს დამუხტულობას განა ეს სიტყვები გაანელებდა ოდნავ მაინც?

ორივეს ალელვებს ალექსანდრესა და დიმიტრის ბედი, და მისიც, ვინც ჯერ არ მოვლენია სამზეოს.

ოლონდ ორივე განსხვავებულ მომავალს უმზადებს შვილებს.

და თუკი აქამდე უთანხმოება არ მოსვლიათ, თუმცა ერთმანეთის მისწრაფება და განზრახვა სრულებით არ ეჭაშნიკებოდათ, ამიერიდან ვერაფრისდიდებით ველარ მორიგდებოდნენ.

ბედისწერა ისე განარიგებდა, რომ ვახტანგ ორბელიანს აღარ ეღირსებოდა შინ დაბრუნება კახეთის სამხედრო ექსპედიციიდან, და შუაგულ ბრძოლაში გადაშვებულს ალბათ გონებიდან არა შორდებოდა მწარე ნალველი, რომ უიმისოდ შვილები სწორ გზას აცდებოდნენ, და ხელმწიფე-იმპერატორის ერთგულებისა და თავდადებული სამსახურის ნაცვლად ისეთ ფუჭსა და დამლუპველ იდეალს გამოედევნებოდნენ, რასაც ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა ერქვა.

ალექსანდრე ქვეშაგებში გალურსულიყო და ყურს უგდებდა მამის მწუხარე კილოს:

– ის ერთი მამათქვენის ჩემი მეფის ერეკლეს და მამულის ღალატი არ მეყო, რომ ახლა კიდევ უნდა უღალატო როგორც ბაგრატიონებს, ისე ჩემს მამულსა? უნდა წავიდე და ქართველმა კაცმა ქართველ კაცსა თოფი ვესროლო, ჩემის ხელმწიფების ბაგრატიონების შემნეთ და მამულის გამომხსნელებს, რომელთაც კიდევ უნდათ თავისი მეფობა აღადგინონ, და თუ ჩვენ იმათ თოფს არ ვესვრით, ცოლშვილებით უნდა დაგვლუპონ სულ ერთიან.

იქნებ არც თამაშობდეს ვახტანგ ორბელიანი, არ თვალთმაქცობდეს, არ ემსგავსებოდეს შენუხებულ კაცს და მართლა ანალვლებდეს თავისუფლებისათვის მებრძოლი კახელების წინააღმდეგ გალაშქრება. ერჩივნა იმპერატორის ერთგულ სამსახურს მაინცდამაინც ქართველთა სისხლის დაღვრა არ მოეთხოვა მისგან, მაგრამ ის, რაც წლების წინათ მტკიცედ გადაეწყვიტა, არამცთუ ამბოხების ჩაქრობას ავალებდა, არამედ სულიერად აგუებდა საქართველოს თანდათანობით შერწყმას რუსეთთან.

მის დროს გამოიკვეთებოდა ქართველობაში ის ფსიქოლოგიური ტიპი, ვისაც თავისებურად იქნებ კიდევ უყვარდა თავისი მიწა-წყალი, მაგრამ ერთადერთ ხსნას მოსახლეობის გადარჩენისა... მის გარუსებაში ხედავდა.

მეუღლესთან გამოთხოვებისას კი თავის გამართლებას იმით რომ ცდილობდა, თუ დამსჯელ ჯარს არ მივუდექი, ცოლ-შვილს ამომინწყვეტენო, თეკლა ბატონიშვილს რა შეაკრთობდა:

– ჩემი რჩევა ეს არის, რომ თქვენ სულ ერთიან კახელებს მიუდგეთ, წადით, ნულარ დააყოვნებთ საქმეს. აქ ჩვენ რაც უნდა მოგვივიდეს თქვენ ცოლშვილებს, თუნდა სულ ერთიან ლუკმა-ლუკმა დაგვჭრან, ერთი არაფერი არის, ოღონდ მიუდექით თქვენ ძმებს კახელებსა.

ისე გამოვიდოდა, რომ:

საგმირო ბალადის პერსონაჟად მარტოდენ თეკლა ბატონიშვილი გამოდგებოდა.

ვახტანგი ამ როლსა და ვალს ვერ იტვირთებდა. და ამიტომაც დაუწყებდა ახსნას მეუღლეს, რომ:

უკვე აღარაფერი შეიძლებოდა, ველარაფერი მოხერხდებოდა. ქართლი უკვე გაემაგრებინათ რუსებს, კახელებს აღარ მიმხრობოდნენ და აღარც აღარაფერს აპირებდნენ. შიგადაშიგ კახელი თავადიშვილებიც გადაებირებინათ რუსებს. ეტყობა ადრევე შეეტყვოთ მემამბოხეთა განზრახვა... და ამის მერე განა ვინმეს ნდობალა შეიძლებოდა?!.

– ახლა რაღა გვეშველება, საუკუნო მონათ დარჩა საქართველო რუსებისა, – გმინვა უნდა აღმოხდენოდა თეკლა ბატონიშვილს.

– დარჩა თუ არ დარჩა, ეგ ღმერთმა იცის, მე კი ველარ მნახავ ცოცხალსა, ბატონიშვილო.

მთელი ეს სცენა, რასაც ალექსანდრე ორბელიანის ისტორიულ-მემუარული ქრონიკა შემოგვინახავდა, ანტიკურ თუ შექსპირულ ტრაგედიებს დაშვენდებოდა უკიდურესი სიმძაფრითა და ექსპრესიით, ადამიანის სულის ყველაზე ღრმა და იდუმალი კუნჭულების გადმოშლით.

და... ვაჟა-ფშაველას პოემასაც.

და... ალექსანდრე ყაზბეგის რომანსაც.

5.

მარკიზ პაულუჩი მოხსენებით ბარათს რომ აფრენდა იმპერატორ ალექსანდრე პირველთან, ამასაც საგანგებოდ აღნიშნავდა:

– საერთო მწუხარება გამოიწვია პოლკოვნიკ თ. ვახტანგ ორბელიანის სიკვდილმა. თავადი ვახტანგი გახლდათ უერთგულესი და თავდადებული თქვენის იმპერატორების უდიდებულესობისა.

კახელების ტყვია სეტყვასავით რომ ცვიოდა და ვახტანგ ორბელიანი კი თავადერილი მიუძღოდა

რუსის ჯარს, მისი მსახური ბერელა ამას თვითმკვლელობის მცდელობად მიუთვლიდა, მარკიზ პაულუჩი – გმირობად და იმპერატორის ერთგულებად. და რომელმა უნყოდა მათ შორის სიმართლე?

ეტყობა მშვიდად და გულგრილად ვერ ეგუებოდა საკუთარი ხელით მემამბოხე თვისტომთა სისხლის დაღვრას, მაგრამ ნებაყოფლობით სიკვდილიც ვერ არის დასაჯერებელი, რადგანაც მაშინ ასეთი მონდომებული არ იქნებოდა შვილების გარუსებისა.

ალექსანდრე ორბელიანს ბარემ ერჩივნა, მამამისს შეგნებულად გაეწირა თავი და არა იმპერატორის ერთგულებას დასდებოდა მტლად – ეს განცდა აშკარად კრთის მის ისტორიულ მოთხრობაში, მაგრამ სინრფელე და ალალმართლობა არ დაანებებდა სინამდვილის შეცვლა-გადასხვაფერებას და ვახტანგ ორბელიანის ლიტერატურულ პორტრეტს გაორებული სულის მხატვრულ გააზრებად წარმოგვიდგენდა.

აქ ორი მოვალეობა შეეხლებოდა ერთმანეთს ალექსანდრეს არსებაში:

შვილისა და ისტორიკოსის.

მაგრამ რაოდენ ძნელიც უნდა ყოფილიყო მამის ზნეობრივი მარცხის გახსენება, მაინც პირუთვნელად უნდა აღწერილიყო და შემორჩენილიყო ყველაფერი.

6.

ალექსანდრე ორბელიანი თავისი პიროვნული ბუნებითა და პოლიტიკური მრწამსით არა ყოფილა აჯანყებების მომხრე, რევოლუციების მოტრფიალე, ქვეყნის თანდათანობითი გამოხსნისა უფრო სჯეროდა, ვიდრე ერთბაშად გათავისუფლებისა.

მაგრამ შეთქმულებს რომ აჰყვა და ასეთი მონდომებითა და თავდადებით ჩაება აჯანყების სამზადისში, მამის აჩრდილს შეეჯავახა, მის მიერ არჩეულ გზას შეენინაალმდეგა ახდილად და შიშვლად.

ვახტანგი თუ საქართველოს დაჩოქებისათვის ბრძოლაში უნდა დაღუპულიყო, დაე ალექსანდრე საქართველოს გამოხსნისათვის ბრძოლას შენერვოდა.

განა არ იცოდა, მამის იმ ცოდვას თავგანწირვაც რომ ვერ ჩამოხანდა, თვითონ კელავაც უნდა ეტარებინა ეს დამლა, მაგრამ ორბელიანთა გვარს კი ძველებურ ღირსებას დაუბრუნებდა.

იმ უპატიებელი ცოდვის ნებაყოფლობით ტვირთვას იმითაც გამოხატავდა, მოგვიანებით ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე ყველა თხზულებას ხელს ასე რომ მოაწერდა:

ალექსანდრე ვახტანგის ძე ორბელიანი.

ანტონ ფურცელაძე, ქერელი ბექას ფსევდონიმით, აკი გაკენწლავდა კიდეც:

თავის სახელს და მამისას იმისთვის აწერენ, რომ თავის გამოჩენა უნდათო.

ალექსანდრე ორბელიანები ხუთნი ვართო, – ეს განუმარტავდა, – დავითის ძე, გიორგის ძე, ვახტანგის ძე, ივანეს ძე და ესტატეს ძე. და ვის როგორ

შეეტყო ამდენ სახელში, თუ არ მამის სახელის გარჩევით.

და საყვედურითაც უსაყვედურებდა:

ქერელო ბექავ, პოლიციაში რომ მიმათრევენ ხოლმე, ჩემი მამის სახელი „პოვესკაში“ (უწყება) რომ არ არის და მარტო სახელის ხსენებისათვის დამათრევენ, რატომ მაშინ არ გამომესარჩლებით ხოლმე, როგორი ლიტერატურის ადმინისტრატორი ყოფილხართო.

ერთი მოტივი ესეც უნდა ყოფილიყო, განა არა, მაგრამ მთავარი მაინც ის გახლდათ: მამის ცოდვის მოუშუშებელი განცდა, დამლასავით რომ უნდა ეტარებინა, თორემ არცერთი ის ალექსანდრე მწერალი არა ყოფილა და მკითხველს ერთმანეთში როგორღა აერეოდა, მითუმეტეს: ერთხელ, მეორედ... მეხუთედ... მეათედ... მამის სახელითაც რომ მოაწერდა ხელს, უკვე ყოვლად წარმოუდგენელი იყო, შეშლოდა მკითხველს მისი ვინაობა. ის კი არა, ინიციალებითაც იოლად ამოიცნობდნენ და გვარმოუწერლადაც – სტილური თავისებურება აშკარად გამოკვეთილია მის ნაწერებში.

და მაინც უცვლელად უნდა გაემეორებინა: ვახტანგის ძე... ვახტანგის ძე... ვახტანგის ძეო...

დამლად, მოუცილებელ დამლად...

7.

კრივი ალექსანდრე ორბელიანის სიყმანვილისდროინდელ ტფილისში დიდ გართობა-სანახაობად იქნებოდა აღიარებული და დიდიან-პატარიანად მთელი ქალაქი მონაწილეობდა.

სილა, მუშტი, ნიხლი, ჯოხი, ქვა თუ რაც ხელში მოჰყვებოდათ, დაუზოგავად უნდა ერტყათ ერთმანეთისათვის. შეხლა-შემოხლა უნდა გადაქცეულიყო გრანდიოზულ ცემა-ტყეპად და დაჩეჩქვილ-დალილავებულნი, მაგრამ სულიერად დამშვიდებულნი და კმაყოფილნი დაბრუნებოდნენ თავთავიანთ კერას.

სისხლი უდუღდა ქალაქს, სისხლი ეძებდა გამოსავალს და... კიდევ ამ გრანდიოზული კრივისას გამოედინებოდა ხოლმე.

ამბოხებები გვერდს უვლიდა ყოფილ სატახტო ქალაქს, რუსული გარნიზონები ისე მტკიცედ ჩამდ-

თეკლა ბატონიშვილი

გარიყვნენ მის საზღვრებში, აქედან ვერასდიდებით ვერ აგორდებოდა აჯანყების ცეცხლი, ვერც მთიულეთისა თუ კახეთის ამბოხებებს გადაეწვნოდა – ზარბაზანთა ლულების ქვეშ ცხოვრობდა ტფილისი, ავად მოღერებულის, და გახურებულ გულს ასელა იამებდა: მუშტი-კრივით.

ყმანვილებს თავიდანვე აჩვევდნენ ასეთ დიდ კრივეებში მონაწილეობას და ალექსანდრეც მაშინვე გაინაფებოდა.

და ერთხელაც, ატყდებოდა თუ არა ყურისნამლები ჟრიამული, ისიც დგანდგარსა და ორომტრიალში შევარდებოდა და... ცემა-ტყეპა როდის-როდის რომ დაცხრებოდა და აზიმზიმებული ქალაქიც მიბინარდებოდა, ალექსანდრე თავგატეხილი და დალილავებული მილასლასდებოდა შინ.

და... გულიც ძალინ უკანკალებდა: ვაიმე დედა რას მეტყვისო?

თავდაუზოგავი შეხლა-შემოხლა ვერ შეაკრთობდა, მაგრამ აი დედის წინაშე წარდგომა ააცახცახებდა.

მაგრამ არ გაუწყრებოდა თეკლა ბატონიშვილი, თავისი ხელით მობანდა ჭრილობებს, შეუხვევდა გამდელთან ერთად და... შთაბეჭდილებებით დაღლილი ალექსანდრე თვალს რომ მილულავდა, დედის ხმა ჩაესმოდა, გამდელს რომ ეუბნებოდა:

კარგი ვაჟკაცი დადგებო!..

8.

ტფილის-ქალაქში გრანდიოზული კრივი რომ იმართებოდა ხოლმე, გიმნაზიელებიც გადაიღებდნენ ამ ჩვეულებას და ალექსანდრე ორბელიანი, იქ, ამ გრანდიოზულ კრივში უკვე გამოცდილებაშეძენილი, ცხადია გიმნაზიაში გამოიჩინდა თავს გაბედულებითა და მოხერხებულობით.

ორ ჯგუფად გაყოფილ გიმნაზიელთაგან ერთს თვითონ წინამძღოლობდა და გახურებული დაკადაკას დროს მეორე ჯგუფის მეთაურს რომ მოიგდებდა ქვეშ, კიდევ გადანწყვეტდა შეჯახების ბედს.

ეს მოხდებოდა ტფილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში, შესვენების დროს ტაშის კრივის თამაშს რომ გამართავდნენ, და გამარჯვებულ ალექსანდრეს დირექტორი რომ იხმობდა თავისთან, კიდევ მოწონებით ეტყოდა:

– ოო, შენა ხარ რომაელი პუბლი, მაგრამ შენმა გაზრდამ, რომ ისწავლო, ეს უფრო კარგი იქნება შენთვის, ეცადე ისწავლო, ჩემო რომაელო პუბლი.

საყვედურისმაგვარი, უფრო კი გაფრთხილება რომ შეერეოდა მოწონების სიტყვებს, იმიტომაც: წარ-

მატებამ არ გაგათამამოს და მთლაც კრივსაც არ გადაჰყვეო.

ალექსანდრეს არ ეცოდინებოდა, ვინ იყო ეს რომაელი პუბლიუსი.

არც მის თანაკლასელებს ეცოდინებოდათ.

მაგრამ მათთვის უცნაური და უცხო ჟღერადობა მოხიბლავდათ, აჟრიამულდებოდნენ და:

– პუბლი!.. პუბლი!..

ამ ძახილით გამოჰყვებოდნენ შინისაკენ მომავალს.

და შეგებებითაც ასევე შეეგებებოდნენ მეორე დღესაც... და მესამე დღესაც:

– პუბლი!.. პუბლი!..

და თვითონაც ისე შეეჩვეოდა ამ სახელს, გაცნობილას თავს ასე წარადგენდა ხოლმე:

– თავადი პუპლია ორბელიანი.

და პირველ ლექსს რომ გამოაქვეყნებდა სოლომონ დოდაშვილის მიერ დაარსებული ჟურნალის „სალიტერატურონი ნანილნი ტფილისის უწყებათანი“ მეორე ნომერში, დაშიფრულ ფსევდონიმად მიაწერდა: პ-სი, ანუ: პუპლიასიო.

სიცოცხლის ბოლომდეც ეს მეტსახელი შერჩებოდა... და მერეც, მწუხარედ რომ მოიგონებდნენ, ასე ახსენებდნენ: ჩვენი პუპლიაო.

და თვით ქურდების წრეშიც ამ მეტსახელით დარჩებოდა:

გლახაკთა მფარველი ანგელოზის პუპლიას სახლში რამეს როგორ მოვახდენთო.

და სიყმანვილისას უკვე რომ შეეჩვეოდა ამ მეორე სახელს, რამდენჯერმე გაიფიქრებდა: ნეტა ვინ იყო ეს რომაელი პუბლიო? – და გული რომ აღარ მოუთმენდა, დირექტორს მიაკითხავდა: გავიგო მაინც, ვისი სახელი დამერქვა, რა ჩაიდინა ასეთი, რითი მოიხვეჭა გავლენა, აგერ საიდან სად რომ გადმომწვდომიაო.

ვინ აღმოჩნდებოდა და:

პუბლიუს პოსტემიუს ტუბერტუსი, პოლიტიკოსი და სამხედრო მოღვაწე, რომელსაც ორჯერ აირჩევდნენ რომის რესპუბლიკის კონსულის თანამდებობაზე. პირველად – ქრისტეს დაბადებამდე 505 წელს, და მეორედ – 503 წელს. ტრიუმფითაც ორჯერ დააჯილდოებდნენ: პირველად – საბინების წინააღმდეგ რომ მოიპოვებდა წარმატებას, და მეორედ – ლათინური ქალაქები, პომეცია და კორა, რომ აჯანყდებოდნენ და ამ აჯანყებას ჩაახშობდა.

მართლაც საიდან სად გადმოწვდომოდა.

საიდან სად მორგებოდა ალექსანდრე ორბელიანს: მეტსახელადაც და ფსევდონიმადაც!..

დარეჯან დედოფალი

9.

– მაშინ მართლაც ყმანვილი ვიყავ... მაგრამ მაშინ-
დელი არაფერი დავინყებულები არა მაქვს რა, ამისა-
თვის დავინყებულები არა მაქვს რა, რომ ამგვარები
მეტისმეტად მიყუარდა.

გაიხსენებდა მოგვიანებით ალექსანდრე ორბელიანი, რომელსაც ეს სწრაფვა იმდროინდელი საქართველოს ნამდვილი რეალობის შესაცნობად იმთავითვე მომადლებოდა და, თვალს გამოახელდა თუ არა ქვეყანაზედ, ლამის იმ წუთებიდანვე შეუდგებოდა პირუთვნელი ჟამთააღმწერის ვალის აღსრულებას.

რაც გარდასულიყო, იმ ყოველივეს გამოძიებასა და აღდგენას ცდილობდა.

ვისაც მიწვდებოდა, ყველას ყველაფერს აამბობინებდა.

და მის თვალწინ მომხდარს ხომ საერთოდ რა დაავინწყებდა.

მიყურადებული, გაფაციცებული, გულსა და გონებაზე აღმბეჭდავი ნთქავდა, ისრუტავდა ყოველ სიტყვას, რაც ერის ცხოვრებაზე ითქმოდა, და იშვიათი მეხსიერება წარუშლელად შემოანახვინებდა, რათა ზეპირი მატიაწე ადრე თუ გვიან ფურცლებს განდობოდა და... კიდევ პირუთვნელი და სახიერი სურათებისა და ისტორიული პორტრეტების ციკლებად შემოგვრჩენოდა, სანდო გზამკვლევად XVIII საუკუნის მიწურულისა და XIX საუკუნის პირველი ათწლეულების ლაბირინთებში.

10.

თეკლა ბატონიშვილის ლანდი ფარულად ისედაც ყველგან კრთოდა ალექსანდრე ორბელიანის ისტორიული ნაწერებში, მხატვრულ-დოკუმენტური პროზის საუკეთესო ნიმუშებად რომ წარმოგვიდგება. კრთოდა, როგორც მთავარი დასაყრდენი ერეკლე მეორის სასახლის კარისა და იმჟამინდელი ისტორიულ-რეალისტური სინამდვილის აღდგენისას.

ძველი დროის კაცებს მისთვის ბევრჯერ ეთქვათ:

ბატონიშვილი თეკლა მეფე ირაკლის ოჯახობის მატიანეა და მართალი დედაკაციც არის, წმინდა სინდისიანო.

მე ამას დედაჩემობით არ ვამბობო, – იმ ძველი დროის კაცების ამ სიტყვების დამოწმებას მოადვენებდა ალექსანდრე, – სწორედ ასეთი იყო დედაჩემიო.

სხვათაგანაც ბევრს შეიტყობდა, მაგრამ ყველაზე სახიერად და ხელშესახებად დედა გადაუშლიდა თვალწინ სასახლის კარის აბურდულ და დაძაბულ ყოფას. და იქიდან დაიწყებდა კიდევ ძიებას ქვეყნის ტრაგიკული ბედის ამოხსნისა ალექსანდრე.

11.

ალექსანდრე ორბელიანი სიყმანვილიდანვე რომ ცდილობდა გაერკვია, თუ რა მიზეზით შერჩენოდა სახელოვანი მეფე ერეკლე ასეთი მცირე ჯარით

პირისპირ ყიზილბაშთა ლაშქარს ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევისას, გამოიძიებდა, რომ:

რევაზ ანდრონიკაშვილისთანა კაცები სულ ასე მოქმედებდნენ მთელს საქართველოში ერეკლე მეორის დასალუბად – სომხებისაგან მოსყიდულები, რუსეთიდან გამოგზავნილი არაჩნურთის არღუთოვის ოქროს ფულის ბრწყინვით დაბრმავებულნი. ყველგან დაწანწალებდნენ და ხალხს ამ სიტყვებით აშინებდნენ:

– ალა-მაჰმად-ხანი ორას ათასიანი ჯარით მოდის და, თუ არ გაიხიზნებით, სულერთიანად წაგლექავთო.

როგორც საგარეჯოლოები, ყველა ისე შეეფარებოდა მიუვალ სიმაგრეებს და ტფილისს დაუცველს დატოვებდნენ.

და ამაო აღმოჩნდებოდა უბედური მეფის ვედრება: მომეშველენით, თორემ ყველა აქამომდელი გამარჯვება კრწანისში დასამარდებო.

ეს ხმა ვერსაით აღწევდა, ვინროზე ვინრო არეალშილა მომწყვდეულიყო და იოლად ფარავდა ის ცრუ ხმები:

გაიხიზნეთ, დაიმაღეთო.

ალექსანდრე
ორბელიანი

12.

მეფე ერეკლეს დამხობის მონადინე საიდუმლო დასზე ნინია ანდრონიკაშვილი უამბობდა ალექსანდრე ორბელიანს და არც იმას დაუფარავდა:

მეც იმ დასში ვერიე, მეფის მტრობით საქართველო რომ დაღუპესო.

ეტყობა, მასაც ქენჯნიდა სინდისი, რაც ჩაედინა და უნებლიეთ რა ცხოვრებაც მოეტანა თავისი ქვეყნისათვის: ხუნდებში გამოჭედილი.

ამ ყმანვილს კარგად იცნობდა, მოსწონდა მისი დაუოკებელი ჟინი ისტორიული სინამდვილის შესაცნობად და ამიტომაც გაანდობდა თავის მოღალატურ წარსულსაც, რათა ალექსანდრე იმისი ნაამბობის სიმართლეში დარწმუნებულიყო.

ვის ეცოდინებოდა საიდუმლო დასის შექმნისა და ქვეყნისათვის მავნებლური, ძირგამომთხრელი საქმიანობის ყოველი მხარე და თვით შორეული ფესვებიც, თუ არა მას, ვინც უშუალოდ მონაწილეობდა კრწანისის ტრაგედიის მომზადებაში.

ნინია ანდრონიკაშვილს გამოარჩევდა, როგორც ყველაზე უკეთ გარკვეულს მაშინდელ ფარულ ხლართებში, საბედისწეროდ რომ უნდა გადაეწყვიტათ საქართველოს ბედი, თორემ იმ დასის წევრთაგან სხვა მონაწილეთაც გადაეშალათ გული მისთვის.

– არ ვიცი, რამ დაგვაბრმავა, ისე რათ შევიკარით, რომ ველარაფრისთანას ველარას ვხედავდით, – მწარე ნალველი გაერეოდა სიტყვაში ასლან ორბელიანსაც, – მთელი საქართველო ისე რათ იყო მოწადინებული მეფე ირაკლი დაილუპოს და გაუკითხავად კიდეც დავილუპეთ. როგორც ბოლო დროს შევიტყე და წვრილათ მიანბეს, რაც საქართველოს მოუვიდა, სულ სომხებისგან, სხუას ნურავის დავაბრალებთ. ისინი ჩუენის ხელით წარსა გლეჯდნენ, ჩუენ იმათი იარაღები ვიყავით.

ასლანის მზერა მთლად სათავემდე ვერა წვდებოდა იმ ფარულ ხლართებს, მაგრამ რალაც დიდი შეთქმულება რომ მომზადებულიყო ერეკლე მეორის წინააღმდეგ, ეს უკვე თვალნათლივი შექმნილიყო ყველასთვის, ვისაც ასე თუ ისე არ დაეკარგა რეალობის შეგრძნება-შეფასების უნარი.

ღალატის გამოსწორებას ასლან ორბელიანი მერე იმით მოინდომებდა, რომ ხევსურეთში შეეცდებოდა დედოფალ მარიამის გადაყვანას, რათა იქიდან მოეხდინა არეულობა... მაგრამ გასცემდნენ და, ქვეყნის გამოხსნის ნაცვლად, საპყრობილეს ჰპოვებდა. ახლობლები ჩაერეოდნენ და ასლანს გამოაშვებინებდნენ ციხიდან, მაგრამ... მემამბოხური ჟინიც ჩაუქრებოდა და: რამ დაგვაბრმავაო, – ამასლა შესტიროდა ჭაბუკ ორბელიანს.

– მე იმ ძველებისა ის მამნონს, – დიდი ხნის შემდეგ იტყოდა ალექსანდრე, – რომ უწინდელსა არაფერსა არ მალავდნენ ჩემთან, არც ავს და არც კარგსა.

ანუხებდათ ის მძიმე ცოდვა, განიცდიდნენ, თვითგვემას მისცემოდნენ და... ყველას თუ არა, ამ ბიჭს მაინც გაუმჟღავნებდნენ თავზე ნაცრის დაყრითა და ათრთოლებული ხმით, და იმ იმედით:

სიმართლეს ეს მაინც შემოინახავსო.

ქვეყანას რალა ეშველებოდა, თორემ?!

13.

– მაშინ რუსეთის აგენტები იყვნენ აქ, საქართველოში და ისინი ჩუმად ცდილობდნენ ერთმანეთში წინააღმდეგობა ყოფილიყო, რომლებიცა საწადელსაც მიხწევნილნი იყვნენ ის რუსეთის თვით აქაური აგენტები, – ასე შეაფასებდა კრწანისის ტრაგედიამდე კარგა ხნით ადრინდელ ისტორიულ-პოლიტიკურ ყოფას ქართლ-კახეთისა ალექსანდრე ორბელიანი, და ეს ის პირუთენელი განსაზღვრება გახლდათ, რაც თვითმხილველთა და ზოგჯერ სულაც იმ მონანიე აგენტთა ნაამბობს ეყრდნობოდა.

აკი მასთან გულახდილობას იჩენდნენ.

მაშინ კი როგორი თავგამოდებით მონაწილეობდნენ წინააღმდეგობათა გაღვივებასა და შეურიგებელ განხეთქილებად გადაზრდაში.

მერე მჯილიც ბევრი ეცათ გულში:

ასე რამ დაგვაბრმავა, მეფე ერეკლეს მტრობით საქართველო დავლუპეთო.

რუსული აგენტურული ქსელი მოსდებოდა ჩვენს ქვეყანას და ყველა დაბნეულს, ანგარებიანსა თუ პირადი შურისგების გრძნობით აღვსილს ითრევდა და აქეზებდა.

14.

სათქმელი ბოლომდე უნდა თქმულიყო და იმ დრამატული და ტრაგიკული წლების აღწერას თავისი ნამდვილი სახელი დარქმეოდა.

და კიდევ დაარქმევდა ალექსანდრე ორბელიანი:

მოტყუებით საქართველოს დაღუპვა რუსეთის მთავრობისაგან.

– ჭეშმარიტად უფრო შესაფერისი იქნებოდა ესა.

გამოქვეყნებით თუ ვერ გამოქვეყნდებოდა, დოკუმენტად ხომ დარჩებოდა შთამომავლობისათვის ცრუისტორიისაგან თავდასაღწევად და იმ საბედისწერო მოვლენებისათვის სულ სხვა თვალთ შესახედად.

– მითამ რუსეთის მთავრობა არ რეულა აღამამადხანის მოყვანაში საქართველოზე?

ამ რიტორიკულ შეკითხვასაც დასვამდა და ინტონაცია თავისთავად გააშიშვლებდა საზარელ ვერაგობას, რუსეთმა აღა-მაჰმად-ხანის ხელით რომ დასცა ქართლ-კახეთის სამეფო.

იმ ამბების მომსწრე სანდო პიროვნებანი ამას არნმუნებდნენ ალექსანდრეს, ბევრი რამ ადასტურებდა მათ მტკიცებას, მაგრამ ეს არა კმაროდა და უფრო ხელშესახებ წყაროებს დაეძებდა, რათა რუსი მმართველებისა და რუსული პოლიტიკისათვის ზედ ნაეკეცა ეს გაუგონარი ზნედაცემულობა.

15.

იმერეთს ისე გაივლიდა რუს ოფიცერ-საღდათებს შორის ჩამდგარი, აჯანყებულთაგან ერთი კაცის ცოდვაც არ დაედებოდა.

იმ ცოდვას კი ვერასოდეს მოინელებდა, ერთი ჩერქეზი რომ შემოაკედებოდა.

ეს მაშინ, როცა მის ბატალიონს დიდი ყაბარდოს დასამორჩილებლად გაგზავნიდა მთავარმართებელი ერმოლოვი. ბრძოლებით გაივლიდნენ ურხის, ჩერქეჯის, ნალჩიკის ხეობებს ისე, რომ ერთი საღდათიც არ დაეჭრებოდათ, მაგრამ ბაქსანის ხეობაში გააფ-

თრებული სროლა ატყდებოდა და... ალექსანდრეს სამიზნეზე ვილაც ჩერქეზი რომ გაილანდებოდა, ესეც აღარ დაახანებდა...

და ვიდრე კვამლი გაიფანტებოდა, ნუხილი მაშინვე დარევდა ხელს. არა, ისედაც არა ყოფილა ბრძოლა და მეომრობა მისი ხელობა, თავგადასავლების წყურვილი უფრო ნააქეზებდა სამხედრო ოპერაციებში მონაწილეობისათვის. ახლა კი ცოდვილობის ანაზღაურელი განცდა თითქოს გონების თვალს აუხეღდა და სულ სხვაგვარად დაანახევებდა გარემომცველ სინამდვილეს:

აქ რატომ უნდა მოხვედრილიყო თვითონ დამონებული ერის შვილი, რატომ მიერეკებოდა ყაბარდოელებს, რომელნიც სხვას არას აშავებდნენ, გარდა იმისა, რომ თავისუფლებას იცავდნენ.

და... ალექსანდრე რატომ უნდა გარეულიყო იმპერიის გავეშებულ პოლიტიკურ მისწრაფებებში?!. სახელმწიფოებრიობადაკარგული ქვეყნის შვილს სხვათა დასამონებლად რატომ უნდა ეღვარა სისხლი!.. ეს რა ბედის დაცინვა იყო...

და სიცოცხლეში ამ ერთადერთხელ დაღვრილი სისხლი მძლავრად შეარყევდა ალექსანდრე ორბელიანის სულს:

– ეს ჩემი ცოდვა, ჩემი ყველაზედ უდიდესი ცოდვაა. ეს არის ჩემი სვინდისის სატანჯველი.

16.

1824 წლის მაისის დამდეგიდან აგრერიგად აღარ ასრულებდა თანამდებობას. გულიც აეყრებოდა სამხედრო სამსახურზე, ყაბარდოზე ლაშქრობისას უნებურად ერთი ჩერქეზი რომ შემოაკვდებოდა, და ჯვრის დაწერასაც აპირებდა ეკატერინე ბარათაშვილზე, რომელზეც 8 ივნისს იქორწინებდა და... ახლა ხომ სრულიად მოიძაგებდა სამსახურს.

იქ ისედაც არ გაეძლებოდა – მისი პიროვნული ბუნებისათვის სრულიად უცხო და შორეული გახლდათ სამხედრო მუნდირი და შესაფერისი კარიერა; ის გულისშემძვრელი ეპიზოდი მხოლოდ დააჩქარებდა მის ამ ნაბიჯს, ქორწინება კი ბოლო ძაფსაც განყვეტდა.

17.

რა იყო მაინც, რა უეცრად მოვარდნილი ჩანჩქერით წალეკავდა და ჩაითრევდა სიყვარული.

რა იყო მაინც თვალების ასეთი შემოფეთება.

არადა სწორედ ეს გადანწყვეტდა.

ბედი ჩასაფრებოდა და... ალექსანდრე ორბელიანი თავმომწონედ რომ ჩაივლიდა ბალის ღობეს, ანაზღად გაოგნდებოდა და აირეოდა. რა მწველი აღმოჩნდებოდა იმ ორთავ თვალის გამოხედვა და... ეგონებოდა, ეგაა და ჩავინაცრები და გავქრებო.

მაგრამ თვითონ რომ დაეფერფლა ტრფობის ალს, იქნებ იმ უცნობ ქალს ამრეზითაც შეეხედა მის-

თვის, ანდა აკვანში დანიშნული ჰყოლოდა? ნუთუ მათ შუაშიც ჩადგებოდა ალექსანდრე?

და რალაც ხმა ჩასჩურჩულებდა:

ხომ არ დაგავიწყდა, აკვანში დანიშნული შენც რომ გყავს, ალექსანდრე, და ან დედაშენს რა პასუხს აძლევ, ან დავით ბარათაშვილსა და მის ქალს ეკატერინესო?

სხვა ბუნება-ხასიათის კაცი რომ ყოფილიყო, ადვილად დაწყვეტდა ყოველგვარ არტახებს, ცდით ხომ მაინც შეეცდებოდა... მაგრამ ტრადიციული აღზრდა ამის უფლებას როგორ მისცემდა... დედის მზერა – თეკლა ბატონიშვილს ხმაც რომ არ გაელო – ერთბაშად მოადუნებდა ყალყზე შემდგარს და კვლავ იქით გაახედებდა და უბიძგებდა, დავით ბარათაშვილის ქალისაკენ, რომლისაც მხოლოდ სახელი იცოდა – ეკატერინე, კატინა... მაგრამ აკვანში დანიშვნის წესი და ადათი შეურყეველი რჩებოდა და... ალექსანდრე ორ ცეცხლშუა მოექცეოდა... გულს აწყდებოდა და ჰოი რარიგ აწყდებოდა...

და ერთხელ კიდევ რომ შემოხვდებოდა ის ქალი, ახლა კი იკითხავდა ალექსანდრე:

– ვინ არის?

ეს ისე, სხვათა შორის... თუ გზა მოჭროდა მისკენ და შველით არაფერი ეშველებოდა, სახელი მაინც გაერკვია.

– ეგ დავით ბარათაშვილის ქალია, კატინა.

– როგორ თუ დავით ბარათაშვილის?.. როგორ თუ კატინა?.. – ყურს არ დაუჯერებდა, სასურველი რეალობად მომეჩვენა და ეგააო.

– როგორ და ეგრე, – დაუბეჯითებდნენ.

– როგორ თუ კატინა!.. – ისევ უნდა ეკითხა გაოცებული, – როგორ თუ დავით ბარათაშვილის ქალი!..

მართლა კატინა ბარათაშვილი გახლდათ, ახალშეღერებული, ახალშემატებული ტფილისის დამამშვენებელ ქალთა კრებულს. პირველად გამოჩნდებოდა და... პირველი აღტაცებული მზერაც ალექსანდრესი შეეგებებოდა, ახლა თავქუდმოგლეჯილი რომ გარბოდა შინისაკენ:

– ბატონიშვილო დედავ, აკვანში დანიშნული რომ მყავს, როდის უნდა გადანყდეს ჩემი ქორწინებაო?!

კატინაც იქით ჩაფერულილიყო: ან ეს, ან სხვა არავინო, – ალექსანდრეს შემხედვარე.

თითქოს რომანის პერსონაჟები ყოფილიყვნენ.

თუმც რა რომანი გვინდა, ყოფით რეალობაზე უფრო დიდი და იდუმალი წიგნი განა არსებობს?

და ყოველთვისაც ასე მოხდება, როდესაც თვალები თვალებს ეცემა, შემოეფეთება თვალებს თვალები.

18.

გაიტაცებდა ჩონგურის დაკვრა და ერთი ხნიერი და ჩინებული მეჩონგურის შემწეობით ორ წელიწადში ტოლს არავის დაუდებდა. დატყვევებული სული ამითაც ჰპოვებდა თავისუფლებას, ფრთას გაშლიდა და მუსიკის აღმაფრენას მიენდობოდა.

– შემდგომად ვინც გამოჩენილი ჩონგურის დამკვრელები ვნახე, იმათის ჰანგებიდგან ჩემი დაკვრა უფრო კიდევ კარგათ გავაკეთე.

განსაკუთრებული სიამით იხსენებდა ცხოვრების იმ წლებს, და იქვე ეჭვიც გაჰკრავდა, ასეთ აღფრთოვანებას რომ გამოვთქვამ, ემანდ არავინ იფიქროს, მუსიკის გარდა აღარაფერი ახსოვდაო.

ამიტომაც:

– არ გეგონოტო, რომ სულ ამ ჩონგურის დაკვრაში გართული ვყოფილიყავ: არა, სხუა ჩემს საქმეებსაც არ ვივინწყებდი.

19.

თავის უპირველეს საქმედ მაინც ამას მიიჩნევდა ალექსანდრე ორბელიანი:

– მოვყევ სიის გაკეთებას ჩუენის ძუელის ამბებისა, ადრინდელი გაგონილები თუ შემდგომნი, ჩემ სახსომრათ, რომ თავის დროზედ ის ანბები თვითეულად აღმენერა. ამ ამბებისთვის დავდიოდი ძუელს კაცებში და ისინიცა მიაამბობდნენ გულახდითა, არაფერს არას მიმაღავდნენ. მეც ჩემს სიას უმატებდი მათ ნაამბობსა... მე ის ძუელი ამბები ძალიან კარგათ წერილად გამოკვლეული, გამოკითხული მაქუს, რომელმაცა ეს ამბები ვკრიფე...

და ამ სტრიქონებს უნდა მოჰყოლოდა ერთი საგულისხმო ფრაზაც:

– ვიდრე რუსეთიდგან იქ გაზრდილი ჩუენი ყმანვილკაცები მოვიდოდნენ...

იმ დლიდან და იმ წუთებიდან, უპირველესად მაინც სოლომონ დოდაშვილისა და ელიზბარ ერისთავის გამოჩენიდან, სულ სხვა ქარტეხილი უნდა შემოჭრილიყო ალექსანდრეს სულში, სხვაგვარად შეეტრიალებინა მისი მისწრაფებანი და ცხოვრების წესიც სხვაგვარი მოერგო.

მემატიანის ხელობას მონადინებული თვითონვე შეეცდებოდა ისტორიის ავანსცენაზე აჭრასა და მის ჩარხსაც წაატანდა ხელს... რუსების განსადევნი ფარული სამზადისის მეთაური რომ შეიქნებოდა...

20.

რამდენიმე წელია ამბები მოდიოდა: ინდოეთში რა-
ღაც სნეულებას უფეთქია, ხოლერას უხმობენ, და
ძალიან წყვეტს ხალხსაო. მერე იტყოდნენ: ყიზილ-
ბაშებსაც დარევიანო. მერე: ყარაბახშიც მოსულანო.

ტფილის-ქალაქი მეტად შეფიქრიანდებოდა: ვაითუ აქაც მოაღწიოსო. და რალა „ვაითუ“, კიდეც მალე იტყოდნენ: კოდის სოფელშიც გაჩენილაო. და ბედისწერის გარდუვალობა კიდეც რეალობად იქცეოდა.

ალექსანდრე ორბელიანი აივანზე რომ გადმოდგებოდა აგვისტოს ერთ ცხელ დღეს, და მიმოდოდა, ანაზდად მოედანზე ქვემოთა ბაზრის მხრიდან დასტა ხალხი უნდა შემოცვენილიყო და დაფანტულთ ერთმანეთისათვის გადაეძახათ:

– არიქა, ჩქარა გასწით, თათრის მოედანზე შემოვიდა.

– რა ამბავია? – იკითხავდა ალექსანდრე.

– რალა რა ამბავია, ხოლერა შემოსულა, კატები წაიქცნენ და იხოცებიან.

ქალაქში აბა ვილა გაჩერდებოდა, ვისაც წასასვლელი ექნებოდა, სოფლებში, მთებსა და ტყეებში გაიხიზნ-გაიფანტებოდნენ.

იმათი შეშფოთება ალექსანდრესაც დაზაფრავდა, მაშინვე ოთახში შეიკეტებოდა და კარ-ფანჯრებსაც დახურავდა.

ცოტა ხანში თეკლა ბატონიშვილი და კატინა დაბრუნდებოდნენ სტუმრობიდან, გნიასისა ჯერ არაფერი შეეტყვოთ და დედა იკითხავდა:

ამისთანა სიცხეში კარ-ფანჯარა რად დაგიკეტავსო?

ალექსანდრე მიზეზს აუხსნიდა და თანაც დაამშვიდებდა:

გამიგონია, დაგმანულ ოთახში ხოლერა ვერ შედისო.

– რაო, ალექსანდრე – აკი თქვეს, რომ ალექსანდრე ვაჟკაცი არისო. რაზე გეტყობა შენ ესა? – თვალებში რისხვა ჩაუგდებოდა თეკლა ბატონიშვილს, – სიკვდილის გეშინიან, როგორ გეკადრება კაცსა? – ბიჭო, ეხლავ ფანჯრები გააღევიტ და კარებიც, ჰაერმა იმუშაოს სახლში.

და მსახური ბიჭი ფანჯრებს რომ გაფეთქავდა, ალექსანდრეს არსებაც ერთიანად შეიძვროდა.

მაშ დედა დაეჭვებულიყო მის ვაჟკაცობაში?

მაშ დედას აღარ სჯეროდა, რომ შვილის მოქმედებას ზნეობრივი კანონი წარმართავს?

არა, ალექსანდრე სასწრაფოდ გაუქარვებდა ამ ეჭვს და დაუმტკიცებდა, რომ მართლა იგი გახლდათ, ვინც აქამდე ეგონათ.

– ეხლავ თათრის მეიდანზე ჩავალ.

იქ რამდენიმე კაცი ეგდებოდა, ზოგი უკვე მომკვდარი, ზოგსაც პირიდან ზაფრა ამოსდიოდა და იკრუნჩხებოდა. და პოლიცემისტერს გაუკვირდებოდა:

– ამისთანა ღვთის რისხვის დროს აქ რამ მოგიყვანათ, თქვენც არ შეგხვდეთ ხოლერის ქარი.

და პასუხად ალექსანდრე ორბელიანი:

– ეგ ღვთისნება იყოს, მე არ მეშინიან...

ეს ის სტოიკური სიმშვიდე გახლდათ, საუკუნის შემდეგ ალბერ კამიუს რომანის „შავი ჭირი“ მთავარ გმირსაც – ექიმ რეის – რომ ჩაელვრებოდა სულში და, ნაცვლად შიშისა და საკუთარ ნაჭუჭში გამოკეტვისა, თანამოქალაქეთა გადარჩენას შეეცდებოდა.

მისი ასეთი მოქმედება სიმბოლურად გულისხმობს ამბოხს ყოველგვარი პოლიტიკური ძალმომრეობის, ეროვნული ჩაგვრის, ზნეობრივი დაკნინების წინააღმდეგ. შავი ჭირი რომანში სწორედ სულიერი ნგრევის მეტაფორული სახეა.

და ალექსანდრე ორბელიანის ბიოგრაფიაშიც რეალური ჟამიანობა თავისებურ სიმბოლურ იერს შეიძენდა:

როგორც წინასწარი ნიშანიც და გამოცდაც გარდუვალი ამბოხისა ძალმომრეობის უღლის გადასაგდებად.

და დღედაღამ ქალაქში ივლიდა კუკიისაკენ, ავლაბრისაკენ, ხარფუხისაკენ თუ გარეთუბანს... პატრონად ქალაქისა, პატრონად ცოცხალთაც და მიცვალებულთაც...

21.

შავი ჭირი რომ შემოიჭრებოდა და გამეფდებოდა ტფილის-ქალაქში, კიდეც ყველაფერი გაისუდრებოდა და რალაც დაბურვილი მწუხარების სიჩუმე ჩამოდგებოდა.

ალექსანდრე ორბელიანი არ მოერიდებოდა ხოლერას და ქუჩა-ქუჩა რომ ივლიდა, რათა მიშველებოდა, ვისაც შემწეობა ესაჭიროებოდა, ერთხელაც თმაგანწილსა და გულსაკლავად აკვნესებულ დედაკაცს შეეჩეხებოდა: ქმარი და ერთი შვილი გუშინ დავმარხე და ახლა მეორეც ნამექცაო.

ალექსანდრეს გული არ გაუძლებდა და შინ შეჰყვებოდა, გონდაკარგულ ყმანვილს ჯერ ცივი წყლით მოაბრუნებდა და მერე კი დედაკაცს წითელ ღვინოს მოატანინებდა.

ერთი ჭიქის დაღევა ყმანვილს აშკარად რომ არ-
გებდა, ალექსანდრე დაარიგებდა:

– ეს ღვინო ცოტ-ცოტა სვი და ხვალ სრულებით
კარგად იქნები.

და სასიკვდილოდ გადადებული ყმანვილი... მართ-
ლაც მალე გამოჯანმრთელდებოდა.

როცა ასე დაბეჯითებით ურჩევდა წამლად ღვინოს,
გგონიათ, ალბათ სახალხო მკურნალობისა რაღაც
გაეგებოდა ალექსანდრესო.

თურმე არც არაფერი, და როგორც თვითონვე გაი-
ხსენებდა გაოცებით:

– არ ვიცი ამისთანა წამლობა მე საიდგან რო მომა-
გონდა?

არადა: საუკუნენახევრის შემდეგ ალექსანდრეს ამ
რჩევას საკმაოდ გონივრულ მოქმედებას უწოდებდა
ექიმი და მედიცინის ისტორიის მკვლევარი მიხეილ
შენგელია, ვინც გამოაქვეყნებდა მის ამ ორ დო-
კუმენტურ მოთხრობას ქოლერისა და შავი ჭირის
ეპიდემიებზე, და გარდა თავისთავადი მხატვრულ-
რეალისტური ღირსებებისა, ფასეულად მიიჩნევდა
მედიცინის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

იმხანად ქოლერის საწინააღმდეგოდ მეტად უგნური
„სამკურნალო“ საშუალება ყოფილა გავრცელებუ-
ლი – „სისხლის გაღება“, რაც პირიქით, დამლუპვე-

ლად მოქმედებდა ავადმყოფზე. ქოლერით დასნეულებული ორგანიზმი სითხისაგან იცლება, იწრიტება და ამ დროს აუცილებელია, მას რაც შეიძლება მეტი სითხე მიეწოდოს. სისხლის გამოშვებით კი არამცთუ სითხეს აწოდებდნენ, იმასაც ართმევდნენ, რაც შერჩენოდა სხეულს.

და ალექსანდრეს უეცარი მოფიქრების წყალობით:

სასიკვდილოდ განწირული ყმანვილის გამომშრალ სხეულს ღვინო ციურ მანანასავით მოეწვინებოდა, კუჭ-ნაწლავისათვის ერთგვარ დეზინფექციის დანიშნულებასაც შეასრულებდა და ამასთან ტანინით მდიდარი კახური წითელი ღვინო უთუოდ გამოიწვევდა კუჭ-ნაწლავის შეკვრას და სხეულს დაიცავდა სითხით უცაბედი დაცლისაგან.

თვითონ ვერაფრისდიდებით ვერ ახსნიდა, რას მოეფიქრებინა წითელი ღვინის მოტანა, მაგრამ ეტყობა ღვთიური მადლი ჩაესახებოდა გონებაში და ის უკარნახებდა იმ დროისათვის აღმოჩენის ტოლფას წამალს უკურნებელი სნეულების განსაკურნებლად.

რაკილა სნეულებას არ მოერიდებოდა და თავს თვისას მოყვასისათვის გადადებდა, არა უნებლიეთ, არამედ სწორედაც ღრმა კანონზომიერებით უნდა ეხსნა ყმანვილის სიცოცხლეც.

გარეგნულად კი ვითომც არაფერი: წითელი ღვინო მოიტანეთო.

22.

ტფილისში ქოლერა რომ იმძვინვარებდა, სასამართლოს ექსპედიციის მრჩეველთაგან ერთადერთი ალექსანდრე ორბელიანი შემორჩებოდა ქალაქს, სხვა ყველა ცოლშვილიანად აიყრებოდა და სოფლებში გაიხიზნებოდა.

როცა ჟამიანობა სულმთლად გადავარდებოდა და ტფილისი ისევ ახმაურდებოდა და აყიჟინდებოდა, სიმღერითა და დაფნალარის ჭყვიტინით აივსებოდა, მთავარმართებელი პასკევიჩი გუბერნატორს უბრძანებდა:

ქართველ მრჩეველებს საყვედური გამოეცხადოთ ქალაქის თვითნებური მიტოვებისათვისო.

ისიც ყველას შეჰყრიდა და ბრძანებას გამოუცხადებდა, მათ შორის – ალექსანდრე ორბელიანსაც.

– თუმცა მე შემეძლო თავი მემართლებინა, მაგრამ თანა ნავრხდი, აღარა დავდიე რა, – ამას მოგვიანებით აღნიშნავდა ალექსანდრე.

რატომ გაუჩუმდებოდა ყოვლად უმართებულო საყვედურს, რატომ არ იმართლებდა თავს?

უთუოდ თავისი უანგარო და გამეტებული საქციელის დამცირებად მიიჩნევდა, გუბერნატორისა და მთავარმართებლის წინაშე ემტკიცებინა:

არამცთუ არ მიმიტოვებია ტფილისი, ხალხსაც ვშველოდი და სიცოცხლესაც საფრთხეში ვიგდებდიო.

23.

მართალია სამხედრო ხელობას ჩამოცილდებოდა ალექსანდრე ორბელიანი, მაგრამ მაინც მოუწევდა იარაღის აღება ხელში საქართველოსაკენ დიდი ლაშქრით დაძრული ირანელების წინააღმდეგ.

აბას მირზა უკვე ყაზახში ამოსულიყო და... კიდევ დაიზაფრებოდა ტფილისი: ალა-მაჰმად-ხანის აჩრდილი არ გვეშვებაო. დაიზაფრებოდა და თავზე ხელსაც აიღებდა: ყიზილბაშებს ჩვენს საზღვრებზე არ გადმოვუშვებთო.

მე მხოლოდ რუსების გარეკვა მინდა თქვენი ქვეყნიდანო, – ირწმუნებოდა აბას მირზა, მაგრამ ან ერთი დამპყრობის მეორეთი შეცვლა რა ხიერი უნდა ყოფილიყო, ანდა საქართველოს გადაქცევა რუსეთ-ირანის ომის ასპარეზად?!

ერთ კვირაში ექვსი ათასზე მეტი ქართველი ცხენოსანი შეიკრიბებოდა, კარგი თოფ-იარაღით, და ქვეითნიც გულმოდგინედ ემზადებოდნენ.

ალექსანდრეს, თვისტომთა თავგამოდებას რომ შეჰყურებდა, ეჭვიც არ ეპარებოდა, ირანელთა ჯარი აუცილებლად დამარცხდებაო. აბას მირზა უკან იხევდა და ესენიც ფეხდაფეხ მისდევდნენ.

– ოლოლო, ოლოლოო, – მიჰკიჟინებდნენ გაქცეულ მტერს და ამ ძველი ქართული შეძახილით მათ მაგივრად ძიობდნენ შურს, ვინც ყიზილბაშთა შემოსევებს ემსხვერპლა, განსაკუთრებით კი კრწანისის მარცხისათვის უგებდნენ ნიშნს.

– არც სპარსელებს შერჩათ ჩვენი უმანკოების სისხლი, მაგრამ რა გახდება ესა, რაც ჩვენ იმათ გვიყვეს ქართველებსა, – მოგვიანებით ჩაინიშნა-

ვდა ალექსანდრე, ბრძოლის ველზე მოგვრილ სიხარულსა და აღფრთოვანებას კი მწარე იმედგაცრუებაც ცვლიდა, რადგანაც ჩვენი თავგამოდება და წარმატებული იერიშები ირანის ძლევამოსილების დასამხოზად ისტორიის ჩარხს ჩვენს სასიკეთოდ ვერაფრისდიდებით ველარ შემოატრიალებდა და... გამარჯვებით შინდაბრუნებულ ქართველ მხედრობას კვლავინდებურად უღელში უნდა გაეყო თავი.

ალექსანდრეს ეს ბრძოლებიც არ მიაჩნდა თავისი ვაჟკაცობის ასპარეზად.

ყიზილბაშები რომ არ მოსდგომოდნენ ჩვენს საზღვრებს, და პირიქით – რუსეთი შეჭრილიყო მათ მიწა-წყალზე, ალექსანდრე არ ჩაებმოდა ქართველ მოლაშქრეთა შორის. დაე ისინი წასულიყვნენ, რომელთაც ეამაყებოდათ რუსი მხედრობის მხარდამხარ დგომა და მზადაც იყვნენ თავი ემსხვერპლათ იმპერატორისათვის.

მაგრამ აი ჩვენს საზღვრებთან იმათ მოახლოებას ვერ გადაიტანდა, და ვერასოდეს აპატიებდა თავს, იარაღი რომ არ აეღო. ერეკლე მეორის სისხლი აგულიანებდა, პაპის ლანდი ჩნდებოდა წამდაუნუმ მის თვალთა წინაშე და კრწანისის ტრაგედიისათვის შურისგებას მოითხოვდა.

24.

ოქროპირ ბატონიშვილი რომ გადანყვეტდა ალექსანდრე ორბელიანისათვის აჯანყებისა და რუსების გარეკვის იდეის გაზიარებას, მის შეგულიანებას ამ უდიდესი საქმისათვის, ჯერ წინაპართა ცხოვრებაზე ჩამოუგდებდა სიტყვას, როგორი მამაცნი იყვნენ, რამდენი მტერი გაებნიათ და მამული თვისი რარიგ ჰყვარებოდათ.

– განა ჩვენ კი არა ვართ მამაცნი? – გაიოცებდა და იწყებდა ალექსანდრე.

– თქვენი მამაცობისა კი არა ვიცი რა, – არ დაუთმობდა ოქროპირი.

იმავე ხერხს მოიმარჯვებდა, ნაცადსა და გამართლებულს, რაც დიმიტრი ბატონიშვილსაც მოემარჯვებინა: თავმოყვარეობის აფორიაქება ყმანვილკაცთათვის და მეომრული და თავგანწირული სულის აბორგება.

ალექსანდრეც წამოენთებოდა, თანაც იფრთხილებდა. გადაკრულს მიხვდებოდა, მაგრამ... ვინ იცის რა

ედო გუნებაში ბატონიშვილს, ამიტომაც იმ სამხედრო ოპერაციის ამბავს გაიხსენებდა:

– ღმერთს ვფიცავ, როდესაც იმერეთში ბუნტი იყო და წედისის ზავალებზე მივედით, პირველი მე ზავალში გადავარდი, რომ ჩემ სერტუკში ოთხი ტყვია იყო გავარდნილი, და მასკვან ხმალს ხელი მოვისვი და იმერლებმა რომ დამინახეს ასე მამაცათ, სულ გაიქცნენ, და მასკვან სალდათები ამოვიდნენ, მითხრეს, კნიაზო, შენ სწორეთ ლომი ჰყოფილხარო, მე მიუგე იმ სალდათებს, მაშ როგორ გინდათ ხელმწიფის სამსახური-მეთქი. მითხრეს: დიახ, მართალს ამბობო, მაღადეც, მაღადეცო, ამას იქით ჩვენ თქვენთან სისხლს დავღვრითო. კნიაზ გარჩაკოვმა ესრეთ მხნეთ რომ მხედავდა, დიდად წყალობა დამიწყო. აი, ბატონიშვილო, თუ ქართველნი მამაცნი არ არიან; კიდევ ერმოლოვთან 1822-სა წელსა ყაბართოში რომ იყო ჩვენი ჯარი, როგორ მამაცათ აღმოჩნდი, რომ დედიჩემისათვის ეთქო მადლობა: თქვენ დიახ კარგი ვაშკაცი შვილი გყოლიათ, და დიახ კარგი ოფიცარიო, და როდისაც სამსახურიდან გამოველ, მაშინ დიდათ ეწყინა ერმოლოვსა, ასე რომ ბევრ საქმეშიც მტრობდა.

– ეგ არ არის ვაშკაცობა, – დაბეჯითებით მიახლიდა ოქროპირ ბატონიშვილი.

– ბატონო, მეტი ვაშკაცობა რალა გინდა, – გაიკვირვებდა ალექსანდრე.

არადა ხვდება, ხვდება, განა არა, რატომ არ უთვლიან ასეთ თითქოსდა აშკარა სიმამაცეს ვაჟკაცობად... არადა: აჯანყებულ იმერელთა წინააღმდეგ გამოსვლა თუ ყაზარდოში ლაშქრობა მხოლოდლა დაბნეულობის გამოხატულებაა ქართველისაგან და რუსეთის იმპერიისათვის გარჯა როგორ შეიძლება ვაჟკაცობის გამოვლინება იყოს. სწორედაც პირიქით – ვაჟკაცობა ისაა, აჯანყებულ თვისტომთა თუ ყაზარდოელთა მხარეს რომ იბრძოლებ.

– განა ახლა არ შეგიძლიან ამისთანა ამბები? – თავისას შეაგონებდა ოქროპირი.

– სადაც დავსწრებივარ, ვაშკაცათ ვყოფილვარ და იმაზე მეტი სხვა არა ვიცი რა, – გაღიზიანება შეეპარებოდა ხმაში ალექსანდრეს.

და კიდევ ბოლომდე უნდა გაეშიშვლებინა სათქმელიც და დავალებაც ბატონიშვილს:

– მაშინ იქნები ვაშკაცი, თუ ამ რუსებს შეუტევ.

ამას რომ გააცნობიერებდა ალექსანდრე ორბელიანი, ამიტომაც ჩამოცილდებოდა სამხედრო სამსახურს და თვით მთავარმართებელსაც გადაიკიდებდა მტრად, მრისხანე ერმოლოვს, ვის წინაშეც ძრწოდა მთლად კავკასია.

დაუვინყებდა თუ რა ალექსანდრეს ამ განდგომას ერმოლოვი, არ დაინდობდა, სადაც მიწვდებოდა. აგერ: ბევრ საქმეშიც მმტრობდაო.

სოლომონ
დოდაშვილი

25.

– აქ ბევრნი კარგი პაციოსანნი კაცნი არიან, რომ იმათ ენდოთ და კარგ რჩევასაც მოგცემენ, – ეტყოდა ოქროპირ ბატონიშვილი ალექსანდრე ორბელიანს, ვაჟკაცობის უპირველეს ნიშნად და პირობად რუსების გარეკვას რომ დაუსახავდა.

პირველად დაუსახელებდა ალექსანდრე ჭავჭავაძეს:

დიახ ჭკვიანი კაცი არის, და განათლებული, და ჩვენის გულისათვისაც ადრე დატოვებული იყო რუსეთში, მისი ნდობა შეიძლება, და კარგს განკარგულებასაც მოახდენს, და უცხო ზაგოვორს გააკეთებსო.

მერე ელიზბარ ერისთავს:

ისიც კარგი ჭკვიანი კაცი არისო.

და მერე სოლომონ დოდაშვილს:

ჩვენთვის თავდადებული კაცი არის, მე ვიცი, ისიც იყაბულებს, და ესენი ბევრს კაცს იშოვნიან, და მასკვან წყნარ-წყნარ მოხდება ჩვენი საქმეო.

გარდა ამ სამი კაცისა, უხსენებდა თამარ ბატონიშვილსაც, იულონ ბაგრატიონის ასულს, როგორც ჭკვიან დედაკაცსა და რუსთა განდევნის თავგადაკლულ მომხრეს, და ერთ რჩევასაც გაუზიარებდა:

– ერთათ ნუ დაელაპარაკები, თუნდა შენნი ძმანი იყვნენ, ვისაც ელაპარაკო, ეს აზრი ყველას ცალცალკე.

ეს სიფრთხილე აუცილებელი გახლდათ:

განდობილი ვაითუ პირდაპირ პოლიციაში გაქანებულიყო: არიქა, რაღაც საიდუმლო ჩანაფიქრი და ფარული ორგანიზაცია ინასკვებაო, – და მოწმე არ უნდა ჰყოლოდა.

26.

ალექსანდრე ორბელიანი ესტუმრებოდა ანდრეი მელნიკოვს. ის შინ არ დახვდებოდა და მისი მეუღლე მელანია და ცოლის ძმა ელიზბარ ერისთავი უმასპინძლებდნენ.

საუბრისას ელიზბარი ამასაც ეტყოდა: შენთან ერთი საქმე მაქვსო, – გარეთ გამოიყვანდა და იქ გაუმჟღავნებდა:

– შე დაწყევლილო, შენც ხომ ჩემი აზრის პატრონი ხარ.

ოქროპირ ბატონიშვილისაგან შეეტყო ალექსანდრეს განწყობილება, სახელმწიფოს ამოგება-აღდგენის

მოსურნე რომ გახლდათ. უკვე თავისიანად მიეჩნია და მოსაზრებასა და გეგმასაც იქვე გაუზიარებდა:

– ხალხს მე მოვაგროვებ, შენ კი ყიზილბაშებთან უნდა გააბა ურთიერთობა.

ამას იმთავითვე ნათლად ხედავდნენ, რომ:

დიდი სახელმწიფოს დაუხმარებლად რუსთა პირნ-მინდად ამოძირკვა ქვეყნიდან შეუძლებელი იქნებოდა, დროებითი წარმატება კი რა ბედენა უნდა ყოფილიყო.

ირანისაკენ იმიტომაც გაექცეოდა მზერა ელიზბარს, რომ ალექსანდრე ბატონიშვილს იქ შეეფარებინა თავი.

აი ის ბრდღვინავდა თუ ბრდღვინავდა, და მოელოდა სანეტარო წამს საქართველოში ამბოხების ბაირალის კიდევ ერთხელ აფრიალებისა.

ალექსანდრეს ალალ ბიძად ერგებოდა და საიდუმლო მიმონერის გაბმაც მასთან ალექსანდრესათვის ყველაზე უპრიანი იქნებოდა.

გამოთხოვებისას ელიზბარი დაპირდებოდა:

– ხვალ ერთ კარგ კაცს გაგაცნობ.

და საღამოუამს ასტუმრებდა კიდევ სოლომონ დოდაშვილს.

და კიდევ შეიკვროდა ფარული ორგანიზაციის მთავარი ბირთვი: მოთავეთა სამეული.

27.

ალექსანდრე ორბელიანს ხშირად რომ სტუმრობდნენ ელიზბარ ერისთავი და სოლომონ დოდაშვილი, შეიკეტებოდნენ ოთახში და დიდხანს რაღაცას ბჭობდნენ, ვახტანგ ორბელიანს უკვირდა:

ან ამდენი სალაპარაკო რა გაუჩნდათ, ან რატომ იკეტებიანო.

ელიზბარის დანახვა რატომღაც ყოველთვის აშინებდა, გულს ოდნავ ჩაჩხვლეტდა ხოლმე. აი სოლომონი ძალიან უყვარდა, და საერთოდაც მისთვის და მისი თანატოლებისათვის ახალგაზრდა და სახელიანი პედაგოგი ყოველგვარი ღირსების ნიმუში გახლდათ.

ძალიანაც ახარებდა ალექსანდრესა და სოლომონის ასეთი დაახლოება, ხოლო მათ საიდუმლო თათბირებს ჯერ თუ უბრალო ცნობისმოყვარეობით უყურებდა, მერე ველარ მოითმენდა და იკითხავდა: განმარტოებით რას საუბრობთო?

ისინიც მაშინვე მიუგებდნენ:

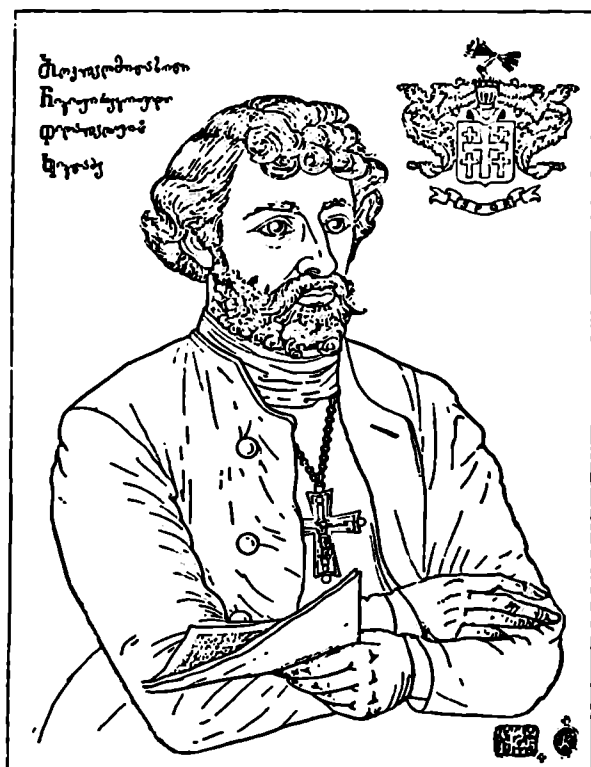
შეთქმულებას ვამზადებთო.

და მასაც ამ ფარული წრის წევრად აღიარებდნენ.

ვახტანგი არც კი დააკავშირებდა ამ საიდუმლო შეხვედრებს დიმიტრი ბატონიშვილის იმ წრესთან, პეტერბურგში რომ ჩამოყალიბდებოდა და სადაც თვითონ ჯერ კიდევ მაშინ მონაწილეობდა, ვიდრე ალექსანდრე გახდებოდა ამ განზრახვის მოზიარე.

მისთვის ის პეტერბურგული საღამოები წარსულში დარჩენილიყო, და თუმცა დიმიტრი ბატონიშვილის მღელვარე მონოლოგები წარუშლელად ჩარჩენოდა ხსოვნაში, შემაერთებელ ძაფებს ვერა ხედავდა იმ და ამ შეხვედრებს შორის.

ეს თავიდან, თორემ მერე დადასტურებაც აღარ უნდოდა, იოლად გაერკვეოდა, რომ ორბელიანთა ბინაშიც პეტერბურგიდან და მოსკოვიდან მონაბერი სიო ჰქროდა – სამშობლოს მონყევეტილ, იქ გადასახლებაში მყოფ ბატონიშვილთა, უპირველესად კი ოქროპირ და დიმიტრი ბაგრატიონების ცრემლითა და დარდით გაჟღენთილი.

28.

ფარული ორგანიზაციის წესდებაში, ფილადელფოს კიკნაძის მიერ შედგენილ „აკტი გონიურში“ რამდენჯერმე თაყვანისცემით მოხსენიებული „ხელნიფე“ იმ ქართველ მეფეს გულისხმობდა, რომელიც რუსების გარეკვის შემდგომ კანონიერად დაიბრუნებდა ბაგრატიონთა ტახტს.

სადაც შემწყდარიყო საქართველოს სახელმწიფოებრივი ისტორია, იქიდანვე უნდა განახლებულიყო.

შეთქმულთ ერთსულოვნად ასულდგმულებდათ მონარქისტული მრწამსი.

მაგრამ... სოლომონ დოდაშვილი რომ ისწრაფოდა:

საქართველო შექმნილიყო რესპუბლიკის მაგვარ სახელმწიფოდ?

დღესდღეობით „რესპუბლიკა“ უმეფო სახელმწიფო წყობასთან არის გაიგივებული, მაგრამ – კახა კაციტაძის მართებული დაკვირვებისა არ იყოს – იმჟამად და, შეთქმულთა იდეოლოგიის თვალთახედვითაც, რესპუბლიკა ნიშნავდა წარმომადგენლობით სახელმწიფოს ანუ კონსტიტუციურ, პარლამენტურ მონარქიას.

ასე რომ:

რესპუბლიკა უპირისპირდებოდა აბსოლუტურ მონარქიას და არა საერთოდ სამეფო მმართველობას.

ამიტომაცაა, სოლომონ დოდაშვილს საიდუმლო მონოდებაში მეფე და დამოუკიდებელი საქართველო განუყოფლად რომ ესახებოდა:

– ჰყვანდა ყოველსა დროსა საკუთარი თვისი ხელმწიფე და არასოდეს არ იყო მოკიდებული სხვასა ზედა და არცა მონა, ვითარცა ან არს მამული ესე ჩვენი.

უკეთეს სახელმწიფოებრივ წყობად ალექსანდრე ორბელიანს ესახებოდა მეფის შეუზღუდავი ძალაუფლება და მის აღსადგენად მიისწრაფოდა, ეს გახლდათ მისი პოლიტიკური იდეალი, რაც მოგვიანებით მის ნაწერებში გამჟღავნდებოდა მკაფიოდ და ჩამოყალიბებულად. იმუამად კი, აჯანყების მზადების პროცესში, ეტყობა მაინცდამაინც არ დაიჩემებდა. და თუ კამათი მაინც გაიმართებოდა მონარქიის ამ ორ სახეობას შორის: აბსოლუტური თუ კონსტიტუციური? – დისკუსია დაპირისპირებასა და დასებად დაყოფაში არ გადაიზრდებოდა და ალექსანდრე ორბელიანიც დაყაბულდებოდა სოლომონ დოდაშვილის იდეასა და მოთხოვნას: პარლამენტური მონარქიის მმართველობით გაგრძელებას ჩვენი სახელმწიფოებრივი ცხოვრებისა.

29.

– მე მამიშენიშვილს არ ვენდობი, ვინაიდან ჩემს პირისპირ მომკედარა; მაგრამ მაინც კიდევ გენდობი. მე მოვხუცდი და აღარ შემიძლიან, და ახლა თქვენმა საზოგადოებამ იცის, როგორ მოიქცევით.

ფარული ბარათის პასუხად ამ სიტყვებსაც მოსწერდა ირანში გადახვენილი ალექსანდრე ბატონიშვილი თავის დისწულსა და უმცროს სეხნიას.

კახეთის აჯანყების დროს ალექსანდრე ბატონიშვილი კახელებს რომ მეთაურობდა, ვახტანგ ორბელიანი, მისი სიძე, რუსების მხარეს იბრძოდა ამბოხების ჩასაქრობად და კიდევ შემოაკედებოდა ერთ მეამბოხე კახელს.

გასაგებია, მისთვის უცნობ დისწულს რომ ვერ ენდობა, საქართველოში ფარული ორგანიზაციის არსებობას რომ აუწყებს, რუსების გარეკვის შემდგომ კი სამეფო ტახტის აღდგენასაც ჰპირდება და მეფის გვირგვინსაც სთავაზობს.

ვაითუ რაღაც ხაფანგს უგებდნენ...

მაგრამ... მაინც უნდა ენდოს, რაკილა სხვა გზა და სახსარი აღარ მოჩანს საქართველოს გამოსწისა.

ალექსანდრე ბატონიშვილი

ალექსანდრე ორბელიანი წინასწარვე ითვალისწინებდა, ვაითუ ბიძაჩემს ვახტანგის შვილებზე გული აყრილი ჰქონდესო, და დედას სთხოვდა პირველი ბარათის მიწერას ძმასთან.

გამოძიებისას განაცხადებდა:

ეს პირველი ბარათი განსხვავებული კალიგრაფიით დავწერე, ოღონდ ნამდვილად მე და არა ვინმე სხვამო.

დედის მონაწილეობა რომ დაჰფაროს შეთქმულებაში.

მაგრამ საიდუმლო მიმონერის ნამომწყები სწორედ თეკლა ბატონიშვილი გახლდათ. მის უშუალო ჩარევას უნდა გაეღო ის ყინული, რაც ბიძა-დისწულებს შორის აქამდე არსებობდა.

უმცროსი სეხნიის ბარათი გადახვენილ ბატონიშვილს იქნებ ნაუკითხავადაც ექცია ნაკუნებად, ანდა სრულიად გულგრილად გადაეცლო თვალი, მაგრამ თეკლას ამას როგორ ჰკადრებდა და... ერთხანს ყოყმანის მერე მაინც ნდობას ამჯობინებდა.

და-ძმებიდან თუ ვინმე მოაგონდებოდა სიყვარულით, ისევ თეკლა-ბიჭი, როგორც ერეკლე მეორე ეძახდა მოფერებით თავის უმცროს ასულს... და სხვა უკეთესი და რეალური დასაყრდენიც არა ჩანდა, ვიდრე ეს ფარული წრე იყო, მისი ეს უცნობი დისწული რომ მოქცეოდა სათავეში.

30.

ოსმალეთის ელჩთან რომ გააბამდნენ ფარულ კავშირს, გამოძიებისას ალექსანდრე ორბელიანს ამ ბრალდებასაც წაუყენებდნენ:

იმასთან რატომ დაიარებოდი და შეთქმულების თაობაზე რას უთანხმდებოდიო?

და ალექსანდრემ პასუხად:

1831 წლის ზაფხულის ერთ საღამოს გარეუბნისაკენ სასეირნოდ ვიყავ და სოლომონ დოდაშვილიც მოვინახულე, იქ ოსმალეთის ელჩი დამხვდა. ცოტა ხანში ელიზბარ ერისთავმა და ჩემმა ძმამ ვახტანგმაც შემოუარეს სოლომონს, ოღონდ მაშინ არამცთუ ჩვენს განზრახვაზე გველაპარაკოს, ასეთ

ვახტანგ ორბელიანი

რაიმეს არც კი ვფიქრობდით, ჩაი დავლიეთ, მურა-
ბა გეახელით და მე ქართული სიმღერები დავუკარ
ფორტეპიანოზეო.

სოლომონ დოდაშვილი ცოტა განსხვავებულად გაი-
ხსენებდა იმ საღამოს, ოღონდ ისიც მტკიცე უარზე
დადგებოდა:

ელჩის არც მაშინ და არც სხვა დროს მთავრობის სანინააღმდეგო ჩემგან არაფერი სმენია, პირიქით – მთავრობას ყოველთვის ქებით ვიხსენიებდიო.

თავისთან კი იმიტომ მოენვია:

– ვიცნობდი და თარჯიმნის პირით მთხოვა, ფორტეპიანოს მოეუსმენ და მის ტონთან ჩემს ბალაღაიკას შეეუთანხმებო. საგანგებოდ დავპატიჟე ალექსანდრე ორბელიანი, რომელიც ფორტეპიანოზე აზიურ სიმღერებს კარგად უკრავს, და მისი ძმა ვახტანგი, რომელიც რუსულ სიმღერებს ასრულებს, და ელჩის მოსალხენად პატარა კონცერტი შევადგინე. ფორტეპიანოსა და ბალაღაიკაზე ვუკრავდით და ვმღეროდით ევროპულ და აზიურ სიმღერებს. იმ დროს ელიზბარ ერისთავიც ჩვენთან იმყოფებოდა.

ცხადია შეთქმულების მოთავენი და ოსმალეთის ელჩი საკონცერტოდ არ შეიკრიბებოდნენ. ელჩი ის ყველაზე მარჯვე რგოლი უნდა ყოფილიყო, ოსმალეთის მთავრობასთან ვინც დააკავშირებდათ, და იმათაც ხელს აძლევდათ, თუკი მეამბოხეებს შეეწეოდნენ, თუნდაც ფარულად.

სოლომონ დოდაშვილი მანამდე ისედაც გადაუკრავდა ოსმალეთის ელჩის საიდუმლო ორგანიზაციის არსებობასა და სამზადისზე, მაგრამ ახლა აქ ყველა მოთავე ერთად რომ დახვდებოდა, უფრო იგრძნობდა ელჩი ქართველთა წინააღმდეგობის მოძრაობის რეალურობას.

გრიგოლ ორბელიანი

31.

როდესაც გრიგოლ ორბელიანის დღიური „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურლამდის“ – არქივის ტყვეობიდან დახსნილი – პაულე ინგოროყვას ხელთ მოხვდებოდა, კიდეც გაიშიფრებოდა ის

პოლიტიკური დავალება, რასაც დღიურის – 1831 წლის ივნის-აგვისტოს ჩანაწერების – კომპოზიციური ხერხმალი ეყრდნობოდა.

გრიგოლ ორბელიანს არა მხოლოდ დარიალის ხეობის სტრატეგიული მნიშვნელობა გამოეკვლია ამ მგზავრობა-მგზავრობისას, საგანგებოდ მოეკრიბა ყოველგვარი სამხედრო ცნობა: თუ სად დაბანაკებულიყო რუსის ჯარი, მათი რაოდენობა და იარაღი. შეუსწავლელს არ დატოვებდა არცერთ სამხედრო პუნქტს ტფილისიდან ჩრდილო კავკასიამდე... აი ჩრდილო კავკასიიდან პეტერბურგამდე კი ერთი სიტყვითაც არ აღნიშნავდა ანალოგიურ ცნობებს.

აქ გაუჩნდებოდა პავლე ინგოროყვას პირველი ეჭვი და... დღიურის ამ თვალთ განხილვა ძალდაუტანებლად დაადასტურებდა ჰიპოთეზის სისწორეს:

გრიგოლ ორბელიანი თავის გუნებისად კი არა მგზავრობდა, არამედ სამხედრო მისიას ასრულებდა, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭებოდა ამბოხებისას.

მკვლევარი იმასაც ივარაუდებდა:

ცნობები ჯართა დისლოკაციის თაობაზე შეთქმულთა მთავარ კომიტეტს ეგზავნებოდაო.

ალექსანდრე ორბელიანი ამჯერად იფრთხილებდა და იასე ფალავანდიშვილს მოარიდებდა „მოგზაურობის“ ჩანაწერებს.

და... ნეტა ეს იდეაც ალექსანდრესი ხომ არა ყოფილა – ვითომდა მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს ამოფარებული უაღრესად საგულისხმო სამხედრო ცნობების მოპოვება?

თვითონ გრიგოლი არ გახლდათ ისეთი თავგამოდებული, ამბოხების გზები და საშუალებანი ეძია, ალექსანდრე ორბელიანსა და ელიზბარ ერისთავს შეჰყურებდა და... თან უჯერებდათ და თან ეჭვებიც არ ეშვებოდა: სად მითრევენ, რა განუზრახავთ...

ელიზბარს დაშიფრულ ბარათებსაც კი არ გამოართმევდა წასაღებად. და არც სამხედრო ცნობების მოკრებასა და გამოგზავნას დაყაბულდებოდა, ასეთი მარჯვე და გონებამახვილური გზა რომ არ შეეთავაზებინათ.

ეს შემთავაზებელი ეტყობა ალექსანდრე გახლდათ და მისი პოლიტიკური ალლო და მახვილი გონება გამოძებნიდა მოგზაურობას ამოფარებული სამხედრო მისიის იდეასაც და მისი ხორცშესხმის მხატვრულ-დოკუმენტურ საშუალებასაც.

აკი ეს ჟანრი თვითონ მისთვისაც ყველაზე მახლობელი იყო და კონსპირაციის მიზნით რა კარგად მოისაზრებდა მის გამოყენებას.

ხოლო გრიგოლის მიერ გამოგზავნილი დღიურის მეორე ცალი იმ ქაღალდებთან ერთად მოისპობოდა, ალექსანდრე გრიგოლ მღვდელს რომ დაუბარებდა მათ განადგურებას.

32.

პეტრე ზავილეისკის – თუმცა რუსების სამსახურში იდგებოდა და ტფილისის გუბერნატორადაც გაემნესებიანათ – მკერდში მაინც პოლონური გული უცემდა, და ამიტომაც გამონახავდა სულიერ საერთოს ალექსანდრე ჭავჭავაძესთანაც, ლუარსაბ ორბელიანსა და ალექსანდრე ორბელიანთანაც, ეს ურთიერთობა მეგობრობადაც რომ ითქმოდა.

და მართალია უმაღლესი მთავრობა კრძალავდა კრივს და უეცრად შუა ქალაქში მოკრივენი რომ დაეტაკებოდნენ ერთმანეთს და მაყურებელიც შეიყრებოდა, პოლიცემისტერი ხალხს სასწრაფოდ დაშლიდა, მაგრამ... ზავილეისკი შემოთვლიდა: ნება მიეცით კრივისაო.

პოლიცემისტერი ორ ცეცხლშუა რომ ჩავარდებოდა – იმპერატორი სხვას ბრძანებდა და აგერ გუბერნატორი სხვას – გამოსავალს ისევ ზავილეისკი მონახავდა: გარეუბანში გამართეთო.

და ეს ამდენი ხალხი გარეუბანს რომ მიაწყდებოდა, თვითმხილველნი გაიხსენებდნენ: ასეთი საშინელი კრივი არ გვინახავსო.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე ჩამოივლიდა, მცირე ხანს იდგებოდა და ყურებას დაუწყებდა. ალექსანდრე ორბელიანი აღგზნებული ტრიალებდა ხალხში და ჭავჭავაძეს თვალს მოჰკრავდა თუ არა, რაღაც

ალექსანდრე
ჭავჭავაძე

საგულისხმოს ინიშნებდა და გვერდით მდგომს გადაულაპარაკებდა:

– ხედავ, ალექსანდრემ თავი დაგვანახვა!..

კრივის ნებართვა ანუ კანონის ასე თამამად დარღვევა გუბერნატორის მხრივ აჯანყების გაადვილებას ხომ არ ნიშნავდა?

და ეგებ ალექსანდრე ჭავჭავაძისათვის იმ შუალდებით კიდევ გაემხილა ეს ჩანაფიქრი.

და ალექსანდრე ორბელიანი ისე ატაცდებოდა, უკვე ყალყზე შემდგარი მიმოიხედავდა გარშემო:

– ხანჯლები მოვატანინოთ და ბარემ დაეინყოთ!..

მაგრამ რეალობის განცდა მთლად არ ჩაკვლოდათ და... მასაც და გვერდით მდგომებსაც სიცილი აუვარდებოდათ:

– თავს გავიმასხრებთ, ჩვენი სუსტი პარტიით რას მივაღწევთ?!

მაგრამ... სისხლიც რომ აუდუღდებოდათ და პოლონელთა აჯანყებაც იმედებს ჩაუსახავდათ?

და გადაწყვეტდნენ:

– ხვალ საღამოუჟამს დიდი კრივი იქნება და თუ რამ ღონე გვაქვს, ხვალ ვეცადოთ ბუნტისას, ამისთანა დროს ველარ ვიპოვნით.

მღელვარების გამოსაწვევად უკეთესი ჟამი მართლაც რა უნდა ყოფილიყო!..

საფრანგეთის რევოლუციისას სხვა კი არაფერი მომხდარიყო:

თავშეყრილ ბრბოს რომ შეუკეთებდნენ და დაძრავდნენ, აღგზნებული ტალღა აიღებდა ერთი შეტევით ბასტილიას.

იქნებ ამათაც დაეძრათ ეს ამდენი ხალხი.

აგერ გუბერნატორიც მხარს უმაგრებდათ.

თან სული უსწრებდათ, თან გრძნობებსაც ვერ აჰყოლოდნენ. ვაითუ დიდ განსაცდელში ჩაეგდოთ ხალხი – რა იმედი იყო, რომ ფრანგებივით დაამ-

ხობდნენ ხელისუფლებას. თანაც – იმპერიულ ხელისუფლებას. მოუმზადებლად მეტად და მეტად საეჭვო გახლდათ ამ განზრახვის ხორცშესხმა და... ძალიან ინანებდნენ: აქამდე რას ვუცდიდით, რატომ ვერ შევექმენით უფრო მძლავრი ორგანიზაცია და ფარული ქსელიო?!

იქნებ თავისთავადაც აზვირთებულიყო დუნდგო, თვითონვე დაძრულიყო მთავრობის სასახლისაკენ... და მაშინ ესენი უნდა ჩადგომოდნენ სათავეში, ალექსანდრე ორბელიანი და მისი თანამზრახველნი, რათა გარკვეული მიზანდასახულობით წარემართათ მოვლენები. სრულ ნებაზე მიშვება მღელვარებისა ხეირს არ მოიტანდა. და ამიტომაც: დაე ხვალეს ეკითხა ხვალისა.

მეორე დღეს იმდენი ხალხი შეგროვდებოდა კრივის საცქერად, არასდროს რომ არავის ახსოვდა, მაგრამ... პოლიცია ჩაერეოდა და დაშლიდათ... ასე რომ, აღარც ეს სანახაობა გაიმართებოდა და გზნება და ექსტაზიც აღარ გადაიზრდებოდა დაუმცხრალ მღელვარებაში.

მართალია ტფილისის გუბერნატორის თანხმობა არსებობდა, მაგრამ მთავარმართებლის კარზე აშკარად შეატყობდნენ, რომ მოვლენები სახიფათოდ და მეტად სახიფათოდაც განვითარდებოდა და... მერე იქნებ გვიანიც ყოფილიყო... და დროულად ამიტომაც აღკვეთდნენ.

33.

ფარული ორგანიზაციის მონაწილენი, განსაკუთრებით კი მეთაურები, გაფაცვიცებით მიყურადებოდნენ პოლონეთის ამბებს და, როგორც ღვიძლი ძმების ბედს, ისე შეჰყურებდნენ იქ დატრიალებულ მოვლენებს. იმათი თავგამოდება ამათაც სულს უფორიაქებდათ და სამზადისსაც აფიცებდნენ და აფიცებდნენ.

ალექსანდრე ორბელიანი თვითონაც ჩაჰკირკიტებდა ტფილისის გუბერნატორის, პეტრე ზავილეისკისაგან ნათხოვარ რუსულ გაზეთებს და მოუთმენლადაც მოელოდა პეტრე პაუშენკოს გამოჩენასაც, თავისი მეგობრისა და პოლიციის მოხელისა. მასაც ცხელ-ცხელი ამბები ამოეკრიბა გაზეთებიდან პოლონელ მემამბოხეებსა და საერთოდ ევროპის სახელმწიფოთა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ყოფაზე. ერთად განსჯიდნენ, სტრიქონებს შორის ამოკითხვასაც ლამობდნენ და უფრო მეტის გამონურვასაც, ვიდრე უშუალოდ ენერა.

და ალექსანდრე შეთქმულებს წვრილად გადასცემდა ახალ ცნობებსაც და თავის დაკვირვებაშთაბეჭდილებებსაც.

– ვიცი აქაურ ამბავს მოიხსენებ, – შეატყობინებდა თუნდ ბიძინა ერისთავს 1831 წლის 25 სექტემბრის ბარათით, – წუხელის ჩირალდანი იყო ვარშავის ალებისათვის, მაგრამ ვარშავა კი ომით არ აუღიათ, იმათი ჯარი გასულა და ქალაქი ისე დაუნებებიათ, და შემდეგ ვნახოთ, კიდევ რა იქნება, მგონია ჯერ კიდევ ვერ გადაწყდეს.

სუსტ იმედს ებლაუჭებიან ხავსივით, იქნებ დედაქალაქის უბრძოლველად დათმობა პოლონელთაგან ტაქტიკური ჩანაფიქრი და მანევრი იყოს და არა მარცხის აღიარებაო... მაგრამ პოლონეთი ყოველმხრივ ხელფეხშეკრული აღმოჩნდებოდა და...

შემდეგ ვნახოთ კიდევ რა იქნებაო, – ალექსანდრეს მწარე რეალობის დაჯერება არაფრისდიდებით არ ენება, მაგრამ... აღარც აღარაფერი უნდა ყოფილიყო სანახავი...

იქ პოლონეთში შეწყდებოდა თუ შეფერხდებოდა წინააღმდეგობის მოძრაობა და აქ ტფილისის ფარული დრტვინვა ჩაშოშმინდებოდა.

ვარშავის ალების შემდეგ ჩვენი საქმეც გათავდაო, – ამ წუხილისას და იმედდაკარგვისას იტყოდა სოლომონ დოდაშვილი.

34.

პოლონეთში აჯანყება რომ დაიწყებოდა, ქართველი შეთქმულნიც ძალიან დაფაცურდებოდნენ და ალექსანდრე ორბელიანი და ელიზბარ ერისთავი თამარ ბატონიშვილს რომ ეახლებოდნენ მოსათათბირებლად, ის ამ სიტყვით შემოეგებებოდათ:

ამისთანა დროს ველარ ვიპოვნით, რაც ჯარი ჰყავს რუსეთს, სულ პოლონეთშია გაგზავნილიო.

ამიტომ მოქმედების გეგმა სასწრაფოდ უნდა შემუშავებულიყო და გადასაწყვეტიც დროზე გადაწყვეტილიყო.

აჯანყება როგორ მოხდებოდა?

ეჰ, კარგი იქნებოდა პოლკის მოსყიდვა მოეხერხებინათ, მაგრამ ეს ძნელი გახლდათ და ისევ ისა

სჯობდა, თავადებს თავთავიანთი ხალხი შემოეპარებინათ ქალაქში.

ორი ათასი კაცი ვერ უნდა მოგროვებულიყო?

შუაზე გაიყოფოდნენ და: ზოგი არსენალს დაესხმოდა თავს და ზოგიც ციხეს – და კიდევ ორივეს იგდებდნენ ხელთ უეცარი იერიშის წყალობით.

განთიადისას ზარების რეკვა ატყდებოდა და „თავისუფლება, თავისუფლების“ ძახილი და სოფლებში მალემსრობოლები დაიგზავნებოდა:

ალექსანდრე ბატონიშვილია ჯარით ქალაქში შემოსული და ყველას აქ გიბარებთო.

მისი სახელით ლეკებიდანაც მოიწვევდნენ ლაშქარს.

იმერეთის მხარეშიც არეულობა უნდა დაწყებულიყო და სახანოებშიც დაგზავნილიყო მაცნეები: და ისინიც უსათუოდ მოეშველებოდნენ.

ვიდრე თვითონ ისკანდერ ბატონიშვილი გამოჩნდებოდა, მისი სახელი უკვე შემოკრებდა და დარაზმავდა მეამბოხეებს.

და თუ ეს ყოველივე ჩანაფიქრის მიხედვით აღსრულდებოდა, თამამად შეეძლებოდათ პოლკებს შებმოდნენ და მარცხიც ეგემებინათ.

ჯარს სამი გზა ჰქონდა შემოსავლელი და:

არაგვის ხეობას ჯერ მარტო ქვითა და კლდით ისე გაამაგრებდნენ მემამბოხენი, ვერავინ შემოაღწევდა; შავ ზღვას ათი ზარბაზანი და ექვსი ათასი კაცი გადაკეტავდა, კასპიის ზღვისას – ოთხი ათასიც აუთავებოდა.

და... როდემდე შეინარჩუნებდნენ ძალაუფლებას?

ამიტომაც აუცილებელი გახლდათ ირანსა და ოსმალეთში მიევიდნათ ელჩები:

ერევანსა და ახალციხეს თქვენ დაგანებებთ, ოლონდაც ხაზინით შეგვეწიეთო.

საფრანგეთსაც აცნობებდნენ ამ არეულობის ამბავს და შემწეობას სთხოვდნენ.

იმასაც დასძენდნენ:

ჭკვიანი პიროვნებანი მოგვაშველეთ, აქ ცოტანი გვეყვანან, და მათ დააწყონ ჩვენში წესი და რიგო.

რაც უფრო რეალური გვეჩვენება ხოლმე ოცნება, მით უფრო მწარეა და აუტანელი მისი დამსხვრევა.

ნაცვლად აქაური აჯანყებისა... ტფილისში მალე გაჩნდებოდნენ დამარცხებული და გადმოსახლებული პოლონელები. და ისინიც წრფელად უთანაგრძნობდნენ ქართველ პატრიოტებს და მათ შორის ამიტომაც გამოინახებოდა ის საერთო ძაფები, რაც ამბოხებისათვის მსჯავრდებულთ ძალდაუტანებლად მოაქცევდათ ქართველთა ფარული სამზადისის წრეში.

35.

ირანამდე ჩამიჩუმიც რომ აღარ მიაღწევდა საქართველოში აჯანყების სამზადისისა, ალექსანდრე ბატონიშვილი ჯერ მაინც მოთმინებით ელოდა ფარული მიმონერის გაგრძელებას თავის სეხნია დისწულთან, და რაკილა ძალიან დაიგვიანებდა იმისი საიდუმლო წერილი, თვითონვე მოადევნებდა ფარულად ახალ ბარათს:

– ადრევე თქვენი საზოგადოების მაგიერად საკუთრივ შენგნით მივიღე წიგნი, რომელთაც გსურთ საქართველოს განთავისუფლება, და მპირდებოდით მეფობასა, მაგრამ თქვენგნით მე ველარა შევიტყუ-რა, და აღარა მაცნობეთ რა.

ნყენისა იქნებოდა ეს სიტყვები. ძლივს დაიოკებდა გულს, ძლივს გაინელებდა მოუშუშებელ ბრაზს, სიბერის შემოპარებას რომ იგრძნობდა, და ძველებურად აენთებოდა, საიდუმლო წერილი რომ ჩაუვიდოდა ალექსანდრე ორბელიანისაგან, და უცებ...

არა, იქნებ ბარათები ველარ აღწევდა მასთან? განა ასე როგორ გადაკეტავდნენ გზებსა და საზღვრებს რუსები? მარჯვე და სანდო კაცი ძნელად, მაგრამ მაინც ჩააღწევდა ბატონიშვილთან, თუკი მოინდომებდა.

ბოლოსდაბოლოს შეთქმულთა უპირველესი მიზანი ეს უნდა ყოფილიყო – ლეგენდარულ ისკანდერთან მტკიცე ძაფების გაბმა, უიმისოდ ამბოხებას გამარჯვება არ ეწერა და არა. ამიტომაც ყველა ცდა აქეთ უნდა მიემართათ.

არა უშავდა, ისევ ალექსანდრე ბატონიშვილი გამოძებნიდა გზას ხმის მოსაწვდენად.

მაგრამ... ეს ის დრო გახლდათ, ვარშავის დაცემა ქართველ შეთქმულებსაც იმედს რომ გადაუნურავდათ.

– ახლა სრულიად მშვიდობიანობა არის, – ასეც შეატყობინებდა პასუხად ალექსანდრე ორბელიანი, – და აღარავინ აღარას ფიქრობს, ვინაიდგან პოლიაკები დაითრგუნენ.

36.

შეთქმულები თავიანთ გამოცემას დაისაჭიროებდნენ ეროვნული მისწრაფების გასაღვივებლად და სახელმწიფოებრიობის აღდგენის სურვილით განმსჭვალულს. ლიტერატურულ გაზეთს ან ჟურნალს უნდა ამოჰფარებოდა მათი ფარული ზრახვა-

ნი, მითუმეტეს: ერსა და ქვეყანას თავისი საზოგადოებრივ-ლიტერატურული პრესა უნდა ჰქონოდა, კულტურის არსებობის ერთ-ერთი ყველაზე სახიერო გამომხატველი.

– შენ ეს საქმე ითავე და ხელისმომწერებსაც ჩვენ გიშოვნით და სტამბასაც ჩვენ შეგიძნით, – აგულიანებდნენ სოლომონ დოდაშვილს ელიზბარ ერისთავი და ალექსანდრე ორბელიანი.

ვიდრე გაზეთის ან ჟურნალის გამოცემა მოგვარდებოდა, ჯერ ლიტერატურული საზოგადოება უნდა შეედგინათ, როგორც მომავალი რედაქციის ბირთვი.

საზოგადოების წევრებად სოლომონს დაუსახელებდნენ:

გიორგი ერისთავს, გრიგოლ ორბელიანსა და იასე ფალავანდიშვილს.

იმ ორის ხსენება, როგორც პოეტებისა, სავსებით მოსალოდნელი იყო, მაგრამ... იასეს სახელი აქ საიდან უნდა გამორეულიყო? მას ლიტერატურასთან არაფერი აკავშირებდა და შეუძლებელი იყო, ელიზბარსა და ალექსანდრეს თვითონ მოჰგონებოდათ მისი სახელი. ეტყოდა: ვიდრე სოლომონს მოეთათბირებოდნენ, იასესათვის უნდა გაენდოთ ეს ჩანაფიქრი და... იგი ხელიდან როგორ გაუშვებდა ასეთ ხელსაყრელ შემთხვევას – რედაქციასთან ახლოს ეტრიალა.

ამიტომაც სთხოვდათ: მეც გამითვალისწინეთო.

და ესენიც სიხარულით დათანხმდებოდნენ:

დიდი პატრიოტია და, რაკილა თვითონვე მოინდომა, ეტყობა შესაფერისი ინტერესებიც აქვს და გაზეთის დაარსებისა და გამოცემის ურთულეს საქმეშიც ძალიან გამოგვადგებაო.

ისე სჯეროდათ მისი, ეჭვი მაშინაც არ გაუჩნდებოდათ, როცა იასე წინასწარვე საგანგებოდ მოუნიშნავდა თავის ძმას, ტფილისის გუბერნატორს ნიკო ფალავანდიშვილს ალექსანდრე ორბელიანის ლექსების ხელნაწერს:

დაუკვირდი, მთავრობის წინააღმდეგაა მიმართულიო.

გუბერნატორი ძალიან გაუწყნებოდა სოლომონ დოდაშვილს:

კრებულის გამოცემა თუ გინდა, ასეთი რამეების ბეჭდვაზე ხელი აიღეო.

და სოლომონი უსაყვედურებდა იასეს:

შენ რომ არ გეჩვენებინა, ის ლექსებს არც წაიკითხავდა და საქმე ამით გათავდებოდაო.

წყენით ეწყინებოდათ, მაგრამ... ეტყობა იასეს ამ საქციელს დასმენად კი არ ჩამოართმევდნენ, არამედ – დაუკვირვებლობად და გულუბრყვილობად.

37.

ელიზბარ ერისთავი ვერ შეეგუებოდა ამბოხების სამზადისზე ხელის აღებას, რაკილა პოლონელთა აჯანყება მარცხით დასრულდებოდა.

– ვარშავის დაცემამ რატომ უნდა დაგვაძაბუნოს და განზრახვა შეგვაცვლევინოს? – მთელი გზნებით აცხადებდა და სანინაალმდეგოს თქმას არ ითმენდა.

და ალექსანდრე ორბელიანი ურჩევდა:

– ჯერ მაინც მოცდა გვიჯობს.

კინალამ ყელში წვდებოდა გაგულისებისაგან ლამის გონდაკარგული ელიზბარი.

ცხადია: მოცდა ჩანაფიქრის შეცვლას არასოდეს ნიშნავს. თუ ვინმე ხელს არ აიღებდა ქვეყნის გამოსხნის მცდელობაზე, ერთი უპირველესთაგანი სწორედ ალექსანდრე... და ამიტომაც ანუგეშებდა გარშემომყოფთ: გულს ნუ გავიტეხთ, საქმე ამით არ გათავდებაო!..

მაგრამ მოცდას იმიტომ ამჯობინებდა, ახალ მღელვარებას ელოდებოდა რუსეთის იმპერიის რომელიმე მხარეში: უნებლიე, მაგრამ დიდ შემწეს კი ქართველთა მოსალოდნელი აჯანყებისათვის...

ხოლო ჯერჯერობით... ჯერჯერობით უკეთეს ვითარებას უნდა დალოდებოდნენ...

38.

ვარშავის დაცემა აჯანყების დაყოვნებას რომ უკარნახებდა ალექსანდრე ორბელიანსაც და სოლომონ დოდაშვილსაც, ეს შეყოვნება ყოვლად მიუღებელი აღმოჩნდებოდა იასე ფალავენდიშვილისათვის, რომელიც ფარული ორგანიზაციის გაცემა-დალუპვას აპირებდა და... ხელი ეშლებოდა ამ მზაკვრული განზრახვის აღსრულებაში.

ამიტომაც პროვოკაციულად შეეცდებოდა მინავლებული ცეცხლის ხელახლა აბრიალებას, თავისთან მიიწევდა სოლომონსაც და ალექსანდრესაც და თავიდანვე იერიშზე გადავიდოდა:

– თქვენთვის სირცხვილია, რომ მეც დამივიწყეთ და ჩვენი წინანდელი საქმეც; მერე რა, რომ ჩემი ძმა გუბერნატორია: თქვენ ჰფიქრობთ, რომ მე დავივიწყე ჩვენი განზრახულება, რაკი ჩემი ძმა გუბერნატორია?

– წინათ ბევრმა იცოდა, მაგრამ ყველამ უკვე დაივიწყა, – მიუგებდა ალექსანდრე.

იასემ კი:

– მე ზოგიერთს უკვე ველაპარაკე და შეიძლება ყველას განუმეოროთ, ეხლა საუკეთესო დროა, რათა გავაძლიეროთ, ჩემთან ხელს არავინ შეგვიშლის, შეიძლება აქ შევიკრიბოთ ხოლმე და ვისაუბროთ;

აი ეგვიპტის ფაშაც არზრუმს მოადგა, იგი ტომით ქართველია და საქართველოში მოსვლა უნდა.

სოლომონი დაეჭვდებოდა:

– ეს რომ მართალი იყოს, რუსები ჩუმად არ იქნებოდნენ.

მაგრამ იასე:

– მაგათ არ უნდათ გაახმაურონ, ეს საიდუმლოებად რჩება, ჩემმა ძმამ საიდუმლო ქალაქი მიიღო გუმრიდან და იგი მალე გაეგზავნება განკარგულებისათვის.

ეგვიპტის ფაშა, მისი ვითომდა ქართველობა და საიდუმლო ქალაქისაც ვითომდა არსებობა ის საცთურია, შეთქმულთა იმედები კვლავ რომ უნდა გააღვივოს: მარტო აღარ დარჩებიან აჯანყებისას და რუსებსაც რაღაც ძალიან უჭირთ...

– ვიმოქმედოთ, – ლურჯა ცხენით იქროლებდა იასე ფალავანდიშვილი.

იმასაც ირწმუნებოდა:

– ჩემს ძმასაც მოვიმხრობ, და თუ არ დაგვთანხმდება, ჩემივე ხელით მოვკლავ.

და თვალებს ისე აბრიალებდა, თითქოსდა ჰა უკვე ხანჯლითაც მისტანებიაო.

ეს ის იასეა, საიდუმლო ორგანიზაცია რომ უნდა გასცეს და ამხელა ტრაგედია დაატრიალოს ქვეყანაში.

39.

ალექსანდრე ორბელიანი მოცდის ტაქტიკისაკენ რომ გადაიხრებოდა, უფრო ხელსაყრელი დროისათვის ივარაუდებდა აჯანყების ბაირალის აფრიალებას, იასე ფალავანდიშვილი ხან აქედან რომ მოუვლიდა და ხანაც იქიდან, რათა ამბოხების საათს ჩამოეკრა და მისი გაცემით ხელისუფლების საიდუმლო დავალებაც შეესრულებინა და სულიერი კმაყოფილებაც მოეპოვებინა საუკეთესო ახალგაზრდობის დაღუპვით, ალექსანდრეს მწუხარე სახით აუწყებდა:

- გუბერნატორს საიდუმლო ბრძანება მოუვიდა, ოთხ საგვარეულოს რომ უპირებენ რუსეთში გადასახლებას: მუხრან-ბატონებს, ერისთავებს, ორბელიანებსა და ანდრონიკაშვილებს.

ვითომდა ეს საიდუმლო ნიკო ფალავანდიშვილს გაემხილა ძმისათვის და, ვიდრე კიდეც დრო იყო, ეს საგვარეულოები რაღაცას უნდა ცდილიყვნენ.

იმპერატორის საიდუმლო ბრძანება მის გარდუვალ აღსრულებასაც ნიშნავდა.

და ან გასაკვირიც რა უნდა ყოფილიყო:

როგორც ბაგრატიონებს არ მოერიდნენ და კიდეც გაუყენეს რუსეთის გზას, ამათაც ისევე გადაკარგავდნენ.

ალექსანდრესაც კვლავდაკვლავ გაუმეორებდა და სხვებსაც გაანდობდა, და უკვე დარწმუნებული იქნებოდა, რომ ოთხივე საგვარეულო თავგანწირვით ჩაებმოდა ამბოხების სამზადისში.

ალექსანდრე ხომ უკვე არაფრისდიდებით აღარ დაიჟინებდა:

მოცდა გვიჯობსო.

მოცდა უკვე რუსეთში გადასახლებას ნიშნავდა ორბელიანთა საგვარეულოსიც, თუკი იასეს დაუჯერებდი... და რას წარმოიდგენდა ალექსანდრე, ეს თუ მხოლოდ მზაკვრული ფანდი იქნებოდა ამბოხების ცეცხლის ხელახლა გასაღვივებლად.

40.

ფარული ორგანიზაციის წევრები სამეულებად იყოფოდნენ და მხოლოდ ამ სამეულთა წევრებს მოეხსენებოდათ ერთმანეთის ვინაობა, რათა საიდუმლო შეთქმის გაცემის შემთხვევაში ხელისუფლებას გაძნელებოდა ყველას ვინაობის გამორკვევა და მთლიანი ქსელის გახსნა და მხოლოდღა რამდენიმე ადამიანი ჩავარდნილიყო.

აუცილებელი გახლდათ, ერთ რომელიმე პიროვნებას მაინც სცოდნოდა ორგანიზაციის წევრთა სრული სია. და ასეთი პიროვნება აღმოჩნდებოდა ალექსანდრე ორბელიანი, როგორც ყველას თვალში უაღრესად სანდო და საიმედო.

რაკილა იასე ფალავანდიშვილი მოგვიანებით შემატებოდათ საიდუმლო შეთქმის მონაწილეებს, დარწმუნებით არ ეცოდინებოდა, ერთადერთს ალექსანდრეს რომ უნდა სცოდნოდა ყველა მონაწილის გვარ-სახელი, მაგრამ ყნოსვით მიაგნებდა და შეეცდებოდა გამოეტყუებინა მისთვის. ამიტომაც არა და არ მოეშვებოდა:

– ჩვენი ორგანიზაციის წევრთა გვარები ჩამოწერე, ასე სჯობს.

ცხადია განმარტებით არ განუმარტავდა, ვისთვის ან რა მიზნით სჯობდა ასე.

ალექსანდრეს უკვირდა და ვერ აეხსნა, დაჟინებით რატომ მოითხოვდა იასე ყველა შეთქმულის გაშიფრვას ან დოკუმენტის შექმნა რატომ არ აფრთხოვდა.

ეგაა: წამითაც არ დაეჭვდებოდა, იასე გაცემას რომ უპირებდა ფარულ ორგანიზაციას და სიაც პოლიციაში წარსადგენად ესაჭიროებოდა.

მაგრამ რაკილა დოკუმენტის შედგენა ჭკუაში არ უჯდებოდა ალექსანდრეს, ამიტომაც ეუარებოდა.

– მე როგორ არ მენდობი, – ამუნათებდა იასე.

– გენდობი, როგორ არ გენდობი, – პასუხობდა ალექსანდრე, – ოღონდ სიის შედგენას რომ მოვერიდოთ, განა უკეთესი არ იქნება?

ის კიდევ და კიდევ თავისას:

– ყველასი თუ არა, იმათ გვარ-სახელები მაინც ვიცოდე, სხვაზე თავგამოდებით ვინც იღვწის ჩვენი საქმისათვის.

– აჰადა ეს გვარები, – გაბეზრებით რომ გაბეზრდებოდა ალექსანდრე, ერთხელაც იქვე ჩამოუწერდა განდობილთა ნაწილის ვინაობას.

იასე მაშინვე თავს ჩარგავდა ფურცელში, მერე გამოართმევდა, გაკეცავდა და ჯიბისაკენ გააქანებდა, მაგრამ ალექსანდრე უკანვე დაიბრუნებდა და ცეცხლს წაუკიდებდა... თუმც იასეს ასე ერთი ჩაკითხვითაც დაამახსოვრდებოდა მათი გვარ-სახე-

ლები, შინ მისული სასწრაფოდ აღიდგენდა სიას (რაში იყენებდა უნიკალურ მეხსიერებას!), ჩაინიშნავდა და საიმედოდაც შეინახავდა... პოლიციისათვის წარსადგენად.

ეს დღეც დადგებოდა.

1832 წლის 9 დეკემბერს, ნაშუადღევს 5 საათზე იასე ფალავანდიშვილი კავკასიის კორპუსის უფროსის მოადგილესთან, გენერალ ვოლხოვსკისთან რომ გამოცხადდებოდა:

– თქვენო აღმატებულებაე, მაქვს პატივი გაცნობოთ...

გენერალი იასეს მოსთხოვდა: ყველაფერი დაწერე და ჩამაბარეო, – ხოლო თვითონ სასწრაფოდ აფრენდა კაცს მთავარმართებელთან; და იასე დასმენის ერცელ ტექსტს დაურთავდა მონაწილეთა ამ სიასაც, ალექსანდრესაგან გამოტყუებულსა და ერთი გადაკითხვითვე ზეპირად დამახსოვრებულს.

და კიდევ:

პირველი ღამის განკარგულებას, რომელსაც მარჯვედ იგდებდა ხელთ – შეთქმულები მას მიანდობდნენ შენახვას... და ეს სად უნდა ამოეყო იმ სასოებით შედგენილ, ათასგვარად აწონილ და ნალოლიანებ ტექსტს თავი...

უკეთეს მამხილებელ საბუთებს ხელისუფლება ვერც ინატრებდა!..

41.

ფარული მიმონერა ალექსანდრე ბატონიშვილთან უკვე უკმარი მოეჩვენებოდა ალექსანდრე ორბელიანს და, რაკილა დედისძმა ნდობას გამოუცხადებდა, მის პირისპირ ნახვას განიზრახავდა.

პოლიტიკურ მიზანს კი მომლოცველობის საბურველით შენილბავდა.

შესანილბიც განა რა უნდა ყოფილიყო:

განა ალექსანდრეს ისედაც არ გაუჩნდებოდა სურვილი, იერუსალიმს სწევოდა?

განა ისედაც არ აიყოლიებდა სხვებსაც, ერთად მოელოცათ წმინდა ქალაქი?

გზად ისკანდერ ბანტონიშვილს შეუვლიდნენ, ეს იქნებოდა და ეს, პირისპირ საუბარს კი ასი და ათასი ბარათიც ვერ შეცვლიდა.

ამ აზრს თამარ ბატონიშვილი ჩაანვეთებდა და ისიც აღტაცებით აჰყვებოდა.

იმპერატორისაგან ნებართვას გამოითხოვდნენ და:

მაშინ ეს ორნი, და მათთან ერთად ალექსანდრეს ცოლ-შვილი, ელიზბარ და გიორგი ერისთავები და ვახტანგ ორბელიანი კიდევ დაადგებოდნენ შორეულ გზას.

განზრახვა ასეთი გახლდათ:

ოსმალოს საზღვრებში რომ გადავიდოდნენ, ერთ-ერთი პილიგრიმი ალექსანდრე ბატონიშვილს მიაკითხავდა, მომლოცველთა გუნდს შემოუერთებდა და ერთად შევიდოდნენ იერუსალიმში.

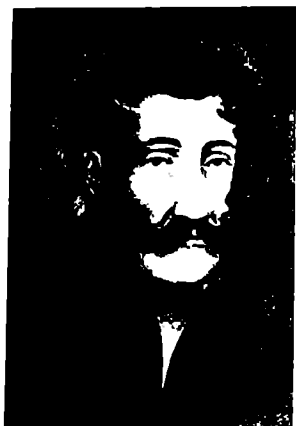
დრო საკმარისად ეყოფოდათ განსჯისა და ყველაზე რეალური გზის გამონახვისათვის აჯანყების დასაწყებად, და უფლის ნატერფალებით აღბეჭდილ წმინდა ადგილებს შეავედრებდნენ თავიანთ განზრახვასა და მამულის ბედს.

იერუსალიმში ოდესღაც ქართველი მხედრობა გაშლილი დროშებით შემოდოდა, მხოლოდ მათ ჰქონდათ ამისი ნება, როგორც გამორჩეული ღვანლის დამდებთ ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვისათვის.

დავინწყებას მისცემოდა ეს სვიანი ხანა, მაგრამ შესაძლოა კვლავ დაბრუნებოდათ ის ნეტარება ამაყ დღეებს გადაჩვეულებს, თუკი ჰპოვებდნენ დაკარგულ თავისუფლებას და მაცხოვრის ჯვარსაც ძველებურად აზიდავდნენ.

ჯერ კი უჩუმრად უნდა შესულიყვნენ იერუსალიმში, უჩუმრადვე მოელოცათ და, სულიერი მხნეობით აღვსილნი, გაჰყოლოდნენ გზას პარიზისაკენ, იქიდან კი ლონდონში ჩასულიყვნენ და ყველგან შემნეობა ეთხოვათ:

უსამართლოდაა წართმეული საქართველო ბაგრატიონთათვის რუსთა მიერ და დაგვაბრუნებინეთ ჩვენი მამულიო.

სოლომონ რაზმაძე

გზას – ქვეყნის გამოსხნით რომ უნდა დაგვირგვინებულიყო.

მაშინ კი დაუბრუნდებოდათ ის ნეტარება და ამაყ დღეებსაც კვლავ შეეჩვეოდნენ: გაშლილი დროშებით შევიდოდნენ იერუსალიმის კარიბჭეში.

მაგრამ...

ნატვრა ნატვრად უნდა დარჩენილიყო, ოცნება – ოცნებად.

გაშლილი დროშების ფრიალით კი არა, მალულადაც ვერ შეაღწევდნენ იერუსალიმში.

ჩაიშლებოდა ეს წამოწყება.

და ალექსანდრე ორბელიანი და ალექსანდრე ბატონიშვილი ვერც ვერასოდეს უნდა შეხვედროდნენ ერთმანეთს.

42.

რუსების დიპლომატიურ მისიაში ჩარიცხული სოლომონ რაზმაძე თავრიზში ყოფნისას ალექსანდრე ბატონიშვილს შეხვდებოდა და მისგანვე შეიტყობდა, თუ რა გაერიგებინა უტახტოდ მოხეტიალე უფლისწულს ინგლისელ ელჩებთან.

კიდევ მოსწერდა ალექსანდრე ორბელიანს დანვრილებით ამ გარემოებებსაც და ისკანდერიის ყოველ დანაბარებსაც.

ბარათებს გამოძიება ხელთ ვერ იგდებდა, ალექსანდრე მოასწრებდა მათ მოსპობას, მაგრამ იმ სიტყვებს რა გააქრობდა, იასე ფალავანდიშვილისათვის რომ მიეხარებინა:

სოლომონ რაზმაძე ირანიდან ჩვენ კარგ ცნობებს გვანვდის, რომ თითქოს ინგლისელებს უნდათ რუსების წინააღმდეგ ამხედრდნენო.

სოლომონს ახლა ბევრიც ეუარა, რაღას გახდებოდა. აბა იასეს სხვა რა ევალებოდა: სადამდეც განვდებოდა, ყველაფერი გულმოდგინედ შეეკრიბა შეთქმულების ირგვლივ.

ამ ერთი ფრაზით კი იხსნებოდა თავრიზში ისკანდერ ბატონიშვილთან საიდუმლო შეხვედრების ამბავი და ისიც ირკვეოდა, ინგლისელ ელჩებსა და დიპლომატებს შორის საკმაო გამოხმაურება რომ მოჰყოლოდა ისკანდერ ბატონიშვილის საუბრებს.

43.

სისხლიანი ნადიმის მოწყობა თუ განიზრახებოდა – ყველა სამხედრო და სამოქალაქო რუსი მოხელის შეტყუება წვეულებაზე და მათი გაუუფვა – ალექსანდრე ორბელიანის დასტურის გარეშე ვერას იქმოდნენ.

ალექსანდრე არ გახლდათ სისხლისმოყვარე და ყოველთვის ერჩივნა – თუნდ ფიცხელი ბრძოლაც გაჩაღებულიყო – რაც შეიძლება ნაკლები სისხლი დაღვრილიყო, ამიტომაც ერთ-ერთი საუბრისას ზაქარია ჩოლოყაშვილი რომ იტყოდა:

– მოღალატენი უნდა მოვსპოთ.

და ელიზბარ ერისთავიც კვერს დაუკრავდა:

– აუცილებლად.

ალექსანდრე შესთავაზებდათ:

– ემჯობინება დავაპატიმროთ.

მაგრამ თუკი სხვა შეთქმულნი ერთობლივად ასე ამჯობინებდნენ – მაინცდამაინც სისხლიანი ნადიმის გამართვას – იქნებ თვითონაც დაყაბულებულიყო? გულში დაგუბებული რისხვა ამოფრქვეუ-

ლიყო და უიარალო სტუმრები აღარც გაერჩია ციხის, არსენალისა თუ ხაზინის დამცველთაგან...

გადამწყვეტი წუთის მოახლოებისაგან აღგზნებულს თითქოს ესეც ეთქვას:

– არცერთი რუსი არ უნდა გადარჩეს ცოცხალი.

და პაროლიც შესაფერისი შეეთავაზებინოს:

„რუსების წყვეტა“.

ამ პაროლს ზაქარია ჩოლოყაშვილი გათქვამდა პირველივე ჩვენებისას, ის პიროვნება, პირველი ღამის განკარგულებით, ყაზარმების აღება რომ ევალებოდა...

გათქვამდა თუ... მიაწერდა ალექსანდრეს?.. იქნებ რაღაც მოეჩვენა?.. ყოველ შემთხვევაში გამომძიებელთა წინაშე თავს იმართლებდა:

მათი თანამზრახველი არა ვყოფილვარ, ვარწმუნებდი, რუსების დამარცხება არაფრით არ შეიძლება, პირველი თოფის გასროლისთანავე ყველანი შტაბში შეიყრებიან და მაშინ ვერაფერი მოერევათ-მეთქი. არ დამიჯერეს: როგორ, ერთ პოლკს ველარ დავამარცხებთო? ან შეკრების საშუალებას ვინ მისცემთ, როგორც კი აქ რამე მოხდება, ყველა თავადიშვილი თავთავის სოფელში გაგზავნის სანდო პირებს და პაროლს – რუსების წყვეტა – შეუთვლიან, რასაც რუსთა გაჟლეტა მოჰყვებაო.

ოთხი თვის შემდეგ გამომძიებელი დაზუსტებას რომ მოსთხოვდა:

– თანამზრახველთაგან ვინ წამოაყენა ასეთი პაროლი და ვის შეეძლო მაშინ ის გაეგონა?

ასე დააზუსტებდა ზაქარია ჩოლოყაშვილი:

– პაროლი ესე ითქვა სოვეტნიკ თავად ორბელიანის მიერ და ეს ყველა იქ მყოფს უნდა გაეგონა.

ალექსანდრე ორბელიანი დაპირისპირებისას უარს განაცხადებდა:

– ასეთი რამ არ მითქვამს.

და ელიზბარ, დიმიტრი და გიორგი ერისთავებიც და ვახტანგ ორბელიანიც უარყოფდნენ ზაქარიას ჩვენებას:

არ გაგვიგონიაო.

მაგრამ იქნებ ხელს აფარებენ თანამზრახველს და საკუთარ ბედზეც ფიქრობენ?

ან მათთვის რა სახეირო იქნებოდა ასეთი პაროლის არსებობა?..

ასეც შესაძლოა და ისეც, მაგრამ ეჭვი არ ისვენებს:

თუნდაც თქმულიყო ასეთი პაროლიც და სისხლიანი ნადიმის განზრახვაც, ჩვეულებრივი გულმტკივნეული საუბრისას გაისმა პატრიოტთა წრეში თუ... უკვე რეალური ჩანაფიქრი ჩაფუშა გამცემმა – იასე ფალავანდიშვილმა?..

44.

აჯანყების დაწყებამდე ორი აუცილებელი პირობა უნდა შეესრულებინათ, რათა წარმატების იმედი ჰქონოდათ:

ხალხში ხმა გაეგრცელებინათ:

რუსები ლამობენ ქართველების წაყვანას ჯარისკაცებად, თავადები კი სიკვდილს ამჯობინებენ, ვიდრე ამ მოთხოვნაზე დათანხმებასო.

და ამ ხმის გავრცელება უსათუოდ არეულობასა და მღელვარებას გამოიწვევდა მდაბიოთა შორის.

ეს პირველი პირობა.

და ესეც მეორე:

ლუარსაბ ორბელიანის სახლში ქართველი თავადაზნაურობის სახელით წვეულება უნდა გამართულიყო, სადაც მოიწვევდნენ კორპუსის უფროსსა და ყველა სამხედრო და სამოქალაქო რუს მოხელეს, ხოლო შეთქმულთაგან – ყველაზე გაბედულთ.

ქართველობა ეროვნულ სამოსში იქნებოდა გამოწყობილი, თან ექნებოდათ ხმლები და ჯიბეში ორ-ორი დატენილი დამბაჩა.

და ღამის 1 საათზე, როგორც კი მოედანზე რაკეტები გაისროდნენ, ეს იქნებოდა ნიშანი ამბოხებისა

და... ნადიმზე წვეული რუსობისათვის კიდევ მუსრი უნდა გაევლოთ.

თუკი რომელიმე ქართველთაგანი ამ ჟღერის არიდებას შეეცდებოდა, ისიც დაუნანებლად მოეკლათ. ამ ხმის გავრცელება კი ჩაეთქვათ ალექსანდრე ორბელიანის რჩევით.

მას კარგად ახსოვდა 1829 წლის გაზაფხულის ის ეპიზოდი, თვითონვე რომ აღმოჩნდებოდა მის შუაგულში, როგორც ტფილისის მაზრის თავადაზნაურობის მარშალი.

მთავარმართებელი პასკევიჩი ქართული ლაშქრის შეკრებას განიზრახავდა რუსეთ-ოსმალეთის ომში მონაწილეობისათვის და ბრძანებას გასცემდა:

– ხუთ კაცზე ერთი კაცი გამოვიდეს კარგი თოფიარალით.

ალექსანდრეს „ხუთზე ერთი“ არ ეჭაშნიკებოდა და იტყოდა:

– ჩვენი ხალხი ამ სიტყვას სხვანაირად გაიგებს და ეგებ ამოვაშლევინოთ.

მაგრამ გუბერნატორი პეტრე ზავილეისკი მიუგებდა:

– ხომ იცით, პასკევიჩი თავის სიტყვას არ ამოშლის, მაგ თქვენს ნათქვამსაც ცუდად მიიღებს და ალბათ ძალიან აწყენინებთ.

რას ამოშლიდა... და ბრძანებას ხალხს რომ წაუ-
კითხავდნენ, ხმაგაკმენდილ ბრბოში ვილაც იყვი-
რებდა:

– ხუთზე ერთი ის არის, რომ სალდათსა გვთხოვენ.

და ყველა ერთსულოვნად აჰყვებოდა:

– არ მივცემთ!.. არ მივცემთ!..

უამრავი ადამიანი შეიკრიბებოდა პოლიციის სამ-
მართველოსთან და მათი მღელვარებით შეშფოთე-
ბული პასკევიჩი თავადაზნაურობის წარმომადგე-
ნელთ სთხოვდა:

– ხალხის დამშვიდება თქვენთვის მომინდვია, ვიმე-
დოვნებთ, იქამდე არ მიმალნევინებთ, რომ სამხე-
დრო ძალა გამოვიყენო.

მაშინ ალექსანდრე ორბელიანიც ჩამოუვლიდა
რამდენიმე ადგილას საპროტესტოდ შეყრილ ხალხს
და განუმარტავდათ:

– სალდათს კი არა გვთხოვენ, ჩვენი ჯარი სურთ
წაიყვანონ ოსმალთა წინააღმდეგ, იმ ჩვენს უწინ-
დელ მოსისხლე მტერზე, ასე რომ ააოხრა ჩვენი
ქვეყანა.

და ხალხიც დანყნარდებოდა და დაიშლებოდა.

იმჟამად, გარდა ტფილისისა, სახალხო მღელვარება
გორშიც გადაივლიდა, კავთისხევშიც, თელავშიც,
სიღნაღშიც, ბორჩალოშიც.

ამასთან: გურიის სოფელ კინტრიშის ციხეში ალყა-შემორტყმული დედოფალი სოფიო თავგანწირვით უმკლავდებოდა რუსის ჯარს და – ალექსანდრე და ვახტანგ ორბელიანების თანადგომით გამხმევებული – სიკვდილს არჩევდა თეთრი ბაირაღის გადმოკიდებას.

მაშინ დიდ რბევას აარიდებდა ხალხს ალექსანდრე, ოლონდ ის აღგზნებული და განრისხებული სახეები გონებიდან აღარც წაშლია და ახლა მარჯვე გზად მიიჩნევდა მღელვარების გამონვევას ამ ერთი ფრაზით:

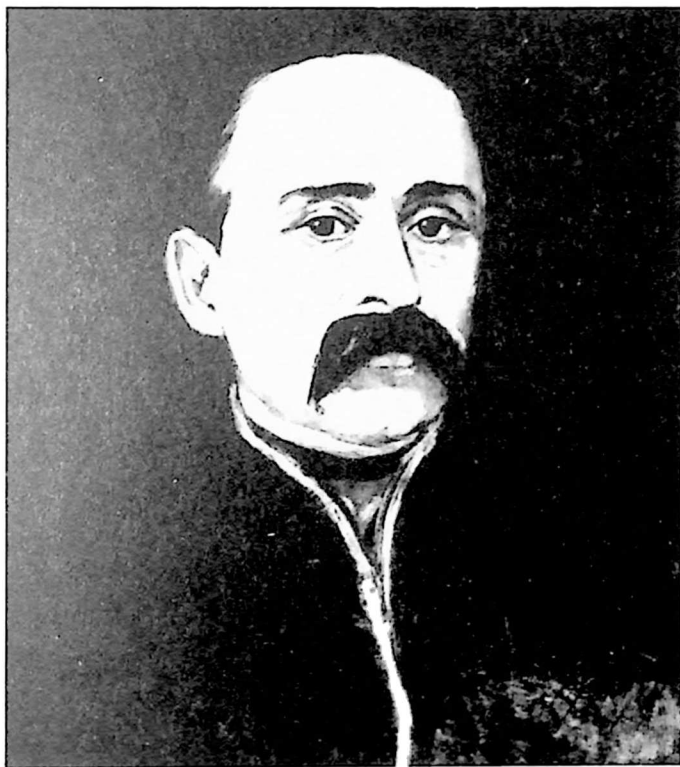
– სალდათად გამწესებას გიპირებენ.

ხალხი მაშინდელივით და ერთბაშად მოაწყდებოდა მოედანს, ოლონდ ამჯერად სტიქიური ამბოხის ნაცვლად წინამძღოლნი მოევლინებოდნენ.

1829 წელს ის იყო გონივრული გადანყვეტილება, დაწყნარება და დაშლა რომ ერჩია ხალხისათვის.

ამუამად კი თვითონვე უნდა გამოენვია მღელვარება და გაძლოლოდათ თავისუფლების მოსაპოვებლად.

და თუმცა ყოყმანით ყოყმანობდა: ვაითუ ვჩქარობთ, ვაითუ ოცნება გვიჩლუნგებს რეალობის განცდასო, – ადრე იქნებოდა თუ გვიან, „სალდათად განვევის“ იდეა ძალიანაც გამოადგებოდათ.

ალექსანდრე ორბელიანი

45.

ალექსანდრე ორბელიანი გუნებაში რომ გადაითვლიდა აჯანყების მონაწილეებს, 3 000-ზე მეტ მემბოხეს ვერა გუმანობდა და დაეჭვებული იკითხავდა:

– შეიძლება თუ არა სამი ათასი კაციტ სასწაულის მოხდენა?

მარტო პირველი იერიში ხომ არა წყვეტდა აჯანყების ბედს სასიკეთოდ. გამარჯვება, თუკი მოიპოვებდნენ, ხომ უნდა შეენარჩუნებინათ?

ელიზბარ ერისთავი ძალიან ითაკილებდა ფარული ორგანიზაციის ერთ-ერთი მეთაურის ამ დაეჭვებას და მტკიცედ მოუჭრიდა:

– მთელ ქართლელებს მე ვუდგები თავდებად, კახელებს კი სოლომონ დოდაშვილი.

– მთელ სილნალის მაზრაზე პასუხს ვაგებ, – შემოეშველებოდა სოლომონიც.

– აბა ორი ათასამდე კაცს მარტო მე ვიშოვნო ტფილისში, – ჯავარზე დადგებოდა ალექსანდრეც, – რამდენიმე ასეული ბორჩალოელი თათარიც შემიძლია გამოვიყვანო.

და კიდევ დაიბარებდა თავისთან იმათში ყველაზე გავლენიან ოთხ თათარს.

ბორჩალოში თვითონ ალექსანდრეც ძალიან უყვარდათ და თავიანთ მამა-პაპათა ნაანდერძევიც გულისფიცარზე ამოეჭრათ, ერეკლე მეორის მოთაყვანეებისა:

ამ დიდებული მეფის შთამომავალთ ყოველთვის მიენდეთ და თავი არ დაზოგოთ მათთვისო.

46.

ერთ ღამეს სოლომონ დოდაშვილი იასე ფალავან-
დიშვილს მიადგებოდა და წაიყვანდა ტრაქტირში,
სადაც ზაქარია ჩოლოყაშვილი, ალექსანდრე ორბე-
ლიანი და ელიზბარ ერისთავი უცდიდნენ.

ალექსანდრე ზაქარიას მიუბრუნდებოდა:

ამბოხების გეგმა განვიხილოთ.

ის ხმის ამოღებას რომ დააპირებდა, ტრაქტირში ვი-
ლაც შევიდოდა და, ვაითუ პოლიციელი ყოფილიყო,

შეთქმულნი მაშინვე წამოიშლებოდნენ. ყავახანაში გადაინაცვლებდნენ და ალექსანდრე გაიხსენებდა: შარშანაც გვეკონდა განკარგულება აჯანყების მოსახდენადო.

ზაქარიამ:

თუ ისკანდერ ბატონიშვილი არ შემოიჭრება საქართველოში, აჯანყება როგორ მოხდებაო?!

ალექსანდრემ:

მთელი ქიზიყის მაზრა მზად იყო.

ელიზბარმა კი:

წარსულს ველარ დავაბრუნებთ და მოდი ახლა საქმეს შევეუდგეთო.

ალექსანდრემ:

მე მყავს თათრები, რომელთა მეოხებითაც ჩვენს განზრახვას სწრაფად ვაცნობებ ისკანდერ ბატონიშვილსო.

იასეს გონება მაშინვე რაღაცას ჩახლართავდა:

ბატონიშვილმა რომ არ დაიჯეროსო?

ალექსანდრემ:

სხვა ტანსაცმელს გადავიცმევ, რომ არავინ მიცნოს, და მე თვითონ ვეახლებიო.

და იასემ:

იქ ამალით უნდა წაბრძანდეთ, როგორც თქვენს წოდებას შეშვენის, და მღვდელიც გაიყოლოთ, საგზაო ხარჯებს კი ჩვენ გიშოვნითო.

აქეზებს, რათა... ფარულად პოლიციას აცნობოს და ალექსანდრე გზაშივე შეიპყრონ. იმ თათრების ვინაობას ვერ დაადგენდა და „ბოროტგანზრახვაში“ ვერ ამხელდა, თორემ ალექსანდრეს იოლადაც დაუმტკიცებდნენ, სად და რა განზრახვითაც მიემგზავრებოდა.

ვაითუ ამბობება შარშანდელივით გადაეფიქრებინათ, თუმცა გეგმებზე კი ბჭობდნენ, მაგრამ ყოყმანსა და ფეხის ათრევას არა და არ დააყენებდნენ საშველს და... ეგებ ალექსანდრე ორბელიანი მაინც გაეხვია შარში... მაგრამ მისი გამგზავრების აუცილებლობა სრულებით არ არსებობდა...

– აღრეულობას დაიწყებთ თუ არა, სასწრაფოდ მანდ გავჩნდები, – უნდობლობა გაეფანტებოდა თუ არა, უკვე თვითონ უსწრებდა სული მომავალ მეფეს, რომლის სახელიც გრგვინვასავით გადაივლიდა და შეჰკრავდა და გააერთიანებდა მთელ კავკასიას – შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე, სრულიად მთებისა და ბარის ხალხს.

მაგრამ ნაადრევად რომ გამჟავნდებოდა ისკანდერ ბატონიშვილთან მიმოწერა, ძალიან შეფიქრიანდებოდა ალექსანდრე ორბელიანი.

მოლა ზამანი აცნობებდა:

ერთმა თათარმა მითხრა ბორჩალოს დისტანციაში, მართალია თუ არა, რომ ორი ალექსანდრე ფარულად დაკავშირებია ერთმანეთს და ახლა ორბელიანი თათრებს აიარალებსო?

ალექსანდრე იმ თათარს დაბარებით კი დაიბარებდა და სასტიკად აუკრძალავდა: ასეთი რამის ლაპარაკი აღარ გაბედოთო, – მაგრამ ყველას პირს როგორ აუკრავდა.

ზაქარია ჩოლოყაშვილსა და იასე ფალავანდიშვილთან განმარტოვდებოდა და რჩევას დაეკითხებოდა: რა ვიღონოთ, ეს ხმები რომ გავრცელებულაო.

იასეს აკი მანამდეც შეეცყო, ალექსანდრეს თათართა რაზმი რომ ჰყავდა მომზადებული, და ცდილობდა მათი მოთავეების სახელები დაედგინა. ერთადერთს მოლა ზამანის სახელს გამოსტყუებდა და... ახლაც ბევრს ვერაფერს გაარკვევდა. თუმცა ესეც კმაროდა, რაც იცოდა...

ის რაზმიც ისკანდერ ბატონიშვილის სახელს შემოეკრიბა და ასევე შედგებოდა სხვა რაზმებიც...

მაგრამ ვაი, რომ ვეღარ...

შეთქმულთა დაპატიმრება დაიწყებოდა თუ არა, ბორჩალოელი მეომრები ერთბაშად მიიფანტ-მოიფანტებოდნენ... მოლა ზამანი კი ცხადია პოლიციასა და გამოძიებას ჩაუვარდებოდა ხელთ.

47.

ფარული ორგანიზაციის წევრები წინასწარვე შე-
თანხმდებოდნენ, რომ:

უკვე შეერჩიათ სანდო ადამიანები და შესაფერისი
ჯილდოც აღეთქვათ, თუკი აჯანყებამდე ან უშუა-

ლოდ მის პროცესში მოღალატეს გამოააშკარა-
ვებდნენ.

ჯილდო სხვაც დაენესებინათ:

დავით აღმაშენებლისა და წმინდა ნინოს საპატიო
ორდენები.

და ეს ალექსანდრე ორბელიანს მოაფიქრებოდა:

აუცილებლად საჭიროა ასეთი განმასხვავებელი
ნიშნის შექმნაო.

ამ მოსაზრებას იასე ფალავანდიშვილს რომ გაუ-
ზიარებდა, იგი ერთ მცირე შეკრებაზე – ლუარსაბ
ორბელიანის ოჯახში – დაასწრებდა ალექსანდრეს
და, როგორც თავის წინადადებას, ისე განუცხა-
დებდა შეთქმულების მონაწილეებს:

მოქმედების დასრულების შემდეგ დავით მეფისა
და წმინდა ნინოს ორდენები დავაარსოთო.

ყველა რომ მოწონებას გამოთქვამდა, ალექსანდრე
მაშინაც არ ამოიღებდა ხმას და არ მოითხოვდა
საავტორო უფლებას ამ იდეაზე:

რა მნიშვნელობა აქვს, პირველად ვინ მოიფიქრა,
მთავარია მართლა დავაწესოთო.

48.

არ მოითხოვდა ელიზბარ ერისთავი: უკლებლივ ყველაფერი მე უნდა მეუწყოსო.

არც სოლომონ დოდაშვილი მოითხოვდა.

ფარული სამზადისის ყველა საიდუმლო ძაფი ალექსანდრე ორბელიანს ეპყრა ხელთ და უპირველეს მეთაურადაც იგი წარმოდგებოდა, მაგრამ აჯანყების ერთპიროვნულ ხელმძღვანელად არჩევას მაინც არ მოინდომებდა.

ამ უარითაც გააშმაგებდა იასე ფალავანდიშვილს, რომელსაც ვერც წარმოედგინა, ერთპიროვნულ ხელმძღვანელობაზე უარის თქმა თუ შეიძლებოდა. უზომო პატივმოყვარეობის ჟინი სულ სხვას უჩიჩინებდა და არნმუნებდა და... გააოგნებდა ალექსანდრე ორბელიანის გადანყვეტილება:

ხელმძღვანელობა დაეთმო სხვა შეთქმულისათვის, ვინც კი მოინდომებდა მეთაურობას.

ალექსანდრე ყველაზე მეტად სძულდა საიდუმლო ორგანიზაციის წევრთაგან იასე ფალავანდიშვილს, ფარულად ემეტოქებოდა კიდეც. და ალექსანდრე რომ ვერც იგებდა, სახიფათო მოშუღარი თუ გა-

მოსჩენოდა, ეს გარემოება კიდევ უფრო აგულისებდა და ახელებდა იასეს.

ვითომ რითი ალემატებოდა ალექსანდრე:

გვარიშვილობით? პირადი ღირსებებით? გავლენითა და ავტორიტეტით?

ვაი, რომ ყველაფრით!..

იასეს მაინც არ უნდა დაეთმო ალექსანდრესთვის, შეჯიბრებოდა, შეჯიბრებოდა გაუთავებლად და... სადღაც კიდევ გადაესწრო მისთვის. ალექსანდრე განწირული იყო – შეთქმულების გაცემა თუ ვინმეს, მას რომ ჩააგდებდა უმძიმეს დღეში – და იასე გულში წინასწარვე ზეიმობდა, მაგრამ ის არა კმაროდა, აქაც, შეთქმულთა წრეშიც უნდა დაეჯაბნა, ან ეს თუ ვერ მოხერხდებოდა, არც თვითონ ეგრძნო თავი დაჩაგრულად – ეგებ ამისთვის მაინც მიეღწია.

და ალექსანდრეს შემდეგ იასეს რომ შესთავაზებდნენ ფარული ორგანიზაციის ერთპიროვნულ ხელმძღვანელობას, წამით ლამის ნასძლევდა სული, ლამის აჰყვებოდა პატივმოყვარეობის ჭიას, გულს რომ უხრავდა, მაგრამ... მაინც ჯიბრი გადასძალავდა.

ალექსანდრეს თუ შეეძლო მეთაურობაზე უარის თქმა, ვითომ იასე რატომღა ვერ შეიძლებდა?.. და წამოჭარხლებული გაიქნევდა თავს: სხვა ეძიეთო.

49.

კახეთს აპირებდა გამგზავრებას ალექსანდრე ორბელიანი, თანამოაზრეთა მონახულებასა და გამხნეება-შეგულიანებას მოსალოდნელი აჯანყებისათვის.

შემთხვევით ლურსმანზე წამოაგებდა ფეხს და... რაღას გაემგზავრებოდა.

– იმ მხარის ბედი, – იტყოდა დაკითხვისას იასე ფალავანდიშვილი, – რომ ეს მოუსვენარი ადამიანი ველარ წავიდა, თორემ რამდენს გააუბედურებდა, რამდენი უნდა მისცემოდა სატანჯველს, არ ეცოდინებოდა რა მისი ნამდვილი განზრახვა.

ეს იმ დროს, როდესაც ალექსანდრე აჯანყების გადავადებაში არწმუნებდა ფარული ორგანიზაციის სხვა მეთაურებს, რაკილა იმპერიის სხვა მხარეში არსად ტრიალებდა ამბოხების ხანძარი და გაუძნელდებოდა ქართველობას მარტოდმარტო შებმა იმპერიასთან.

ცხადია ახალ ძალთა შემოკრება ერთია და აჯანყების დაუყოვნებლივ დაწყება – მეორე.

მაგრამ კახეთს გამგზავრების სურვილი თვალნათლივ ადასტურებს, რომ კვლავაც მხრებზე ჰქონდა შეგდებული ალექსანდრე ორბელიანს ფარული ორგანიზაციის ერთ-ერთი მეთაურის ტვირთი.

50.

აჯანყების წარმატებით დაგვირგვინება არ ეეჭვებოდათ და წინასწარი გადაწყვეტილებით:

უნდა შეექმნათ სეიმი და, მეფის კურთხევამდე, საქართველოს მმართველობა ჩაებარებინათ სეიმის წევრთათვის, რომელთაც შეთქმულთა საზოგადოება აირჩევდა.

დამოუკიდებელი საქართველოს მმართველობის კონსტიტუციურ-მონარქიულ ყაიდაზე მოწყობის პროექტს საბოლოო სახით ელიზბარ ერისთავი ჩამოაყალიბებდა და მისი კარნახით ჩაიწერდა გიორგი ერისთავი.

ცხადია შეთანხმებით შეთანხმებული გახლდათ სოლომონ დოდაშვილსა და ალექსანდრე ორბელიანთან.

ამ ჩანაწერის მოსპობას მოასწრებდნენ შეთქმულნი, მაგრამ საგამოძიებო ჩვენებათა მიხედვით მართებული შთაბეჭდილება გვექმნება მის შინაარსზეც და მიზანზეც.

მეფედ ალექსანდრე ბატონიშვილს აკურთხებდნენ.

პროექტის მიხედვით მმართველობა ორად გაენაწილებინათ:

ზედად და ქვედად.

და არც იმ ზედა სამთავროში – მეფის გარდა, სამხედრო, იუსტიციის, ფინანსთა, შინაგან საქმეთა

და განათლების, და საგარეო საქმეთა მინისტრები რომ შეერჩიათ წინასწარვე – და არც ქვედაში – მაზრის დეპუტატები რომ შეადგენდნენ და საჩივრის საქმეები უნდა განეხილათ – არსად გაიელვებს თავგამოდებულ შეთქმულთა სახელები.

თვით მოთავეებისაც.

ვერსად შეხვდებით სოლომონ დოდაშვილს, ელიზბარ ერისთავსა და ალექსანდრე ორბელიანს.

და ეს იმიტომაც:

მიზნად ქვეყნის გამოხსნა დაესახათ და არა მმართველობის ჩაგდება ხელში.

ამბოხების მომზადების, განხორციელებისა და დამოუკიდებელი საქართველოს იდეური საფუძვლების მოწყობისას ყველაზე მძიმე ტვირთს თავიანთ თავზე იღებდნენ, და მერე კი სხვებს უხსნიდნენ გზას ხელისუფლებისაკენ – უფრო შესაფერისად ვინც მიაჩნდათ მმართველებად: ალექსანდრე ჭავჭავაძეს, ივანე მუხრან-ბატონს, ნიკო ფალავანდიშვილს, გიორგი ჭილაშვილს, ვასილ ბებუთაშვილს.

დიახ: არც ალექსანდრე ორბელიანს გააჩნდა არავითარი ლტოლვა პირველობისა და მინისტრის პორტფელის მოსაპოვებლად.

როგორ იოლადაც შეთქმულთა პირველკაცობას დათმობდა, ასევე გულგრილად გაერიდებოდა წინამძღოლის კვერთხს.

ალექსანდრეც იქნებოდა, მინისტრის პორტფელს გამოჰკიდებოდა.

სახელმწიფო მოღვაწედ და მეფედ ისიც ალექსანდრე ბატონიშვილს აღიარებდა, ჯერ კიდევ წლების წინათ გაება საიდუმლო მოლაპარაკება ირანში გადახვენილ თავის ბიძასა და დიდ სეხნიასთან... და წარმატებით დასრულებული ამბოხება იოტისოდენადაც ვერ შეაყოყმანებდა:

რალა საზღვრებს გადალმა ვეძიოთ ტახტის მემკვიდრე, განა თვითონაც მეფე ერეკლეს შთამომავალი არა ვარ? განა მე არ გადავწყვიტე ქვეყნის გამოსხნის ბედი? განა ეს ამდენი ხალხი ჩემი მომხრე არ არის? მაშ მე თვითონვე რატომ არ უნდა გავიწვდინო ხელი მეფის გვირგვინისაკენო?

ნაპოლეონ ბონაპარტე

შეყოყმანებით ანკი რა შეაყოყმანებდა ალექსანდრე ორბელიანს:

მეფის გვირგვინზე გმირის სახელს როგორ გაცვლიდა.

არ წაძლევდა სული, არ დაემართებოდა ის, რასაც ლორდ ბაირონი უკიჟინებდა ნაპოლეონ ბონაპარტეს:

ვიდრე არ იქცა თვითონ დესპოტად, და არ გაცვალა – მტრების მსახვრელი – მეფის გვირგვინზე გმირის სახელიო!..

ოცნებაში შეჰყურებდა ალექსანდრე დიდ ზარზეიმს, დიდ ეროვნულ პარაკლისს და... თავის თავს იმ დღესასწაულის ერთ-ერთ რიგით, მხოლოდღა რიგით მონაწილედ: სავესებით კმარობდა.

51.

პირველი ღამის განკარგულება შემუშავდებოდა ფარული ორგანიზაციის მეთაურთა საერთო თანხმობით, ეს კი ნიშნავდა, რომ ალექსანდრე ორბელიანსაც თავისი დასტური დაეცა, როგორც ყველაზე ღრმადგააზრებული და თანმიმდევრული გეგმისათვის.

ციხეს გიორგი და ლევან ერისთავები შეუტევდნენ 40 კაციტ.

ყაზარმებს – ზაქარია ჩოლოყაშვილი და დიმიტრი ორბელიანი ორი ზარბაზნითა და 200 კაციით.

არსენალს, საველე-სასურსათო კომისიას, ხაზინასა და ორდონანსჰაუზს – დიმიტრი ერისთავი, ვახტანგ ორბელიანი, ბეჟან ამილახვარი, გიორგი თუმანიშვილი და ივანე ერისთავი 50 კაციით.

ნავთლულის კომისიას – ბიძინა და იასე ერისთავები და თეიმურაზ ამილახვარი 20 კაციით.

პურის მაღაზიას ორ-ორ სანდო კაცს მიუჩენდნენ.

შესაკრებ ადგილად თათრის მოედანს აირჩევდნენ და აქ ორ დროშას უნდა ეფრიალა: ერთს ღვთისმშობლისა და წმინდა ნინოს გამოსახულებით და მეორეს – წმინდა გიორგისა.

ამ მეორე დროშას ალექსანდრე ორბელიანი მოინდომებდა და, შეთქმულების მონაწილენი რომ დაყაბულდებოდნენ, დაპირდებოდათ:

– მე თვითონ დავახატვინებ.

აზიურ მუსიკას უნდა დაეკრა და მის ხმაზე მოეყარა თავი შეთქმულების ყველა წევრს, რომელნიც იერიშში არ მონაწილეობდნენ.

და აგრეთვე პოლონელებს, 500-მდე კაცს, რომელნიც ისე იმოქმედებდნენ, როგორც თვითონ მიიჩნევდნენ საჭიროდ. მოქმედების ეს თავისუფლება იმიტომ მიენიჭებინათ, რომ ფარული ორგა-

ნიზაციის წევრებს ოდნავადაც არ ეეჭვებოდათ მათი მხურვალე თანადგომისა და თავგანწირვისა.

მოქალაქენი უნდა შემოეკრიბათ, ეკლესიებში ზარების რეკვა აეტეხათ, სიონის ტაძრიდანაც გამოესვენებინათ ღვთისმშობლის ხატი და სომეხთა ფეთხაინის ეკლესიიდანაც. და იმათ მღვდლებსა და ბერებს კი ეძახათ:

– ჩვენც თავს ვწირავთ საქართველოს თავისუფლებას.

და კიდევ ევალათ:

აღეკვეთათ ქალაქში ყოველგვარი ბოროტმოქმედება.

არ დაენდოთ არავინ – თავადი, აზნაური, მოქალაქე თუ მდაბიო – ვინც კი შეეცდებოდა წინააღმდეგობის გაწევას აჯანყებულთათვის.

და... თუ მოწინააღმდეგეებში ქალი აღმოჩნდებოდა?

ქალს სასიკვდილოდ ვერ გაიმეტებდნენ, და ამიტომაც შეთანხმდებოდნენ, რომ:

შეეპყროთ და მეთვალყურეობა დაეწესებინათ მისთვის.

მათ კუთვნილ ქონებაზე დროებით ყადაღა დაედოთ, შემდგომ კი სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ გადაეცათ.

52.

1832 წლის 11 დეკემბრის საღამოს შეთქმულება უკვე ორი დღის გაცემულია, მაგრამ არც სხვა მონაწილენი და არც ალექსანდრე ორბელიანი არ არის ბაიბურში, რკინის ხუნდები რომ შემოსალტვია მათ ფარულ ორგანიზაციას.

ალექსანდრეც კვლავ თავის ოცნებას ასდევს, თავისთვის ბჭობს და ანგარიშობს და კვლავაც ყველაზე საიმედო და ხელსაყრელ გზას ეძიებს ამბოხების უეჭველი გამარჯვების მოლოდინში.

არც გული უთმენდა, ისე ერქარებოდა და სწყუროდა ქვეყნის გამოხსნა, მაგრამ მოცდის წინააღმდეგიც არ არის... და ამ გულისჭიდილისას მეუღლეს მათ ფარულ შეთქმაზე უნდა ჩამოეგდო სიტყვა:

– რუსების აქედან გარეკვა რომ განგიზრახავთ და ეს ზრახვა ხალხში მოგიფენიათ, რა იცით, რომ ერთ-ერთი მაინც არ გაგცემთ მცირე სარგებლის გულისათვის?!

– სწორედ გეტყვი, კატინა, ეს ჩვენი განზრახვა ასე რიგათ დაიწყო, შეუძლებელია არ გამოცხადდეს, – მიუგებდა ალექსანდრე.

და სხვა რალა ეწამებინა კატინას:

– მაშ რატომ ქენით და ამისთანა ძნელი საქმე დაინყეთ?..

აუხსნიდა ალექსანდრე:

– როდესაც რუსეთიდან მოსული ყმანვილკაცები და მე ამ საქმისათვის გავერთიანდით და ვარჩევდით, როგორ დაგვეწყო, მე ვარწმუნებდი, ჩვენს მეტმა არავინ არ უნდა შეიტყოს და ვიდრე გარემოება თავისთავად არ მოიტანს, აღსრულებას ნურასგზით ნუ შევეცდებით, ისევ სჯობს მოვიცადოთ, ვინ იცის, ღმერთმა მოიტანოს რამე გარემოება-მეთქი. ზოგიერთი დამყვა, სხვებმა კი ეს ჩემი რჩევა ქალაჩუნობაში ჩამომართვეს და, რაკი ვერაფრით ვერ დავითანხმე, მეც ველარ უკუვდექ და საქმეს დიდის გულმოდგინებით შევუდექით. ამასობაში ორი კარგი გარემოებაც გამოჩნდა: ერთი პოლონეთის გადადგომა რუსეთიდან (ჩქარა რომ არ დაეთრგუნა რუსეთს პოლონეთი, ჩვენც გადავუდგებოდით) და მეორე – დაღესტანში ყაზი მოლას გამოსვლა. მამულის სიყვარულით ავად ვსაქმობდით თუ კარგად, სიფრთხილეს აღარ დაგიდევდით, არც ჩემი თავი მოვასვენე და ის ჩემი ამხანაგნიც დიდი მცდელნი იყვნენ, ნამეტნავად ელიზბარ ქსნის ერისთვიშვილი, ყველა ჩვენგანზე უპირველესი მცდელი რომ შეიქნა.

53.

ალექსანდრე ორბელიანი მეუღლეს საიდუმლო შეთქმის ირგვლივ რომ აცნობებდა ზოგიერთ გარემოებას, ფრაზის დამთავრებას ძლივს მოასწრებდა, რომ მოაჯირზე რაღაც ჩხარუნის ხმა მოესმოდათ. ვიდრე ის ხმა მიწვდებოდა, იმ ოთახში, სადაც მათი შვილები იწვნენ, სანთელი ჩაქრებოდა, მათთან მოახლე შემოვარდებოდა და შეშინებული ხმით დაიძახებდა:

– ბატონებო, სალდათები მოვიდნენ და ფანჯრიდან გვიყურებენ.

ალექსანდრე საჩქაროდ წამოდგებოდა და სანთლის ანთებას უბრძანებდა, კატინა კი ამ სიტყვებით აჰყვებოდა თან:

– ვაი ჩემს თავსა, იქნებ შეუტყვიათ და ჩემი სიზმარი აცხადდეს.

მარტოდენ ეპოსმა თუ საგმირო ლექსებმა კი არ იცის წინასწარმეტყველური სიზმარი, არამედ ყოფით რეალობაშიც ხშირად იჩენს თავს... და პოეზიაც სწორედ აქედან შეითვისებდა.

ძილში ბედისწერა ეცხადება ხოლმე ადამიანს და სიმბოლური ენით ამცნობს იმ ხვედრს, რასაც

ვერავინ გაექცევა, ძალიანაც რომ მოინდომოს. და ერთადერთი საშველი ისლა რჩებოდათ, რომ ეგებ ადამიანს გამტყუნებოდა ძილიდან აყოლილი განცდა და სიზმარი, ხშირად კომმარულიც და შემაფიქრიანებელიც, სრულიადაც არა ყოფილიყო წინასწარმეტყველური.

კატინაც ამის იმედად იქნებოდა. მართალია შუალამისას ახალგამოფხიზლებული ძრწოლასაც დაიწყებდა შიშით, მაგრამ ქმრის გაღვიძებას მოერიდებოდა. არადა ალექსანდრეც გამოფხიზლებულიყო რაღაც უჩვეულო განცდით, ისიც ძრწოლას აეტანა, მაგრამ თავს მოერეოდა.

რა ეხილა სიზმრად მაინც ამისთანა კატინას?

რა და:

– მამაჩემი ვნახე საშინელი სახით შეწუხებული და ამ შეწუხებულს დროსა პირიდგან ერთი ტაშტი სისხლი ამოაღებინა. მე ვწუხდი, რა დაემართამეთქი. ამასობაში კიდევ გამელვიძა. არ ვიცი, რა უბედურებას მოასწავებს ეს სიზმარი.

ალექსანდრე შეფიქრიანდებოდა, მაგრამ ხომ არ აგრძნობინებდა, და მეუღლის წუხილის გაქარვებას შეეცდებოდა:

– სიზმარი დასაჯერებელი არ არის, ადამიანი ბევრ ავსა და კარგს ნახავს, მე აგიხსნი სწორად მაგ სიზ-

მარს, შენუხებული სახით რომ ყოფილა, ეგ სიმხიარულეს მოასწავებს, და სისხლი რომ ამოუღებინებია, ჯავრის დაკარგვა არის.

თითქოსდა საგმირო ეპოსს ვკითხულობდეთ.

არადა ყოფითი რეალობის სურათია, პირდაპირვე გადატანილი მემუარების ფურცლებზე.

კატინა თითქოს დაშოშმინდებოდა, ოღონდ რაკილა გულს მაინც უღრღნიდა რალაც ავბედითი წინათგრძნობა, სიტყვას ამიტომაც ჩამოუგდებდა მეუღლეს შეთქმულების მოსალოდნელ გამცემლობაზე.

დიდხანს ითმენდა, ძალიანაც შიშობდა ალექსანდრეს ფარული საქმიანობის გამო, მაგრამ არას ეუბნებოდა, მაგრამ ახლა კომმარული სიზმარი დასცემდა თავზარს და ველარ გაუძლებდა გულს-მონოლილ დარდს.

ცხადია მშვენივრად მოეხსენებოდა, რისთვისაც კერავდა თავისუფლების ბაირალს, მაგრამ თავს უფლებას არ მისცემდა, ქმრისათვის გამოეკითხა საიდუმლო ორგანიზაციის ასავალ-დასავალი. მანამდე შიშით ძალიანაც არ შეშინებია, მაგრამ ახლა კომმარული სიზმარი უბიძგებდა, გაეფრთხილებინა ალექსანდრე, რომელსაც თითქოს მეუღლის ფორიაქი გადასდებოდეს, უკვე გულლიად რომ მოუთხრობდა ყველაფერს, რასაც აქამდე არ უმჟღავნებდა.

54.

მეუღლესთან, ეკატერინე ბარათაშვილთან საუბარს რომ გაიხსენებდა მემუარულ ჩანაწერში ალექსანდრე ორბელიანი – დაპატიმრების წინა წუთებში რასაც მოასწრებდა – ისეთი განცდით აღადგენდა, მართლაც საგულისხმო მსგავსება აღმოაჩნდებოდა უილიამ შექსპირის ტრაგედიასთან „იულიოს კეისარი“, კერძოდ იმ სცენასთან: ბრუტუსსა და პორციას შორის რომ გაიმართებოდა ბაღში.

აკი პორციასაც მეტად ააღელვებს ქმრის სახიფათო ზრახვა და მზადყოფნას გამოთქვამს, გვერდით დაუდგეს და დაე ერთად ეწიოთ განსაცდელი, თუკი ბრუტუსის შეთქმულება გამჟღავნდება და, ნაცვლად სახელმწიფო გადატრიალებისა, მსხვერპლთა შორის აღმოჩნდება.

ისე ავისმომასწავებელი სიზმრის გამოისობით კატინა კალპურნიას უფრო მოგვაგონებს, იულიუს კეისრის მეუღლეს, წინასწარვე რომ იხილავდა იმ საზარელ მკვლელობას სენატში, და შეემუდარებოდა ქმარს, მოერიდე იქ წასვლას, თორემ სიკვდილი არ აგცდებოა.

სხვა მხრივ კი: სულიერი სიმტკიცით, ერთგულებითა და თავგანწირვით – კატინა სწორედ პორციას განსახიერებაა, იმ პორციასი, მოვლენების ჩარხი სხვაგვარად რომ დატრიალებულიყო და კეისარი იქით გასწორებოდა შეთქმულებს, უყოყმანოდ გაიზიარებდა ქმრის მწარე ხვედრს.

კატინაც არ შეუშინდებოდა განსაცდელს და, მისი ბუნებისა და გვარიშვილობის ქალს როგორც შეჭფეროდა, წარბშეუხრელად მიმართავდა პოლიცმეისტერს:

– სადაც ამ ჩემს ქმარს დასომთ საპყრობილეში, მეც ამასთან რომ შემიყვანოთ და განუშორებლად ამასთან გამაყოლოთ, უფრო მადლობელი ვიქნები.

ისტორიული შტრიხები, რეალიები თუ სცენები თავისთავად უნდა განმეორებულიყო და ვახტანგ ჭელიძის მიერ შემჩნეული ეს აშკარა მსგავსება რომაული ცხოვრების ამ ერთ ყველაზე დაუვინყარ ეპიზოდთან, ჩვენი წარსულის ამ დრამატულ სურათს საკაცობრიო ისტორიის ორომტრიალსა და მსვლელობაში მიუჩენს თავის ღირსეულ ადგილს.

ისტორიული ცხოვრების ბუნებრივ გზას მოწყვეტილნი სიღრმისეული არხის წყალობით მაინც ამ საყოველთაო ორომტრიალს დავუკავშირდებოდით და ამგვარი ასოციაციებიც ძალდაუტანებლად ამიტომაც წამოიშლება.

55.

ალექსანდრე ორბელიანი წუთი-წუთზე რომ მოელოდა პოლიცმეისტერის შემოსვლას, ნაცვლად შიშისა, სიმშვიდე დაისადგურებდა მის არსებაში.

დაე აცხადებულებო მისი მეუღლის კომმარული, თავისებურად სიმბოლური სიზმარი. კატინას მაინც ნურაფერი შეაშფოთებდა. თუ მოთმინებით იქნებოდა, ღმერთი უთუოდ მიხედავდათ და ქმრის ნახვასაც კიდევ ეღირსებოდა.

ალექსანდრე არ გაუმხელდა: ერთი თვეა ფარული წინათგრძნობა მეც მანვალეზსო!..

თვითონაც ვერ აეხსნა: ასე გუნება რას დაემძიმებინა და დაპატიმრება რატომ ელანდებოდა. არადა ეს განცდაც არა და არ ეშვებოდა და – თავის დასამშვიდებლად – საიდუმლო ქალალდებსა და ძველი ამბების ჩანაწერებს ქილაში ჩააწყობდა, სიპი ქვით დახურავდა, საკუჭნაოს კუთხეში ორმოს მოთხრიდა, იქ ჩაფლავდა და გრიგოლ დიაკვანს დაუბარებდა:

– შენ ჩემი სარწმუნო პირი ხარ და იცი, ყმანვილკაცებს რა განგვიზრახავს. ვინიცობაა დაგვიჭირონ, ეს ქილა ამოიღე და ქალალდები დაწვი, ოღონდ იფრთხილე, არავინ დაგინახოს.

თვითონ დაენანებოდა დაწვა: იქნებ წინათგრძნობა მატყუებს და ფარული ორგანიზაციის მეთაურობისათვის არც არავითარი ხიფათი მელოდესო.

დამალვით მაინც დამალავდა.

თუკი მართლა დაიჭერდნენ რუსთა განსადევნი სამზადისისათვის, შესაძლოა ეს ნაწერებიც აღმოეჩინათ, და მათი განადგურება სჯობდა. განსაკუთრებით ძველი ამბების ჩანაწერების შესაძლო მოსპობა უკლავდა გულს, მაგრამ სხვა რა გზალა იქნებოდა.

ვაი, რომ წინათგრძნობას არ მოეტყუებინა.

და: კიდევ კარგი, ვიფრთხილეო, – უთუოდ გაუელვებდა გონებაში.

ჰოი რამდენ სამხილს გამოაცლიდა ხელიდან გამოძიებას.

ქალაქლები ჯერ საკუჭნაოში იმყოფებოდა, მაგრამ ალექსანდრეს იოტისოდენადაც არ ეშინოდა, გრიგოლ დიაკვნის ერთგულებისა და სიმარჯვისა სწამდა. პოლიცია და პატიმრები გაიხურავდნენ თუ არა კარს, ორიოდ წუთში ეს სახიფათო ქალაქლები აღარც იარსებებდა.

რა იყო მაინც ან ალექსანდრე ორბელიანის ეს წინათგრძნობა!..

ან კატინა ბარათაშვილის ეს წინასწარმეტყველური სიზმარი რალა იყო!..

56.

ალექსანდრე ორბელიანის დასაპატიმრებლად მისული სალდათები სახლს რომ შემოერტყმოდნენ გარშემო, კატინა ღვთისმშობლის ხატის წინაშე დაემხობოდა გულმხურვალე ვედრებით, ალექსანდრე კი დამშვიდებას დაუწყებდა მეუღლეს:

– ნუ სწუხარ, მე ვიცი, თავს როგორ გამოვიხსნი ამ უბედურებიდან.

და კიდევ უნდა შემოელო კარი მის დეიდაშვილს გიორგი ერისთავს:

– კომენდანტი და პოლიცმეისტერი ჩვენს ოთახში შემოვიდნენ, სადაც მე და შენი ძმა ვახტანგი ვდგავართ და ორთავ გვითხრეს: ბარონ როზინმა დაგიბარათ. ეტყობა, რომ ჩვენი შეთქმა გამოცხადებულია, ახლა რა ვქნათ?!

– ამის მეტი ჩვენ ველარა გამოგვიხსნის რა, რომ რაც უნდა გვტანჯონ, არ გავტყდეთ, – ალექ-

სანდრეს მოეხსენება, რომ თუ ვინმეს მოელის სხვაზე მეტი წამება შეთქმულთაგან, ერთ პირველთაგანს სწორედ მას. სიმშვიდე ამიტომაც ჩაღვრია, მონამის გზას შეჰყურებს და ეს გზა მისმა სულიერმა სიმტკიცემ უნდა შეჰქმნას.

– ბარონ როზინმა საჭირო საქმეზე დაგიბარათ, მაგრამ რაც ქაღალდები გაქვთ, ისიც თან უნდა წავიღოთ, – თავაზიანობა არ უღალატებდა პოლიცმეისტერს, რომელიც მყუდროებას კი დაურღვევდათ, მაგრამ რა ექნა, მთავარმართებლის ბრძანებას ასრულებდა. და კატინას დამშვიდებასაც შეეცდებოდა, რაც შეიძლება უხმაუროდ რომ წაეყვანა ან უკვე ტუსაღად გამწესებული ალექსანდრე:

– თქვენ ამაზე ნუ შეწუხდებით, ამ ორ საათზე თქვენი ქმარი აქვე მოგივათ.

გიორგი ერისთავსა და ვახტანგ ორბელიანს ცრემლი მოერეოდათ.

ალექსანდრე და კატინა გულხელდაკრეფილნი იდგებოდნენ და ერთმანეთს შეჩერებულნი.

მერე პოლიცმეისტერს მასპინძლის ქაღალდები უნდა წამოეკრიფა, ალექსანდრეს ტანსაცმელი გამოეცვალა და გასვლისას მეუღლისათვის დაეხარებინა:

– რომელ უბედურებასაც მოთმინება ექნება, ღმერთი გამოიხსნის.

57.

როდესაც ღამით დაადგებოდნენ ალექსანდრე და ვახტანგ ორბელიანებს და მათთან მყოფ მათ დეიდაშვილს გიორგი ერისთავს, ვიდრე ალექსანდრე გაჰყვებოდა სალდათებს, დედას მოინახულებდა.

თეკლა ბატონიშვილს სხვა რალა დარჩენოდა, უნდა შეგუებოდა შეთქმულების ჩაშლასა და შვილის მწარე ხვედრს, და გამხნევებითლა გაემხნევებინა:

– ეგეთი პატიოსანი განზრახვისათვის ნურაფერს ინანი, შენს ცოლ-შვილს მე ვუპატრონებ და შენ კი ყველა უბედურება მოთმინებით აიტანე, ღვთისათვის მიმიბარებიხარ.

ჯერ ვერცერთს ვერ წარმოუდგენია, რომ თეკლასაც ეს ბედი მოეღოს – შეთქმულებაში მისი მონაწილეობაც არ დაიმალება და უმცროს ვაჟებთან – ვახტანგსა და დიმიტრისთან – ერთად ისიც გადასახლებაში აღმოჩნდება: კალუგაში.

გიორგი ერისთავს, როგორც სამხედრო პირს, კომენდანტი წაიყოლებდა, ძმებს კი პოლიცმეისტერი ცალ-ცალკე ჩააბარებდა პრისტავეებს და მეტეხის ხიდისაკენ დაადგებოდნენ გზას.

ხიდს რომ გასცილდებოდნენ, ალექსანდრე მეტეხის საპყრობილისაკენ შემობრუნდებოდა, მაგრამ პრისტავი ავლაბრისაკენ მიუთითებდა.

იქ ოფიცერთა ყაზარმის ერთ განმარტოებულ ოთახში გამოკეტავდნენ და შეიარაღებულ დარაჯსაც მიუჩენდნენ.

– მოთმინება, – თავს ჩააგონებდა, – სიმშვიდე და მოთმინება.

და თუმცა მოულოდნელი და მძაფრი განცდებისაგან გონება დაბურანებული ექნებოდა, მალევე უკუყრია და ამ ბურუსს. ყურს ნაბიჯების ხმა მონვდებოდა დერეფნიდან და კართა ჯახაჯუხი; და მიხვდებოდა: ჩემს ამხანაგებსაც ჩემსავით სხამენ საპყრობილე-შიო.

და პირველად მაშინ დაფიქრდებოდა:

ნეტა შემატყობინა, ვინ გაგვცაო.

იასე ფალავანდიშვილი –
ფარული შეთქმის გამცემი

58.

– იუდა, – მაშინვე ამას იტყოდა ალექსანდრე ორბელიანი, როდესაც გამომძიებელთა წინაშე წარმდგარს დასტა ქალაქებს დაუდებდნენ წინ – დასმენის ტექსტს – და დახედვისთანავე იასე ფალავანდიშვილის ხელს იცნობდა.

– კნიაზო, – თავაზიანად მიმართავდნენ გენერლები ალექსანდრეს, კმაყოფილნი და აღტაცებულნი ფარული ორგანიზაციის ხელში ჩაგდებით, – რამდენიმე თავადს შეთქმულება გქონიათ რუსეთის მთავრობის წინააღმდეგ; ახლა თქვენი საქმე წვრილად ვიცით და თქვენც ამას გკითხავთ. ჯობს წმინდა გულით აღიაროთ და არა დაფაროთ რა.

59.

ყაზარმაში რომ გამოკეტავდნენ ალექსანდრე ორბელიანს, ფანჯრებს სქელი გაჯით დაუბნელებდნენ და მეორე დღეს სრულიად მარტო ამყოფებდნენ: კარგად აწონ-დანონოს, თავის უნუგეშო ყოფას შეურიგდეს და უკეთური ზრახვა სახელმწიფო გადატრიალებისა თვითონვე მოინანიოს და აღიაროს ყველაფერიო.

დიმიტრი ორბელიანი

ალექსანდრე თავისას იმედოვნებდა:

კრინტსაც ვერ დამაძვრევინებენო.

დატუსალების მესამე დღეს კი დაკითხვაზე გაიყვანდნენ და გენერალი ბაიკოვი ზრდილობიანად მიმართავდა:

– კნიაზო, თქვენ რამდენსამე საქართველოს თავადებსა შეთქმულება გქონიათ წინააღმდეგ რუსეთის მთავრობისა: ახლა თქვენი საქმე წვრილად ვიცით, ამისათვის თქვენც გკითხამთ, თქვენც ალიაროთ გულის წმინდით და არა დაჰფაროთ რა.

და კიდევ დაულაგებდნენ წინ დასმენის დასტა ქალღმერთებს, ეს მაშინვე რომ იცნობდა იასე ფალანდიშვილის ხელს. ნაკითხვას არ დაანებებდნენ და არც სახელს გაუმხელდნენ დამსმენისა, თუმცა რა გამხელა უნდოდა – თვალის იმ ერთი გადავლებითაც არ შეცდებოდა ალექსანდრე.

და თვითონვე რომ წაუკითხავდნენ მთელი სამი საათის განმავლობაში, თითქოს იასეს ხმაც ჩაესმისო, ისეთი განცდა გაუჩნდებოდა. ან რაღა თითქოს: იმისი გამყინავი, ალგზნებული ხმა ლურსმანივით აჭედებდა ყოველ სიტყვას.

მართლაც რომ დაწვრილებით აღენუსხა ყველაფერი იასეს, და ალექსანდრეს როგორ არ გაეფიქრა:

ყოველი ჩვენი საქმე დღიურ ზაპისკებად უკეთებიაო.

60.

როდესაც ალექსანდრე ორბელიანს იასე ფალავანდიშვილის დასმენის წერილს გააცნობდნენ, სახტად დარჩებოდა და ვერაფრით ახსნიდა: ნეტა რა დაემართა, ეს როგორ ჩაიდინაო?!

ანგარებას ეცთუნებინა თუ ნებისყოფის სისუსტეს ეძალა?

– იუდაო, – ასე კი მოიხსენიებდა გამცემს, მაგრამ ბრალს მის უფროს ძმას, ტფილისის გუბერნატორს ნიკოლოზ ფალავანდიშვილს დასდებდა:

იმან დაგვლუპა ყველაო.

ეს ალბათ ასე მოხდებოდა:

გუბერნატორის ყურს რალაც საბედისწერო შემთხვევითობით მიწვდებოდა ფარული ორგანიზაციისა და აჯანყების სამზადისის არსებობა, ის კი ძმას მოსთხოვდა:

იმპერატორის წინაშე მოვალეობის შეგნება გავალღებს ხელისუფლებას აცნობო შეთქმულების ყოველგვარი გარემოება და მონაწილეთა სახელები, რათა ჩვენი ქვეყანა დალუპვას გადაურჩესო.

დაანამუსებდა, დააშინებდა და... ისიც, დამფრთხალი და დაჩიავებული, მიაკითხავდა კავკასიის კორპუსს, რათა დასმენის ბარათის შედგენით დასაღუპად გაეწირა რჩეული ყმანვილკაცობა.

მართალია ერთ-ერთი დაპირისპირებისას იასე ალექსანდრე ორბელიანს ეტყოდა:

– მე მთავრობისაგან შემოჩენილი შპიონი ვიყავი თქვენში, რაც თქვენში განზრახვა იყო, უნდა შემეტყო და გამომეცხადებინა. მე თქვენში რასაც ვლაპარაკობდი და ვსაქმობდი, სულ ცბიერება იყო, რომ თქვენი განზრახვა წერილად შემეტყო. წერილადაც მოვახსენე.

მაგრამ ალექსანდრე იმ სიტყვებს არც მაშინ დაიჯერებდა და არც მოგვიანებით. არ უნდოდა, ადამიანის დაცემა ასეთი უკიდურესი სახით ეხილა და ერწმუნა, და ამიტომაც იასეს იმ სიტყვებს აღიარებას კი არა, გაანჩხლებასა და თავის დაძვრენის სურვილს მიაწერდა.

ბოლოსდაბოლოს სხვა შეთქმულნიც დაიწყებდნენ მტკიცებას:

საიდუმლო მოძრაობაში იმიტომ ვმონაწილეობდით, ყველაფერი დანვრილებით შეგვეტყო და მერე მთავრობისათვის გვეცნობებინაო.

რათა ამ ხერხით როგორმე აერიდებინათ მოსალოდნელი სასჯელი.

მაგრამ როგორც მათი საქმიანობა არა ყოფილა ცბიერება, ისევე არ ეეჭვებოდა ალექსანდრეს იასეს გულწრფელობაც იმ ავბედით წამამდე.

ელიზბარ ერისთავი

61.

ალექსანდრე ორბელიანის რეულებში ჩანერილი:

– ნიკო ფალავანდიშვილმა დაგვლუპა ყველანი.

ერთი საუკუნის შემდგომ იასე ფალავანდიშვილის ლალატის გასაღებად იქცეოდა მიხეილ ჯავახიშვილისათვის.

ამ საიდუმლოს დიდხანს უტრიალებდა.

მუდამ აოცებდა იასეს ღალატი, არ ესმოდა, რამ მიიყვანა მთავრობასთან და რამ გააცემინა შეთქმულნი:

ის რომ მთავრობის აგენტი ყოფილიყო, სხვებზე უფრო ღმობიერად დასჯიდნენ, ან სულაც არ დასჯიდნენ, თანაც გამოძიების დროს თანდათან უკან იხევს და პირველი ჩვენების, იმ დასმენის ბარათის, შერბილებას ცდილობსო.

და აი ალექსანდრე ორბელიანის ის ფრაზა და გიორგი ერისთავის ერთი ზეპირად შემორჩენილი ნათქვამი, ზუსტად ამასვე რომ იმეორებდა, მტკიცედ დაარწმუნებდა მწერალს:

იასე ფალავანდიშვილი მისმა ძმამ, ნიკომ გაგზავნა და თვითონვე მიიყვანა შტაბის უფროსთან აღიარებითო.

რომანში „არსენა მარაბდელი“ ამ სცენას ასეც წარმოსახავდა, ოღონდ უკვირდა და ვერ აეხსნა:

შეთქმულთა რიგებიდან ამდენი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე გამოვიდა და ამის თაობაზე უფრო მტკიცე საბუთი არავინ დაგვიტოვაო.

როგორც ჩანს: არავის სურდა დაეჯერებინა, იასე ფალავანდიშვილი თავიდანვე მიჩენილი რომ გახლდათ ხელისუფლებისა და პოლიტიკისაგან მათ წრეში

და მხოლოდ ამიტომ გაამწვავა პროვოკაციულად უკვე შენელებული სამზადისი, აჯანყების გადავადებას რომ აპირებდნენ უკეთესი დროისა და ვითარების მოლოდინში.

სულ რომ არ დაესაჯათ იასე, თვალნათლივი იქნებოდა ყველასათვის მისი აგენტურული როლი და შურისძიებასაც ვერ აცდებოდა გარეთ მყოფი – ტფილისში იქნებოდა თუ იმპერიის რომელიმე მხარეში. ამიტომაც ჩრდილოეთში, პეჩორის ოლქში გადასახლებით არსებითად დაიფარეს შურისგებისაგან. თან ეს ადგილი თვითონვე ითხოვა იასემ, დიდ ქალაქებს ამჯობინა – პეტერბურგსა და მოსკოვს. და როდის ყოფილა, პატიმარი თვითონვე ირჩევდა სასჯელის მოხდის ადგილს?!. ჩრდილოეთი კი იმიტომ სურდა, წინასწარვე გრძნობდა, რომ იმ მხარეში ბოლომდე გაშლიდა ფრთებს და პირველკაცობის მანიაკალურ სწრაფვასაც აიხდენდა.

და კიდევ მიაღწევდა თავისას.

როგორც ადასტურებს რუსი მწერლისა და ეთნოგრაფის სერგეი მაქსიმოვის მემუარული ყაიდის თხზულება „ერთი წელიწადი ჩრდილოეთში“ (თამაზ ჯოლოგუას წყალობით შემოტანილი ქართულ სამწერლო-სამეცნიერო მიმოქცევაში), იასე იქ ისეთ სახელსა და ავტორიტეტს მოიხვეჭდა, ამხელა ტერიტორიის – საქართველო რამდენიმე რომ მოთავს-

დებოდა იმ საზღვრებში – ბატონ-პატრონი შეიქნებოდა, მისი სიტყვა რომ წყვეტდა ყველაფერს. და იქაურებს წმინდანისაგან აღარც განერჩეოდათ და სერგეი მაქსიმოვსაც ასევე ამცნობდნენ:

როდესაც გარდაიცვლება ქართველი თავადი, წმინდანად შევრაცხავთო.

ვაი და ვაგლახ!..

წმინდანის შარავანდით იმოსებოდა კაცი, ასე უღვთოდ რომ გაეწირა რჩეული ქართველი ყმანვილკაცობა ტანჯვა-წვალებისათვის, სოლომონ დოდაშვილი და ფილადელფოს კიკნაძე კი – სულაც სასიკვდილოდ.

მოეხდინა დისკრედიტირება ეროვნული იდეისა და სწრაფვისა.

შეეგუებინა წინააღმდეგობის მოძრაობა და კულტურის წინსვლა...

იუდა ყველაზე ზუსტი ეპითეტია, რაც იასე ფალავანდიშვილს მიესადაგება და კიდევ ამ სახელით აღბეჭდა ალექსანდრე ორბელიანმა იგი შთამომავლობის თვალში.

...მე მთავრობისგან შემოჩენილი შპიონი ვიყავი თქვენშიო, – ეს ფრაზა იასეს თვითაღიარებაა და არა გაანჩხლებითა თუ თავის დაძვრენის სურვილით ნაკარნახევი.

62.

თავის განირვა უფრო ეიოლებოდა ალექსანდრე ორბელიანს, ვიდრე რეპუტაციისა, მაგრამ სწორედ რეპუტაციის განირვას მოითხოვდნენ მისგან, სანაცვლოდ კი: ქვეყანას ახალ უბედურებას აღარ დაატეხდნენ.

ის მტკიცე პირობა: თუ გამოცხადდეს ეს ჩვენი საქმე, არ გავტყდეთო, – ორიოდ დღეში უკვე დაირღვეოდა და იასე ფალავანდიშვილის დასმენის წერილს რამდენიმე აღიარებაც მიემატებოდა, და ალექსანდრეს ეს უფრო დაანაღვლიანებდა, როცა მესამე ღამეს ამ ჩვენებებსაც წინ დაულაგებდნენ.

ის მაინც იუარებდა და ძალდატანებასაც არ შეეპუებოდა.

ისევ თავის ბნელ ოთახში მიაბრუნებდნენ და, რვა დღის თავზე კვლავ გამომძიებელთა წინაშე წარმდგარს, გამოეცხადებოდა მთავარმართებლისაგან საგანგებოდ მოგზავნილი გენერალი და, შიმშილისაგან მისავათებულს, დაბეჯითებით გაუმეორებდა:

– ჩვენებანი თქვენი თვალთ ნახეთ და დარწმუნდით, რომ თქვენს ამხანაგთაგან აღარავინ დარჩა გაუტეხელი. ყველა იმას ამბობს, რომ ამ შეთქმის თავი და დამწყები თქვენ იყოთ. აბა რას აპირებთ, რომელი თქვენი ამხანაგის ჩვენებას უარყოფთ?!

ალექსანდრე უკვე ჩიხში მომწყვდელიყო და გაჯიუტებას აზრი აღარ გააჩნდა. ეს რამდენი სამხილი შეეგროვებინათ.

ხელოვნური, პროვოკაციული გამწვავება შეთქმულთა საქმიანობისა და... ერთბაშად ყველას წამოკრეფა ლოგინებიდან ისეთი მოულოდნელი აღმოჩნდებოდა, თავგზა აებნეოდათ და აღარ ეცოდინებოდათ, რა ეღონათ. გამცემის სამხილები გააოგნებდათ და ველარას აწამებდნენ.

პირველი ღამის განკარგულების არსებობა, მისი ტექსტის ჩართვა იასეს დასმენის წერილში დამოკლეს მახვილივით დაეკიდებოდა შეთქმულთა თავზე და აჯანყების სამზადისის უარყოფას როგორღა შეძლებდნენ. მოსალოდნელი მძიმე სასჯელი

შეაშფოთებდათ და თავთავიანთი ტყავის გადარჩენაზე დაიწყებდნენ ზრუნვას. ფარულ ორგანიზაციას უკვე ვეღარ გადაარჩენდნენ და თავი მაინც გამოეხსნათ: გულწრფელი მონანიებით აერიდებინათ ნაჯახი ან სახრჩობელას ყულფი. მითუფრო – არაგულწრფელ მონანიებას რატომღა მოერიდებოდნენ.

მოჩვენებითობა, ვითომდა მორიგება დამპყრობლის ხელისუფლებასთან, ვითომდა დაგმობა პროტესტანტული და მეამბოხური მოქმედებისა, ხშირად გამხდარა აუცილებელი ერის ხსნის გზაზე თვით მდორე, გარეგნულად აღუშფოთებელი ცხოვრების პირობებშიც: სხვაა მედროვის ლიქნა და სხვა – ეროვნული მოღვაწის ვითომდა კომპრომისი, მის ნაწერებსა თუ საჯარო გამოსვლებში გაელვებული არაგულწრფელი ფრაზები, სინამდვილეში ფარად რომ იფარებდნენ საქვეყნო საქმეთა გადასარჩენად.

ისტორია პირუთვნელად განსჯის ყველას საქციელის შთამაგონებელ მიზეზებს და შესაფერისადაც მიუჩენს ადგილს ადამიანებს პატრიოტთა თუ მედროვეთა, მეამბოხეთა თუ მორჩილთა შორის.

პატიმრობა და მოსალოდნელი სასჯელის სისასტიკე კიდევ უფრო ამძაფრებდა მოჩვენებითი გულწრფელობის სურვილს.

მითუმეტეს:

როცა გმირულ სიკვდილს არც განებებენ, როცა ჩიხში მოუმწყდევიხართ, სხვა რალა დაგრჩენია, გარდა მოჩვენებითი აღიარებისა.

ამ აუცილებლობის წინაშე დადგებოდა ალექსანდრე ორბელიანიც.

მართალია დამარცხებულიყვნენ, მაგრამ ეს ჯერ არა ნიშნავდა ოცნებათა სამუდამო დასამარებას. თავს თუ გადაირჩენდნენ როგორმე, საპყრობილედან გამოსვლა თუ ეღირსებოდათ, იქნებ კიდევ შეეკრათ ახალი ფარული ორგანიზაცია, ან თუ ვერა, ყმანვილკაცებს მაინც გამოსჩენოდნენ გონიერ მრჩეველებად, რათა ფათერაკისთვისაც აერიდებინათ და თვალნათლივაც ერვენებინათ, ცხოვრების როგორი წესის არჩევა უჯობდათ, თუ სახელმწიფოებრიობადაკარგულ ყოფას არ შეეგუებოდნენ.

არა კმაროდა სხვათა აღიარებანი და მაინცდამაინც და სწორედაც ალექსანდრე ორბელიანი უნდა გამოეტეხათ.

წამებით ვერ მოდრეკდნენ?

უამრავი სამხილის დახვეწებითაც ვერ აალაპარაკებდნენ?

მაშ ცოტას კიდევ დაელოდებოდნენ, ვიდრე უფრო დიდი ბრალდებები მოიყრიდა თავს.

გენერალი მთავარმართებლის შემონათვალს უმეორებდა:

– აბა ღრმად დაფიქრდით, ჩვენ ხომ ყველა ვიცით, რომ ერთი თქვენი უარი რას შეგმატებთ? მაგით უფრო თქვენს ქვეყანას ევნება. გარნმუნებთ. ბარონ როზენს უნდა, რომ თქვენც გულმნინდად აღიაროთ და ამის გამო ხელმწიფის განრისხებული გული ღმობიერად შესცვალოს თქვენს ქვეყანაზე. ძალიან კეთილი კაცია ბარონი როზენი.

მთავარმართებელი რა კეთილი კაციც ბრძანდებოდა, ყველას ჩინებულად მოეხსენებოდა!.. მაგრამ თუკი ალექსანდრეს გამოტეხვით საქართველო დიდ ხიფათს გადაურჩებოდა, რილასთვის გაჯიუტებულიყო?!

შფოთისა და არეულობის გაგრძელება იმპერიას მაინცდამაინც აღარ ეჭაშნიკებოდა, თავის ამ განაპირა მხარეშიც მკაცრი პოლიტიკის შეცვლა ერჩივნა, შერბილება, რამდენადაც კი შეიძლებდნენ. არადა სადამსჯელო რაზმების შემოყვანას – რასაც ალექსანდრეს მკაფიოდ მიანიშნებდნენ – უთუოდ მოჰყვებოდა მოსახლეობის მემბოხური გამოსვლები... კვლავ რბევა, კვლავ სისხლი... არიდება კი ერჩივნათ ამ ყველაფრისა, მაგრამ რაკილა დაიმუქრებოდნენ, შეასრულებდნენ კიდევ.

ხოლო თუ მათ ნებას დაჰყვებოდა ალექსანდრე, მართლაც აღარ იქნებოდა იმხანად მოსალოდნელი ახალი სისასტიკე, 1804, 1812 და 1820 წლების რეპრესიების განმეორება.

შეთქმულების მთლიანი ქსელის გახსნა და ყველა მონაწილის დასჯა საკმარისი იქნებოდა.

მთლიანი ქსელი კი ალექსანდრე ორბელიანის გარეშე ვერ გაიხსნებოდა.

და თუკი ეცდებოდა დაეფარა ის, რაც მარტო მან იცოდა და იასე ფალავანდიშვილსა თუ სხვას ყურიც არ მოეკრა, ალიარებით მაინც უნდა ელიარებინა იმპერატორის ერთგულება, მონაწილებით მაინც მოენაწიებინა ანტიიმპერიული ფარული საქმიანობა.

მხოლოდ ასე ჯარიდებდა ქვეყნის ახალ რბევას.

მხოლოდ ასე დაფარავდა მთლიან ქსელს გახსნისაგან.

დიახ: რასაც დაფარავდა, დაფარავდა, მაგრამ იმის მტკიცებას ნულა ეცდებოდა: სულ ვერაფერი გამიგია, რის ალიარებას მთხოვთ, რა შეთქმულება, რომელი შეთქმულებათ.

ამასობაში უნდა გახსენებოდა რჩევა სამართლის კანონებში კარგად გარკვეული ჩინოვნიკისა, შეთქმულების ერთ-ერთი მონაწილის და დუშეთის მაზრის პოლიციის უფროსის პეტრე პაუშენკოსი:

თუ ეს ჩვენი საქმე გამოცხადდა და დაგვიჭირეს, გონებანაკლულად მოგიხსენიებთ, იციან, რომ თქვენთან ვმეგობრობ და ეს სიტყვები სასარგებლო აღმოჩნდება თქვენთვისო.

მაშინ ბლავე ხუმრობად ჩამოართმევდა, ახლა კი საგულისხმო რჩევადაც მიიჩნევდა.

მაინც კომედიაში გადაესროლა ბედს და... ბარემ ბოლომდე მიჰყოლოდა ამ ჟანრის კანონებს, კომიკური როლი მოერგო და ქერქეტი ყმანვილკაცი ეთამაშა. ტრაგიკული როლი თუ არ ელირსა, კომიკური ხომ მის ხელთ იყო. და ამიტომაც:

– სჯობიან თავი დავისუსტო, ეს უფრო გამოგვიხსნის, იტყვიან, სულელები ყოფილანო, სულელებსა და ყმანვილებს მოუხდენიათ შეთქმა და ამათგან რა შეთქმა უნდა ყოფილიყო, და ბოლოს იქნებ ამით ვარგო რამე ჩემს ქვეყანას.

და კიდევ განაცხადებდა:

მზად გახლავართ გულწრფელი აღიარებით წარვდგე საგამოძიებო კომისიის წინაშეო.

დაადასტურებდა ყველაფერს, ოღონდ რაც სრულიად აშკარა გახლდათ.

იმასაც კი იტყოდა:

თავს დამნაშავედ ვგრძნობ ყველაფერში, რასაც ჩემი თანამზრახველნი ჩემზე განაცხადებენო.

გამოტყდებოდა მცირეს, რათა უფრო დიდი ეჭვები აერიდებინა.

თუმც არჩევანი გამოუვალი გახლდათ, მაინც არ დაჰყვებოდა ავი ბედისწერის ნებას:

ბრალდებულთა სიის შეკვეცა – თანაც საგრძნობი შეკვეცა – პირველ ყოვლისა ალექსანდრე ორბელიანის ღვანლია.

და ისიც შესამჩნევია, რომ:

სხვათა საქციელსაც ზოგჯერ თვითონ იბრალებს, რათა ისინი დაიხსნას როგორმე.

ბედს შეეჯახებოდა ალექსანდრე, ბედს სასტიკსა და დაუნდობელს, მაინც ვერ დათმობდა თავის ნამდვილ სახეს: ტრაგიკულს, ღირსეულს...

თუმც სიცოცხლის ბოლომდე ვერ მოინელებდა: გამტეხესო.

ვითომ მართლა გატეხეს?

სამართლიანია ვითომ თავის ეს დამუნათება?

იმ გადმოსახედიდან განსჯიდა, იმ შეურყევლობის შენარჩუნება რომ სწადდა – თავიდან კრინტსაც რომ ვერ დააძვრევინებდნენ, და ყულფისა და ნაჯახისაკენ გულამაყად რომ მიიწევდა და მეტეხის საპყრობილისაკენ გაურბოდა თვალი.

რა ნილაბი და რისი დათმობა!.. აბო ტფილელობას ეშურებოდა, აი ის ხვედრი ერჩივნა, თუ ერჩივნა!..

რას იზამ:

პოლიტიკური ბრძოლა, მითუფრო – ასეთი უთანასწორო, დროდადრო ისეთ მოსახვევებს შეგაჯახებს, სწორხაზობრივი გადაწყვეტილებანი მხოლოდლა აზიანებს ამაღლებული იდეალისაკენ სვლას.

63.

ბედისწერა ულმოვლად გაიმეტებდა 1832 წლის შეთქმულების მონაწილეებს, და მათ შორის ალექსანდრე ორბელიანსაც, მთელი სიმწვავეით რომ უნდა განეცადა ნუთისოფლის ავად შემობრუნება.

სწორედ ალექსანდრეს ხვედრს განაზოგადებდა ოთარ ჩხეიძე, როდესაც ბედისწერის ამ ჟინიან თამაშს გადმოშლიდა:

– მაშ არ ერჩივნათ ბარიკადები, ხმალდახმალ გადასვლა და დაე თუნდაც აეკუნნათ სათითაოდა, დამარცხებულიყვნენ, ტრაგიკული აღსასრული ჰქონოდათ?.. ციხესაც ელოდა, ციმბირსაცა, გმირულ სიკედილსაცა, გამარჯვებასაცა, ოღონდ ოფიცერთა ყაზარმას არ ელოდა, იმათს დიდს სამზადისს ყაზარმობა თუ დაერქმეოდა, ვერ წარმოედგინა, მაგრამ მოხდა ასე, ასე დასცინა განგება, ტრაგედიისათვის მომზადებულნი კომედიაში გამოჰყარა და იმანაც დაიწყო კომიკური როლის თამაში.

ნაცვლად ბარიკადებზე დაღუპვისა, ლოგინებიდან წამოკრეფის ის განსაკუთრებული სიმწარე და დამცირება ასეთი მეტაფორული სიმძაფრით უნდა

გამოხატულიყო ბიოგრაფიულ რომანში ვასილ ბარნოვზე.

ხმალდახმალ გადასვლა და თუნდ ტრაგიკული აღსასრული თუ არ ელირსებოდა, ეს დამცირება, ხელის გაუტოკებლად მონეული მარცხის სირცხვილი იქნებ ტანჯვა-წამებას ჩამოერეცხა.

გმირული სიკვდილი ახლაც შეიძლებოდა. მთავარია არ შემდრკალიყო და სულიერი ღირსებით გაესწორებინა თვალი აღესილი ნაჯახისა თუ სახრჩობელის ყულფისათვის.

ვერც გამტეხენ, ვერც შემდრეკენო, – არც სურდა დაეჭვებულებო.

და მეტეხის საპყრობილისკენაც ამიტომ გაინევიდა, ხიდს როცა გადასცილდებოდა ბადრაგთან ერთად, იქ ეგულდებოდა განსაცდელი და გმირულ მონამეობას სწორედ მეტეხი შეჰფეროდა. და ძალიან არ ეჭაჷნიკებოდა, პრისტავი ავლაბრისაკენ რომ მიუთითებდა.

და ფეხათრეული ამიტომაც გაუყვებოდა გზას. მიხვდებოდა: შეთქმულების დაკნინება და გაუფასურება-გაბიაბრუება განუზრახავთო.

ოფიცერთა ყაზარმა ამცირებდა აჯანყების სამზადისს, ჩვარში ხვევდა ჩანაფიქრის სიდიადეს.

ტრაგედია კომედიად უნდა შემობრუნდებოდათ.

და მეტი უბედურება რაღა უნდა მოსწოდებოდათ.

64.

გული გაუტყდებოდა ადამიანზე ალექსანდრე ორბელიანს, ერთგულებისა აღარ სჯეროდა, მეგობრობა თვალთმაქცობალა ეგონებოდა და... ასეთი სიცოცხლე აღარც კი ენდომებოდა.

– შენმა გაზდამ მე ველარავის ველარ ვენდობი თვინიერ ჩემი გუნების მეტსა, – ხმას მიაწვდენდა მეუღლეს ყაზარმიდან, დაუთარილებელი ბარათით.

– აქამდინ ვტყუვდებოდი, – სჯობია ისევ დავიღუპო, ეგება გაძლენ ვინც ჩემი სისხლის მწოველნი არიან.

მაგრამ ღვთის რწმენა მაინც გამოაბრუნებდა ცხოვრებისაკენ. რამდენი რამ იყო სამყაროში ისეთი, რაც არ დაგანებებდა იოლად გამოსცილებოდი. და... ისევ ქეთევან წამებულის აჩრდილი გაიელვებდა სიმხნევის ჩამწერგავად.

– მე გული და სული განსვენებით მაქვს. ღმერთი მართლმსაჯული არის.

65.

გამოძიებისას ალექსანდრე შეეცდებოდა თეკლა ბატონიშვილის გადარჩენას, ვითომდა მას წარმოდგენაც არ გააჩნდა, თუ რა ხდებოდა მის საკუთარ სახლში:

– დედაჩემმა შენიშნა, ოთახში რომ ვიკეტებოდი ხოლმე მე, ელიზბარ ერისთავი და სოლომონ დოდაშვილი, და წყრომით მკითხა, რას ნიშნავს ასეთი საქციელიო? მაგრამ მე დავარწმუნე, თავადაზნაურთა არჩევნებზე ვლაპარაკობთ-მეთქი.

შუათანა ძმაზეც იზრუნებდა, დიმიტრიზე:

სულ ორჯერ დაესწრო ფარულ შეკრებებს და არამცთუ თანახმა არა ყოფილა, პირიქით, ყოველ ღონეს ხმარობდა, რათა როგორმე დაეშალა ჩვენი საზოგადოებაო.

გიორგი ერისთავი

66.

ალექსანდრე ორბელიანი ყოველნაირად ცდილობდა ამბების დახლართვას და სხვათა გადარჩენასა თუ სასჯელის შემსუბუქებას.

თამარ ბატონიშვილს შარშან მართლაც უნდოდა იერუსალიმში წასვლა, რადგანაც დიდი მორწმუნეა, მე კი ამხანაგებში ტყუილი ვთქვი, თითქოს მას და მე სულ სხვა განზრახვა გვექონოდა, არადა ამ განზრახვაზე მისთვის არაფერი მითქვამსო.

დედაჩემთან, თეკლა ბატონიშვილთან ამაზე ლაპარაკს ვერც გავბედავდიო.

არც კი ვიცი, ოქროპირის გარდა ჩვენმა ბატონიშვილებმა თუ იციან ჩვენი განზრახვაო.

არ ვიცი, იცოდა თუ არა მასწავლებელმა სოლომონ დოდაშვილმა პირველი ღამის განკარგულება და საქართველოს მმართველობის პროექტიო.

შეთქმულებაში სოლომონ დოდაშვილის მონაწილეობა უკვე დადასტურებული გახლდათ და ამის უარყოფას ვერავინ მოახერხებდა, მაგრამ თუკი შესაძლებელი იყო, რომ იმ განკარგულებისა და იმ პროექტის არსებობა არც კი სცოდნოდა, მაშ დიდად ჩახედული არცა ყოფილა ფარული ორგანიზაციის საქმიანობაში, არამცთუ მისი ერთ-ერთი მეთაური ყოფილიყო.

ამიტომაც:

თუ სასჯელისაგან მთლად არ გაათავისუფლებდნენ, შემსუბუქებით უნდა შემსუბუქებოდა მაინც.

67.

ისმაილ მადათ-ოღლიზე ერთ-ერთი შეთქმული განაცხადებდა:

ბარათი გავატანეთ ისკანდერ ბატონიშვილთან, თავიდან უარობდა, მაგრამ მერე სოვეტნიკმა ალექსანდრე ორბელიანმა დაითანხმა იმ პირობით, რომ დავალების შესასრულებლად ცხენს ან მის შესაძენ ფულს თვითონვე მისცემდაო.

დაკითხვაზე ისმაილა არაფრისდიდებით არ გატყუდებოდა:

ბარათის წაღება კი შემომთავაზეს, მაგრამ მე გადაჭრით უარი მოვახსენე, ეს ჩემი საქმე არ არის-მეთქი.

და ალექსანდრეც დაუდასტურებდა:

მართალია, ისმაილამ წასვლაზე უარი განაცხადა, ცხენის ამბავი კი არ მახსოვსო.

გიორგი გოზალიშვილი ყურადღებას მიაქცევდა ამ პასაჟს, თუ რას აეძულებინა ალექსანდრე ორბელიანი ყალბი ჩვენებით თავისი დანაშაული დაემძიმებინა:

სიმარჯვე გამოიჩინა და ისმაილ მადათ-ოღლი პასუხისგებისაგან დაიხსნაო.

68.

პირველი ღამის განკარგულებით: არსენალის, მაღაზიისა და ხაზინის ასაღებად დანიშნული იყო ბეჟან ამილახვარიც – და იასე ფალავანდიშვილი ირწმუნებოდა:

ეს სახელი ალექსანდრე ორბელიანმა ჩაგვანერინაო.

და საგამოძიებო კომისია პასუხს რომ მოითხოვდა:

პირველად ვისგან შეიტყო თავადმა ამილახვარმა შეთქმულების თაობაზე და რა მიზეზით მიეცით ასეთი დავალებაო.

ბეჟანს ალექსანდრე ორბელიანი მოეკლინებოდა გადამრჩენად:

ის განკარგულება დაწერიდან მხოლოდ ორი კვირის მერე წავიკითხე და ამილახვარის სახელს მე როგორ შევთავაზებდი. ტყუილია იასეს ეს ჩვენება და არც მსმენია, ბეჟანმა იცოდა თუ არა ჩვენი განზრახვა, ან ამჟამად იცის თუ არაო.

69.

იასე ფალავანდიშვილი უფრო და უფრო გახელდებოდა და, იქით ელიზბარ ერისთავის ზრახვას რომ ააშკარავებდა:

უძრავი ქონება და გლეხები „პრიკაზში“ ამბოხების მოსამზადებელი თანხისათვის დააგირავა, გნებავთ ცნობა მოითხოვეთ და ჩემი ნათქვამი დადასტურდებაო;

აქეთ ამას არ ეშვებოდა და არა:

ალექსანდრე ორბელიანი თავს სანყლად რომ გაჩვენებთ, არც დარჩენილა ყმანვილკაცი მაგისი მცნობი, რომ მაგას ამ საგანზე არ გაეტარებინოსო.

მაგრამ ალექსანდრე რასაც გადარაზავდა, გადარაზავდა:

ერთ სახელსა თუ ერთ ხელჩასაჭიდ დეტალსაც ვერ ამოგლეჯდნენ მარნუხითაც.

და ასე უნდა გადარჩენილიყო შეთქმულებაში განდობილი უამრავი ახალგაზრდა პატრიოტი ყაზარმობას.

70.

იასე ფალავანდიშვილი რას იკმარებდა დასმენის
წერილს და კვლავაც ცნობას ცნობაზე უხვავებდა
საგამოძიებო კომისიას:

დედისა და ცოლის თანდასწრებით მეუბნებოდა, ჩვენს თანამოაზრეთა რიცხვს ამნაირად ვამრავლებო: როცა ქართველ თავად-აზნაურთაგან ვინმეს რამე საქმე აქვს აღმასრულებელ ექსპედიციაში, მე, როგორც მრჩეველი, ნაცვლად იმისა, მართალს დავუჭირო მხარი, განგებ ვამტყუნებ, რათა ვაიძულო, მთავრობას დაემდურონ, ვაჩვენებ, მთავრობა შეურაცხგყოფთ, აი რუსული სამართალი-მეთქი.

გამცემი როგორ არ უშვებდა ხელიდან შემთხვევას, ბრალში გაეხვია თეკლა ბატონიშვილიც და კატინა ბარათაშვილიც, ხოლო ვითომდა რომ ააშკარავებდა ალექსანდრეს ფარულ ზრახვებს, განა ქართველ მრჩეველს დასჭირდებოდა სამართლის განზრახ გამრუდება ან მთავრობისათვის გადაბრალება? ან ამდენის უფლება ჰქონდა კი?

რუსული კანონები ისედაც უკუღმართად ჭრიდა სამართალს და თვითვე იმრავლებდა მომდურავთ.

ალექსანდრე ორბელიანი იმას და მხოლოდ იმას თუ უბეჯითებდა უსამართლოდ გამტყუნებულ გულნატკენ თავადებს:

ამ წეს-წყობილების პირობებში უკეთესს არას უნდა ველოდეთ, ამიტომაც ხელის გამოლება გვმართებს, რათა ჩვენს ბედს ჩვენვე ვწყვეტდეთ.

71.

დატუსაღებიდან თოთხმეტი თვის შემდეგ ხელახლა ჩაესახებოდა იმედი ალექსანდრე ორბელიანს:

მგონი განგებას მთლად არ გავუწირივარო.

ეს იმიტომ, გამოძიება ფარული ორგანიზაციის მოთავეებს და მათ შორის ალექსანდრესაც სასტიკი სიკვდილის განაჩენს რომ გამოუტანდა:

ოთხად განწვალვას ანუ ხელ-ფეხისა და თავის მოკვეთას.

შიშის ჟრუანტელი დაუვლიდა ქალაქს და დაიზაფრებოდა.

ალექსანდრეს კი... სიმშვიდე ჩაელვრებოდა სულში და შვებასაც იგრძნობდა.

ტრაგედიისათვის გამზადებული კომედიაში რომ აღმოჩნდა ანუ სასახელო დაღუპვის ნაცვლად მასაც ლოგინში დაადგნენ თავს და ყაზარმის გზას

გაუყენეს, ახლა აგერ გამომძიებლებს ეშველათ მისთვის და გმირის ეკლის გვირგვინი მიერთმიათ.

ალბათ განგებას წაექეზებინა საამისოდ გამომძიებლები და... ამ გადმოსახედიდან რალა ბედენა იყო განაჩენის სიმკაცრე, როცა უსასოო ყოფაში ის მაღლი ჩნდებოდა, ეროვნულ ცნობიერებას რომ აამღელვარებდა შეთქმულების მეთაურთა ტრაგიკული აღსასრული და იმ სულიერ კათარზისსაც გამოიწვევდა, რაც ქვეყანას სიმხნევეს შესძენდა, თვითმყოფადობას შეუნარჩუნებდა და ლიბოდ დაედებოდა უფრო დიდ სამზადისს გადამწყვეტი გაბრძოლებისაკენ, იმ აჯანყების მოსაწყობად, 1832 წლის შეთქმულებს რომ არ დასცალდებოდათ, მაგრამ მათი საქმის მიმდევართ უკვე უეჭველ ნარმატებას უქადდათ.

გონებაში კვლავ მეტეხი ამოელანდებოდა ალექსანდრეს.

მართალია მაშინ – შინიდან ბადრაგით წამოყვანილს – გამოარიდებდნენ მეტეხის საპყრობილეს და ოფიცერთა ყაზარმაში ამოაყოფინებდნენ თავს, მაგრამ სულიერი გზა თურმე მაინც იქით ედო, მეტეხისაკენ.

თუკი ეს უღმობელი განაჩენი აღსრულდებოდა, აბო ტფილელის ნიშის გვერდით ახალი სამარეები გაიჭრებოდა, ახალი ნიშები აღიმართებოდა და... აზვირთებული ხალხი არც ამჯერად შეუშინდებოდა

უცხო თესლის მძლავრებას. მაშინ თუ არაბებისა, ახლა – რუსების.

და ამჟამინდელ ყოფაშიც ძალდაუტანებლად უნდა გაცოცხლებულიყო ის სურათი, იოანე საბანისძეს რომ წარმოესახა და მაგალითად დაედო შთამომავლობისათვის:

მოხუცებულნი კვერთხითა თვისითა მოირბენდნენ, მკელობელნი ვლდომით ვითარცა ირემნი, ჭაბუკნი სრბით, ყრმანი ხდომით ურთიერთას, დედანი ცრემლითა რბიოდეს და მოაქვნდეს მათ თანა სანთლები და საკმეველი ხელითა თვისისა.

ქალაქი თავზარდაცემიდან ვერ გამოსულიყო, თორემ ალექსანდრე მოუთმენლად მოელოდა განაჩენის დღეს. აბო ტფილელის აჩრდილს გასცქეროდა და ღმერთს შესთხოვდა, მეც მისებრი უდრტვინველობით შევეგებო აღსასრულსო.

რა კომედია და რომელი კომედია!..

ლოგინიდან მისი წამოგდება ვილას გაახსენდებოდა, როდესაც წამებულის შარავანდი შეამკობდა.

რაც ვერ აღესრულებინა სიცოცხლით, სამაგიეროდ სიკვდილით აღასრულებდა.

ეგებ... ეგებ აღესრულებინა!..

ოღონდ ეს ერთადერთ შემთხვევაში:

თუკი ოთხად განწვალვა გადასახლებით არ შეიცვლებოდა...

72.

ევროპაში ხმა ისე გავრცელდებოდა:

რუსების განსადევნად აჯანყების მზადებაში ჩაბმულ ორმოც ქართველ პატრიოტს თავი მოჰყვეთესო.

განგებ კი არ შეითხზებოდა, ის განაჩენი გაზვიადებოდა, თავდაპირველად გამოძიება შეთქმულების მეთაურებს ოთხად განწვალვას რომ მიუსჯიდა.

იქნებ მართლაც ასე მოქცეულიყვნენ და, მთლად ორმოცი. პატრიოტისა თუ არა, მოთავეთა სასტიკი დასჯა აღესრულებინათ საჯაროდ, მაგრამ იმპერიალისტური პოლიტიკა თავისას იზრახავდა.

მონამებრივი სიკვდილი დიდ სახელს მოუხვეჭდა ყმანვილკაცებს და, ვინ იცის, რა მღელვარება გამოეწვია ქვეყანაში და რა სიმხნე შთაებერა ახალნამოჩიტულთათვის. მითუმეტეს კვლავაც ძალუმად ტრიალებდა მთიულეთის, კახეთისა და იმერეთის აჯანყებათა ექო.

ამიტომ:

როგორი მზაკვრობითაც იძიებდნენ ამ „სახელმწიფო დანაშაულს“ – ზოგჯერ თვალის დახუჭვასაც კი ამჯობინებდნენ, რათა შეთქმულების მნიშვნელობა და მემამბოხეთა გულისთქმა და სწრაფვა დაეკნინებინათ და თავქარიანი ახალგაზრდების

ამჩატებად შეეფასებინათ – ამ სასტიკი განაჩენის გამოცხადებასა და მის შეცვლასაც ასეთივე მზაკვრობით ჩაიფიქრებდნენ.

არა, დახოცვას არც უპირებდნენ – მათი დაქსაქსვა და რუსეთის გუბერნიებში წლობით გადაკარგვა სავსებით კმაროდა საქართველოს საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების დასაბრკოლებლად, სულაც მოსაშლელად.

და ის განაჩენი ოთხად განკვეთისა თურმე თამაში გახლდათ: იმპერატორის გულმონწყალების თვალსაჩინოებისათვის.

რა კეთილი ყოფილიყო იმპერატორი. როგორ შეენდო პროტესტანტებისათვის ამხელა დანაშაული და ცოდვის გამოსწორების შანსი დაეტოვებინა.

დაე ეფიქრათ, ახლებურად გაეჩხრიკათ თავიანთი საქციელი და გადასახლებიდან შინდაბრუნებულნი იმ წეს-წყობილების ერთგულ სამსახურში ჩამდგარიყვნენ, რის წინააღმდეგაც ყმანვილური თავქარიანობით გაელაშქრათ.

და ალექსანდრე ორბელიანსაც ამაოდ ეგონა: მეტეხის კლდის ძირას გაიჭრება ჩემი სამარე და ჩემი ნიშიც იქ წამოიმართება აბო ტფილელის ნიშივითო. არ ანებებდნენ ტრაგიკული გმირის როლს და რაც ერგო, ეს იყო: ტრაგედიის ნაცვლად კომედია, გმირული ღვანლისა თუ აღსასრულის მაგივრად – კომიკური როლი!..

73.

ბრალდებულნი ისე გამოიწერებოდნენ და გაბეზრდებოდნენ ყაზარმობისას და უკვე ისე მოელოდნენ სასჯელის გამოცხადებას, თითქოს რაღაც სასიკეთოს პირდებოდათ ვინმე.

სულ ყაზარმაში ხომ არ იქნებოდნენ გამომწყვდეულნი: 1832 წლის დეკემბრის შემდგომ 19 თვე გადაიფურცლებოდა და თანდათან გამოძიებაც ჩათავდებოდა, დაკითხვანიც, დაპირისპირებანიც...

მოთავეებს ხელ-ფეხის მოკვეთით სიკვდილის განაჩენსაც გამოუტანდნენ...

შეუცვლიდნენ კიდეც...

აი პატიმრებს ქვევით ჩაიყვანდნენ და ნითელ მაუდგადაფარებულ მაგიდასთან მჯდომი შტაბის უფროსი მკაცრად განუცხადებდათ:

– თქვენი შეცოდება ხელმწიფე-იმპერატორმა განიხილა და თავის მონყალე ყურადღება თქვენზე მოაქცია. აი მისი მონყალე გადანყვეტილება, რაც ყველამ უნდა იგრძნოს.

ჯერ ელიზბარ ერისთავს გამოიძახებდნენ და გამოუცხადებდნენ ჩინის აყრასა და რიგითად გაგზავნას.

მერე ალექსანდრე ორბელიანის ჯერი მოვიდოდა:

– სამხედრო სამსახურში დაინიშნოს ორენბურლის ლუბერნიის ერთ-ერთს სახაზო ბატალიონში პრაპორშჩიკად და 12 წლით გაიგზავნოს. მაგრამ შემდგომ თორმეტი წლისა, უნდა საქართველოს მთავარმართებელს ეკითხოს, შეიძლება იმისი საქართველოში მოყვანა თუ არა.

მერე სოლომონ დოდაშვილს გაამწესებდნენ ვიატკაში კანცელარიის დაბალ მოხელედ.

ეს სამნი ცალკე კატეგორიად გამოიყოფოდნენ, როგორც:

– შეთქმულების წამქეზებელნი, რომელნიც ხალხს აღაგზნებდნენ შეთქმულებისთვის და თვით აჯანყებისთვის...

ამათ უცნაური გრძნობა უნდა დაუფლებოდათ: შვებაც და წყენაც ერთდროულად.

შვება: მაინც კარგი რომ არის სიცოცხლე, და იმედი რად უნდა გადაინურონ, ჯერაც ახალგაზრდები არიან და ყველაფერსაც მოესწრებიან – სიმწრის ზიდვასაც, შინ დაბრუნებასაც, ქვეყნის დაცემული ვინაობის აღდგენაზე ზრუნვასაც...

და წყენა: მაინც რომ ბარიკადებზე სიკვდილი ერჩივნათ, აღსასრული ხმალთა კვეთებაში... ანდა საჯაროდ დასჯა წამებით, ახალი დროის აბო ტფილელიობა...

ეჰ, რაც ერგოთ, ეს უნდა ყოფილიყო...

74.

რა იყო მაინც 1832 წლის შეთქმულება, პოლიტიკური რომანტიზმის გამოხატულებაც და ნიშანსეუტიც?

„პოლიტიკური რომანტიზმის“ გამოვლენად კიტა აბაშიძე მონათლავდა ამ მოვლენას, და ეს ზუსტი განსაზღვრება მოგვიანებით უნდა გაშლილიყო და გამოკვეთილიყო კახა კაციტაძის მიერ.

პოლიტიკური რომანტიზმი ისეთი მოვლენაა, ისეთი პოლიტიკური პრაქტიკა, რომლის მიხედვითაც:

ნებას შეუძლია დაძლიოს ყოველგვარი წინააღმდეგობა და მხოლოდღა საკუთარ თავზე დაყრდნობით მიაღწიოს იმ მიზანს, რაც დაუსახავს, ანუ არსებულის ძირფესვიან გარდაქმნას.

ამ მრწამსისათვის სრულიად უცხოა ყოველგვარი დათმობა ძველის, დასაძლევის წინაშე.

პოლიტიკური რომანტიზმი არარეალისტურ აზროვნებას კი არ ნიშნავს, არამედ ნების ძალაუფლებას აღიარებს და აღიადებს კიდეც, და სიცოცხლით აღავსებს მშრალ, რაციონალისტურ გონებას.

და თუკი 1832 წლის შეთქმულების არსის შეცნობა გვწადია, მისი მნიშვნელობისა და ადგილის, ამ ზოგადი თეზისისა და იმჟამინდელი მსოფლიო-პოლიტიკური მოვლენების ფონზე უნდა დავუკვირდეთ.

მსოფლიო-პოლიტიკური მოვლენები კი, რომანტიკული სულისკვეთებით აღვსილ აჯანყებათა ჯაჭვი, ასე დაიწყებოდა:

1821 წელს დამოუკიდებლობას მოიპოვებდა საბერძნეთი, თუმცა ოფიციალურად ცოტა მოგვიანებით აღიარებდნენ მის გათავისუფლებას;

1829 წელს სერბეთი და რუმინეთი და, ბულგარეთის გამოკლებით, ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ქრისტიანი ერები გამოეხსნებოდნენ ოსმალთა კაბალას;

შუაგულ ევროპაში ბელგია დააღწევდა თავს ჰოლანდიის ბატონობას 1831 წელს;

ახლო აღმოსავლეთში ეგვიპტეც სწორედ იმხანად მოახერხებდა მამლუქთა ალაგმვასა და ოსმალთა უფლის გადაგდებას;

ლათინურ ამერიკაშიც ეროვნულ მოძრაობებს მოჰყვებოდა მექსიკის გათავისუფლება 1823 წელს;

ბრაზილიისა – 1831 წელს;

და კიდევ რამდენიმე დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა სიმონ ბოლივარის მეთაურობით წა-

მონყებული ბრძოლების შედეგად ესპანელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ;

მართალია მარცხით დასრულდებოდა:

იტალიელ კარბონართა 1821 წლის აჯანყება ავსტრიელთა განსადევნად

და

პოლონელთა ამბოხი რუსული კაბალისაგან თავდასალწევად,

მაგრამ მოვლენათა საერთო ფონზე დროებით წარუმატებლობად უფრო მოჩანს, ყოველ შემთხვევაში მამოძრავებელი საწყისი ყველგან ერთი და იგივეა და გამოწვეული როგორც ეპოქისმიერი განწყობილებითა და სულისკვეთებით, ისევე ერთმანეთის ბრძოლების მიყურადებითაც.

ყველა ეს აჯანყება ერთი მთლიანი ციკლია პოლიტიკური რომანტიზმისა, რომელიც არ იქნება სრული ქართველთა 1832 წლის შეთქმულების მოუხსენიებლად, პოლონელებივით რუსების განდევნას რომ ესწრაფოდა.

და ამ შეთქმულების მონაწილენიც, უპირველესად კი მისი მეთაურები: სოლომონ დოდაშვილი, ელიზბარ ერისთავი და ალექსანდრე ორბელიანი – არარეალისტურად კი არ აზროვნებდნენ, არამედ ნების ძალაუფლების რწმენითა და სულისკვეთებით ჩაებმოდნენ უთანასწორო ბრძოლაში.

75.

ის გარემოება, რომ 1832 წლის შეთქმულება განუყოფელი ნაწილი და ერთი თვალსაჩინო რგოლი აღმოჩნდებოდა პოლიტიკური რომანტიზმის სახელით ცნობილი ციკლისა, ევროპასა და სამხრეთ

ამერიკას რომ მოიცავდა და ჩრდილო აფრიკასაც გადანვდებოდა, მას წარმოგვიდგენს მსოფლიო-ისტორიული პროცესის მონაწილედ.

კახა კაციტაძე ამ ციკლის წარმოჩენისას ძალდაუტანებლად გაიხსენებდა დავით აღმაშენებლის მემატიანის სიტყვებსაც:

– ამას უამსა გამოვიდნენ ფრანგნი, აღილეს იერუსალიმი და ანტიოქია, და შეწეწენითა ღმრთისა მოეშენა ქუეყანა ქართლის...

რათა საგანგებოდ აღენიშნა, რომ:

იმუამად, XI-XII საუკუნეებში, ჯვაროსანთა ლაშქრობების დროს, საქართველოც, დავით აღმაშენებლის წყალობით, გლობალური ისტორიული მოვლენების შუაგულში მოექცეოდა.

და ამ ისტორიული პარალელის მონაცვლეობის მეშვეობით თვალნათლივ გამოიკვეთებოდა, რომ:

ამდენი საუკუნის შემდგომ 1832 წლის შეთქმულების მონაწილენი – სოლომონ დოდაშვილის, ელიზბარ ერისთავისა და ალექსანდრე ორბელიანის წყალობით – შეძლებდნენ ქვეყანა კვლავ იმ ასპარეზზე გაეყვანათ, გლობალური ისტორიული მოვლენების შუაგულში მოექციათ და მსოფლიო პროცესი დეკოლონიზაციისა საქართველოსა და მისი ეროვნული მოძრაობის გარეშე წარმოუდგენელი ყოფილიყო.

76.

თეკლა ბატონიშვილს შვილების მონახულების ნებას დართავდნენ. ისიც მედიდურად შევიდოდა საკანში და ალექსანდრე და ვახტანგი რომ მისცვივდებოდნენ და ხელზე კოცნას დაუწყებდნენ, გაამხნევებდათ და ანუგეშებდათ ქეთევან წამებულის გმირობის გახსენებით.

ვინ იცის რამდენჯერ მოესმინათ დედისაგან იმ ტრაგიკული და დიადი დღეების ამბავი, მაგრამ ახლა თვითონაც საპყრობილეში რომ გამომწყვდეულიყვნენ, უფრო ხელშესახები შეიქნებოდა ყველა ის რეალია, წვრილმანებიც კი, და თვალწინ ამოიზრდებოდა წმინდა ხატება, როგორც უბედურებაში მოთმინების მაგალითი, მოსალოდნელი საზარლობა შეკრთომითაც რომ ვერ შეაკრთობდა ქეთევან დედოფალს:

ჩემს სულთან საქმე არა გაქვთ რა, ღვთისა არის, აჰა ხორცი ჩემი და მახვილი თქვენი, ნულარ ჰყოვნებთ, მანამეთო.

ალექსანდრე ორბელიანს აკი მაშინ მოელანდებოდა აბო ტფილელის აჩრდილი, მეტეხთან ჩავლისას, და ინატრებდა:

თუ სიკვდილია, ასეთი მოწამებრივი აღსასრული მერგოსო.

მის ნიშს შეჰყურებდა და ეს ტრაგიკულ-ჰეროიკული მოლანდება გაამხნევებდა.

ახლა ქეთევან წამებულის აჩრდილსაც შემოეზიჟებინა მის საკანში, თეკლა ბატონიშვილის გამოჩენას მოჰყოლოდა წარსულის რეალური შეგრძნება და... შირაზის მოედანიც, იმ ტრაგედიისა და ჰეროიკის მოწმეც და უშუალო მონაწილეც თვალწინ გადაიშლებოდა.

ჯერ არ იცოდა, ბედი რას უმზადებდა...

77.

თეკლა ბატონიშვილს კალუგაში გადასახლებას გადაუწყვეტდნენ.

რარიგ სჯეროდა ალექსანდრე ორბელიანს: დედაჩემს ხიფათი ავარიდუო.

მართალია დაკითხვაზე არ დაიბარებდნენ, ვითომდა პატივს სცემდნენ, როგორც ქალს, და იმ უსიამოვნებას ააცილებდნენ – ასე ირწმუნებოდა საგამოძიებო კომისია მთავარმართებლისადმი წარდგენილ მოხსენებაში – მაგრამ იმასაც აცნობებდნენ:

მისი დანაშაულებრივი მონაწილეობა შეთქმულებაში უკვე საკმარისად გვაქვს გამოვკვეულიო.

არა კმაროდა მისი დატოვება პოლიციის სასტიკი ზედამხედველობის ქვეშ, თეკლა ბატონიშვილის ყოფნა ტფილისში ისედაც სრულებით არ ეჭაშნიკებოდა ხელისუფლებას და... აჰა მარჯვე და ხელსაყრელი შემთხვევაც...

თეკლა ბატონიშვილი კიდევ ერთხელ მოინახულებდა შვილებს საკანში და, პირობას რომ ჩამოართმევდათ: ერთი რამ უნდა გამოგიცხადოთ, თუ არ შენუხდებითო, – გაუმხელდათ:

– ხელმწიფის ნებაა, რომ მეც გამაძევონ აქედან.

და ალექსანდრე და ვახტანგი ფერს რომ დაჰკარგავდნენ, შეუტევდათ:

– ჰა, მწუხარება არ შეიმჩნიოთ...

1805 წელს ასევე შეუტევდა თავის დას, როცა ქეთევან ბატონიშვილის ფარული კავშირი გამჟღავნდებოდა მთიულეთის ამბოხების მოთავე იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილებთან.

ქეთევანს მაშინ შინაპატიმრობა მიესჯებოდა და იგი ლექსადაც დაიტირებდა თავის მწარე ბედს: ჰოი, ვითარ ვთქვაო, – რეფრენად რომ გასდევდა პოეტურ გოდებას.

– რად გკვირს პატიმარს მწუხარებანი, მცირე ხანს ლხინთა განმწარებანიო? – თეკლა ბატონიშვილი ვერ მოითმენდა ერეკლე მეორის ასულისაგან ასეთ ჩივილსა და მოთქმას და პასუხად შეთხზულ ლექსს რეფრენად ეს გასდევდა: რად გკვირსო?!

და არც გადასახლებას უნდა დაეჩაგრა ასერიგად, მხნეობა არ უნდა დაეკარგა და მალიმალ გაეხსენებინა თეკლას გამამხნევებელი და დამაიმედებელი რჩევა: ნუ სწუხ, დაშრტება ცეცხლთა დებანიო.

და ახლა თეკლა ბატონიშვილი თვითონვე უნდა გამხდარიყო ნიმუში სულიერი სტოიციზმისა. მწუხარება არც შეემჩნია და არც შვილებისათვის ეპატიებინა ბედზე დაჩივლება.

78.

რა ამაოდ ივედრებოდა კატინა ბარათაშვილი:

მეც ჩემს ქმართან განუშორებლად მამყოფეთო.

რის უფლებასაც დეკაბრისტთა ცოლებს მისცემდნენ, ქმრებს გადასახლებაში გაჰყოლოდნენ, ქართველ ქალებს არ აღირსებდნენ.

ალბათ არც ისაა შემთხვევითი, რომ ერთადერთს სოლომონ დოდაშვილის ცოლს დართეს ნება, მეუღლეს თან გაჰყოლოდა: რუსული წარმოშობის გამო, თორემ...

მართალია ალექსანდრე ორბელიანი უარობდა და საპყრობილეში შეგზავნილი ბარათის: თუ წაგიყვანეს, უთუოთ მეც თან გამოგყვებიო, – პასუხად შეეცდებოდა ეს აზრი გადაეთქმევინებინა კატინასათვის, მაგრამ თუკი ყველა შეთქმულის ცოლი ერთსულოვნად გადაწყვეტდა, გადასახლებაში გაჰყოლოდნენ ქმრებს, ალექსანდრეც და სხვა მსჯავრდებულნიც ფარ-ხმალს დაჰყრიდნენ.

თუმც ხელისუფლება ჩანასახშივე აღკვეთდა ამგვარ განზრახვას.

79.

ბარგი კარეტაში ჩალაგებულიყო უკვე და ცხენების
შებმის მეტი აღარაფერი დარჩენოდათ:

– რა დროს წავიდეთ ამალამ? – ეკითხებოდა ალექ-
სანდრე ორბელიანს ოფიცერი, ვისაც ორენბურგში
უნდა წაეყვანა, სად გადასახლებაც რგებოდა სას-
ჯელად.

– მეცხრე საათზე მობრძანდით და წავიდეთ...

ოფიცერი თავს დაუკრავდა და გავიდოდა, ალექ-
სანდრე კი მეუღლესთან შევიდოდა და თვალეbs
დაუკოცნიდა.

– თქვენმა დაჭერამ მთელი ქალაქი შეაძრწუნა და შიშის ზარი დასცა, – ეტყოდა ეკატერინე, – ჩვენთან ხომ ველარავინ ველარ დადიოდა, მხოლოდ შენი მეგობარი პავლე თუმანიშვილი, მისი ცოლი რიმსიმე და შენი მამიდაშვილი მაკა ბედავდნენ მოსვლას.

იმასაც გაიხსენებდა, როგორ ტიროდა და მოთქვამდა და როგორ დაამშვიდებდა თეკლა ბატონიშვილი, და გონივრული საუბრით ისეთ მოთმინებას ასწავლიდა, ალექსანდრეს ჩავარდნას უბედურებაში ღვთისაგან მოვლენილ განსაცდელად მიითვლიდა.

– ბატონიშვილი დედა ბრძანდებოდა ჩემი იმედი და ნუგეში, თორემ უეჭველად მოვკვდებოდი.

მცირე ხანში ყველა იმ ოთახში შელაგდებოდა: დედაც, სიდედრ-სიმამრიც, მოყვარეც, ძმაც, მეგობარიც, გამდელიც...

სხედან და... ლაღობენ.

თითქოს საკვირველია, ასე რომ მხიარულობენ, მაგრამ გულისფიცარზე აღბეჭდვიათ თეკლა ბატონიშვილის შეგონება: ვინც შეწუხდება, ჩემი მკვლელი იქნებაო.

სოფლიდან თათრები ჩამოვიდოდნენ და გარეთ გაიხმობდნენ ალექსანდრეს. აფსუს, რა სამზადისში იყვნენ, ამბოხების დღეს იმათაც ბაირალი რომ უნდა გაეშალათ. ახლა კი რალა დარჩენოდათ,

ტირილით უნდა გამოთხოვებოდნენ პატრონს და მშვიდობით დაბრუნება ესურვებინათ.

ერთი სულაც მინაზე დაეცემოდა და მუხლებზე მოეხვეოდა. გული ლამის გაეგლიჯებოდა მის შემხედვარე ალექსანდრეს, მაგრამ თავს მაინც შეიმარებდა:

- ბატონიშვილმა არ შეიტყოს, თორემ განყრება... და როდის-როდის დააშოშმინებდა.
- ოფიცერი უკვე გეახლათ, - ეტყოდა ვახტანგი, თავისი ძმა.

ალექსანდრე აქვითინებულ ეკატერინეს გამოეთხოვებოდა და დედასთან შევიდოდა, რათა კიდევ ერთხელ მოესმინა ის სიტყვები და ისეთი კილოთი, ყველაზე დიდ საგზლად რაც უნდა ეტარებინა:

- ქვეყანაზე ბევრი უბედურნი არიან და ერთი ჩვენი სახლიც იყოს. თუ შენ ჩემი შვილი ხარ, შენც ჩემსავით მაგრა იყავ და უბედურებას ნუ გაუტყდები, ღმერთი იყოს შენი შემწე!..

ალექსანდრეს ადრევე შეეტყო დედისაგან: უნინდელ დროში კოცნით გამოთხოვება რომ არ იცოდნენ და შენც ასე ნურავის გამოესალმებო, - და როგორც იმ ძველი დროის შვილი, ესეც მხოლოდ თავის დაკვრით გამოემშვიდობებოდა ახლობლებს, მისი სამი პანია გოგონა რომ აეტატებინათ ხელში.

80.

– სრულებით მშვიდობით გადმოვედით მთებს.

ამას ვლადიკავკაზიდან მონერილი ბარათით იტყობინებოდა ალექსანდრე ორბელიანი და... ამ მოკლე პენიშენაშია ჩანურული ის ტკივილი, რამაც გაუნელებლად უნდა ღრღნასა და ღრღნას, ანცლულოს და ანცლულოს.

საქართველოს ისტორიულ-ტერიტორიული საზღვრები უკანაა მოტოვებული... და მშვიდობით გადმოსვლაც ამას გულისხმობს... უბედურებას არ უნდა გაუტყდეს, თორემ...

თანმხლებ ოფიცერს კი ემადლიერებოდა:

– როგორც ეს მე მიფრთხილდება, ასე მგონია, ჩემი ძმაა.

და ეტყობა შინაურთა დასამშვიდებლად არ ინერება ასე. გულისხმიერი პიროვნება ყველგან და ყოველთვის არსებობს და ალექსანდრესაც ბედად უნდა შეხვედროდა გამცილებლად ოფიცერი მინიციკი, უმძიმეს გზას გულის სიკეთით რომ შეუმსუბუქებდა.

81.

ჩერკასკიდან მოსწერდა მეუღლეს ალექსანდრე ორბელიანი 1834 წლის 25 ივლისს:

– ჩემ სანუგეშოდ მომდევ შენი სიყვარული, და მით ვცოცხლებ, ოდესღა დავდუმდები, და სრულად წარმოვიდგენ შენს სიყვარულს; და ვითარცა დატკობასა და მწუხრობასა შინა ვცურამ, სიხარული და სიცოცხლე აუარებით ესხმის სანყალს ჩემს სურვილით დამწვარს გულს...

ვერც დააჯერებდი, ასეთი სიყვარული ოდესმე კიდევ ვინმეს თუ გამოეცადა, ანდა მის მერე თუ გამოცდიდნენ: ვერც რეალური პიროვნებანი და ვერც ლიტერატურული პერსონაჟები.

მერე რა, რომ იმ ხელოვნებით ვერ გამოეთქვა. თვითონ ხომ გრძნობდა, რა გრიგალიც უტრიალებდა გულში, ამდენი ხნით მოშორებასაც კი ოდნავადაც რომ ვერ დაეცხრო, და ეგონებოდა, სხვები ასეთ განცდებს ვერც გაუძლებენ, უთუოდ ჩაიფერფლებიანო.

და თავისი თავისა უკვირდა და რა უკვირდა:

მე როგორღა ვუძლებ, აქამდე ფერფლად რომ არა ვქცეულვარო.

82.

1834 წლის 11 აგვისტოს ღამე რომ დადგებოდა, გამყოლი ოფიცერი მინიციკი კმაყოფილებით ეტყოდა მსჯავრდებულს:

– თავადო, ამ ნახევარ საათში მივაღო.

და პასუხად ალექსანდრე ორბელიანი:

– დიდად მოხარული ვარ, ჩემი გრძელი გზა დასრულდება, მაგრამ მიკვირს: ამტოლა ქვეყანა აქვს რუსეთს და სხვას ცოტას რაღად ეჭიდება?

თავისი თვალით რომ იხილავდა ამხელა სივრცეს, კიდევ უფრო მოეკიდებოდა ცეცხლი, აქამდე გულში იტრიალებდა ამ გაოგნებას რუსეთის ყოველგვარ ზღვარს გადასული მისწრაფებით, გამყოლის ეროვნულ თავმოყვარეობას უფრთხილდებოდა, მაგრამ ახლა უკვე ველარ მოითმენდა.

– იმიტომ, რომ კეთილმდგომარეობა და მშვიდობა მიანიჭოს ხალხსა, – მიუგებდა მინიცკი და... როცა იცნობ რუსთა ეროვნული ხასიათის ამ არსებით თვისებას: დაუცხრომელ, მანიაკალურ სწრაფვას სამყაროს დასაპატრონებლად, მესამე რომად თავის შერაცხვას – აღარც გიკვირს ეს თავისთავად აბსურდული პასუხი.

მათთვის კი ეს სულაც არ არის აბსურდი – მათი იდეოლოგიის ქვაკუთხედია, რასაც ეყრდნობა მათი პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი მიზნები, და ამ მიზნების ხორცშესხმაში კი ერთნაირად არიან ჩაბმულნი ყველა: დიდიც და პატარაც, ქალიც და კაციც, მეომარიც და მწერალიც... თვით მწერალიც, აბა!.. და პიროვნულად კეთილშობილ ადამიანებსაც ამიტომ ეკეტებათ გონება, როცა ვინმე პასუხს მოითხოვს მათგან იმ შეუბრალებელი დამპყრობლური ომებისათვის, რასაც ამდენ ქვეყანას დაატეხდნენ.

– მშვიდობა მოგვაქვს, ბედნიერება მოგვაქვს! – იმეორებენ დასწავლილ-გაზეპირებულ სიტყვებს და ვერაფრისდიდებით ვერ იგებენ, თუ რატომ არის მთელი ქვეყანა უკმაყოფილო მათ მიერ მოტანილი „მშვიდობითა“ და „ბედნიერებით“...

აგერ მინიცკიც კი:

გულით უთანაგრძნობს ქართველ თავადს, შერის-ხულსა და სამშობლოდან გადაკარგულს, ძმასავით ეპყრობა, შეეთვისა, მაგრამ... არც მას შეუძლია გაიგოს, რატომ ვერ დაუფასებია ვერც ალექსანდრე ორბელიანს და ვერც მის მეგობრებს რუსეთის სახელმწიფოს დიადი სწრაფვა საყოველთაო სიკეთისა და სრული ბედნიერების დასამკვიდრებლად...

და როდესაც პასუხად ირონიით განმსჭვალულ სიტყვებს მოისმენს ალექსანდრესაგან:

– არა, რადგან კაცის გულის შემატებას საზღვარი არა აქვს, ამისთვის არც რუსეთი დაიძრახება, თორემ თუ ასე არ იყოს, მაშ ჩვენი მემკვიდრე მეფეები რათ ამოხოცა?

მოიღუშებოდა და... ერთბაშად მოსხეპდა კამათს.

ალექსანდრე კი თავისთვისღა გაიფიქრებდა:

მაინც ყოველთვის ასეა, თუ ოდესმე საქართველოსთვის ხმას ამოვიღებთ ქართველები, მაშინვე რუსები ხმას ჩაგვაკმენდინებენ ხოლმეო.

83.

ალექსანდრე ორბელიანის მიერ შინ გამოგზავნილ ბარათებში მონატრება თუ გაიელვებდა ხოლმე, თუნდ უზომო მონატრების განცდა, თორემ წუხილი და ვაება – არაფრისდიდებით.

– ღვთით მე კარგად გახლავართ.

მტერს არ უსურვებდა ასე ყოფნას, მაგრამ სისუსტე რომ შემჩნეოდა, დედა ძალიან განწყობოდა. აკი გამოთხოვებისას ყველა გააფრთხილა, ვისაც მის ოჯახში მოეყარა თავი:

– თუ შეწუხებულს ვნახამ ვისმეს, ჩემი მკვლელი იქნება.

ეს იმ წუთებშიც, და მერეც, მთელი ეს წლები, რათა სულის სიძაბუნე ოდნავადაც არ შეპარვოდა ალექსანდრეს.

84.

– მე ღვთით კარგად გახლავარ, – დედას სულ ასე სწერდა გადასახლებიდან ალექსანდრე ორბელიანი, მაგრამ თავის მეგობართან, პავლე თუმანიშვილთან გაგზავნილ ბარათში რომ ველარ მოითმენდა და დარდსა და ჭმუნვას ამ ფრაზით გამოთქვამდა:

– ჩემი მალე ნახვის იმედი ნუ გაქვს.

ის კი თეკლა ბატონიშვილს გაუმჟღავნებდა, დედა რომ ითაკილებდა და ძალიანაც ითაკილებდა და ალექსანდრეს საყვედურს შეუთვლიდა:

– მე კი არაფერი, მაგრამ შენს ცოლს როდი უნდა გააგონო ამისთანა უიმედო სიტყვა. ღმერთმან დაიფაროს, მწუხარებით მიზეზი რომ მიეცეს, შენ ამისთანას ველარ იშოვნო, ქვეყანა რომ შემოიარო.

ალექსანდრე თუ რაიმეს ემადლიერებოდა ბედს: ეკატერინე ბარათაშვილს რომ შეახვედრებდა.

აკი დედასთან გაგზავნილ ბარათებშიც:

– თქვენი რძალი ეკატერინე კი ყოველთვის თვალწინ მიდგას ჩემის გულის დასატყვევენელადო...

– უთქვენ-რძალ-ეკატერინეთ არა მაქვს რა სასიამოვნო, ყოველი ჩემი სიხარული ეგ გახლავთო...

ყოველივე მშვენიერის, კეთილის, დიდებულის, ამაღლებულის სიმბოლოდ ის ესახებოდა და: ულამაზესი ყვავილებით მოჩითულ მინდორს უმზერდა თუ სიყვარულს აღუვლენდა დითირამბს, ყოველთვის თავისი მეუღლის ხატებას შეჰყურებდა.

ეს მინიატურა, ეს მგზნებარე ლაღადისი უთარილო იქნებოდა, თუმცა რა თარიღი უნდოდა:

აქ გადმოღვრილიყო ალექსანდრე ორბელიანის რომანტიკული სულის მღელვარება და აღტკინება, თითქოს მთელი ცხოვრება ამ ერთ გაელვებაში ჩატეულიყოს.

ეს სიყვარული გახლდათ გზა ქვეყნის გამოსწისაკენ, როგორც დაგვირგვინება სამარეში ჩასულ თაობათა ოცნებისა, მაგრამ თურმე ჩახერგილიყო გზასავალი და ლაღადისი დარჩებოდა მარტოდენ სწრაფვად ამაღლებულისაკენ, რაც ძალდაუტანებლად აიგივებდა სამშობლოსა და საყვარელი ქალის სახებას.

85.

ალექსანდრე ორბელიანი გადასახლებაში კი იმყოფებოდა, თუმცა კატორღულ პირობებში არა... მაგრამ ის რვა წელიწადი შემოქმედებითად ყოვლად მწირი უნდა ყოფილიყო მის ცხოვრებაში. ბარათებიც კი არ არის აღსავსე იმ ექსპრესიითა და ექსტაზით, რაც უმოქმედობით გაბეზრებულ მწერალს ძალდაუტანებლად გადმოელვრება ხოლმე.

ალექსანდრეს თავისი ჟანრი აქვს ბედისწერისაგან განსაზღვრული და თავისი ეპოქაც:

ძველი საქართველოს აღსასრულის მხატვრულ-დოკუმენტური სურათების აღდგენა თვალნათლივაც და ხელშესახებადაც.

სწორედაც ეპოქა, თორემ შეთქმულების, იატაკქვეშა ორგანიზაციის ისტორიაც ისევე სახიერად და სრულყოფილად წარმოდგებოდა მისი ნაწერებიდან, როგორც ერეკლე მეორის დრო.

არადა: მხოლოდღა ანარეკლად გაიელვებს მის მემუარულ ჩანაწერებში უშუალოდ შეთქმულების რეალიები.

ხოლო დატუსაღების სცენა, პატიმრობისა და გადასახლების აღწერა კვლავ ვრცელიცაა და ექსპრესიულიც, და გაგრძელებაა იმ ციკლისა, ასე შთამბეჭდავად, ისტორიული კულისების ღრმა შესწავლით რომ აღადგენდა ტრაგიკულ სინამდვილეს.

86.

– ეხლა მაისია და 24-ს ამ თვეს 34-ს წლისა შევსრულდი და ჩემაგიერ მანდ იდღესასწაულო და შენთა ქალებთან განსცხრებოდე და იშვებდე მარადის. ღმერთსა ვსთხოვ, რომ ასე მშვიდობით იყო, როგორც მე მინდოდეს, მე ღვთის მოწყალებით მშვიდობით ვიმყოფები.

წელი წელს ემატებოდა გადასახლებაში.

კიდევ რამდენიმე წელი უნდა შესრულებოდა ორენბურგში ალექსანდრე ორბელიანს.

ხოლო ეკატერინე ბარათაშვილი თავის ქალებთან რომ უნდა განსცხრეს ალექსანდრეს დაბადების დღის აღსანიშნავად, ეს ქალთა ის დასია, სოლომონ რაზმაძე ასეთი თავდავიწყებული გრძნობით რომ შეასხამდა ხოტბას ლექსში „დიანას მეჯღიში“ და რომაული სიყვარულის ქალღმერთის გვერდით აზიდავდა მათ სახებათ.

– თქვენნი ქებანი ზეცას მოგვესმნესო, – ამ სიტყვებით უნდა წარდგომოდა ღრუბელთმოსილი ეტლიდან გადმოსული დიანა მნათობთ, ქალთ ივერიელთ, ჰაეროვანთ, ვენერას დართ, მშვენიერებით სახელგანთქმულთ. და ნიმფებით, ამურებითა და მუზათა კრებულით გარშემორტყმულს მათთან უნდა ემჯობინებინა დროსტარება.

87.

ელიზბარ ერისთავის ოჯახიდან ალექსანდრე ორბელიანის ბაღში რომ გადაინაცვლებდნენ შეთქმულნი და იმ გაფურჩქენილი გაზაფხულის ღამეს მშვენიერი წალკოტის თალარქვეშ განაგრძობდნენ ლხინს, და მათთან ერთად იმხიარულებდნენ წარჩინებულნი ბანოვანნი, სოლომონ რაზმაძეს მოეჩვენებოდა: აგერ და თვითონ ქალღმერთი დიანაც გამოგვეცხადო.

ის ყოფით-რეალური ღამე აღმოჩნდებოდა შთამაგონებელი პოეტური აღმაფრენისა, „დიანას მეჯლიშის“ სტრიქონებად რომ დალაგდებოდა, და... მერე კარგა ხანს მიეფარებოდა თვალთაგან ყველას, ვიდრე ქალღმერთებში წაანყდებოდნენ და ალექსანდრე ორბელიანს გადასცემდნენ „ცისკრის“ ფურცლებზე გამოსაქვეყნებლად.

მაშინ დაუბრუნდებოდა სოლომონ რაზმაძის დავინყებული სახელი საზოგადოებრივ ცნობიერებას და, რა კარგია, რომ სწორედაც და მაინცდამაინც იმ თორმეტი მშვენიერი ქალის ქებანიტ, რომელნიც მეტ-ნაკლებად, მაგრამ მონაწილენი კი იყვნენ საიდუმლო სამზადისისა აჯანყების მოსახდენად; გამორჩეულად მაინც: მანანა ორბელიანი, მელანია

ერისთავი-მელნიკოვისა, კონია ამილახვარი, ეკატერინე ორბელიანი...

ყველას სახელით ზმეებით დაქარაგმებულიყო, გარდა ერთადერთისა: ეკატერინესი. და თვით ქალღმერთი დიანა მიმართავდა ასე:

ხარ ნათელმოსილი, გულმობიერი, შენ, ეკატერინავ, ზმას ვერ გიბედავ, შენ ქებას ვერ მივხვდი, თუმცა ვარ ციური. შესვი? გაამოსო!..

ირაკლი ანდრონიკაშვილი ვარაუდობდა: ეკატერინე ჭავჭავაძე იგულისხმებო, – მაგრამ უფრო მართებული ნოდარ ალანიას მოსაზრება უნდა იყოს: ალექსანდრე ორბელიანის მეუღლეაო.

ეკატერინა ჭავჭავაძე ჯერ კიდევ არ ჩარიცხულიყო ქალთა ამ დასში, ჯერ კიდევ არ მოეპოვებინა ის სახელი, რომ სალამოს დედოფლად ელიარებინათ. ცოტა ხანში უნდა გამოჩენილიყო, ყმანვილკაცთა გულიც დაეტყვევებინა, ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეტურ მუზადაც ქცეულიყო და ამით შთამომავლობის თვალში კიდევ გადაეფარა სხვა მშვენიერი მანდილოსანნი თავისი დროისა.

მაგრამ იმ სალამოს დედოფალი ეკატერინე ორბელიანი გახლდათ, მის ბაღში გამართულიყო ის წარუშლელი დროსტარება, ის იყო დიასახლისი და სოლომონ რაზმაძის პოეტურ წარმოსახვებშიც ასე ამიტომაც აღზევდებოდა.

88.

კატინა ბარათაშვილი – და მთელი მათი ნათესაობა – ცდას არ აკლებდა და იმპერატორსაც კი მიაწვდენდა თხოვნას ალექსანდრე ორბელიანის გათავისუფლებისა.

იმპერატორი სამხედრო მინისტრს დაავალებდა:

საქართველოს მთავარმართებელ როზენს დაეკითხეთ და, თუ იგი თანახმა იქნება, მეც სრულ ნებას ვაძლევ, დაბრუნდესო.

მაგრამ ბარონი როზენი შორს დაიჭერდა:

როგორც საშიში კაცი ჩვენის მთავრობისა, მაგის დაბრუნება საქართველოში არ იქნებაო.

დიმიტრისათვის რომ შეუტყობინებია, თავისი ძმისათვის, კალუგაში:

მთავარმართებელმა უარი განაცხადა ჩემს გათავისუფლებაზეო.

ყოველივეს აღარ აცნობებდა, თუ საიდან აღმოჩენილიყო მისი ბედი ბარონ როზენის ხელში, და დიმიტრი 1837 წლის 24 იანვრით დათარიღებულ ბარათში გაოცებას გამოთქვამდა:

– არ ვიცი ეს როგორ მომხდარა, რომ როზენისათვის მიგიწერია თხოვნა და მანდ სხვაგვარად არა ცდილობარ.

ბარემ ძალიანაც ენდომებოდა ალექსანდრეს, სწორედ სხვაგვარად ცდილიყო და როგორმე აცდენოდა მთავარმართებელს, მაგრამ იმის ჩაურევლად ამბოხების მეთაურის შინ დაბრუნება ვერ გადაწყდებოდა.

არადა ბარონი როზენი უკეთეს ეპითეტს რას გამოიმეტებდა:

საშიში კაცია ჩვენი მთავრობისაო.

89.

საშიში გახლდათ, როგორ არ იყო საშიში ალექსანდრე ორბელიანი იმპერიისათვის.

საკუთარი ხელით ვერ აღასრულებდა ჩანაფიქრს?

ვერ გადარეკავდა რუსებს კავკასიის მთებს გადაღმა, მერე ჩრდილო კავკასიაშიც რომ აღარ გააჩერებდნენ?

იმ თაობის შემწეობით ხომ მაინც გაარღვევდა დაგუბებულ წყვილადს და ხელს შეუწყობდა დაცემული ვინაობის აღდგენას, მოძღვრად რომელ თაობასაც მოევლინებოდა.

მათი ყრმობა 1832 წლის ამბოხების ლეგენდით იქნებოდა დამუხტული, სიჭაბუკე კი – ალექსანდრე ორბელიანის პირადი გაცნობით, მასთან დაახლოებითა და მისი ცრემლიანი ნაამბოხების მოსმენით.

უიმიოდ ლეგენდაც ისევე გახუნდებოდა და გაფერმკრთალდებოდა, როგორც ყრმობის ბევრი შთაბეჭდილება, მაგრამ ახლა ამ შეურიგებელი პროტესტანტის სახება სულ სხვაგვარი ძალით აღანთებდა ტფილისს.

90.

ყველაფერს აქვს ამქვეყნად დასასრული და... რაღა ალექსანდრე ორბელიანის გადასახლების წლები გაიჭიმებოდა უსასრულოდ.

იგი კვლავინდებურად საშიშ კაცად რჩებოდა იმპერიისათვის, განა არა, მაგრამ... გარკვეული ცვლილებები ხდებოდა სახელმწიფო პოლიტიკაში და 1840 წლის 21 იანვარს იმპერატორი ნიკოლოზ პირველი ხელს მოაწერდა ნებართვას შეთქმულების ყოფილი მოთავეს სამხედრო სამსახურიდან გამოსვლასა და საქართველოში დაბრუნებაზე.

შტაბში ამ ნებართვას თებერვლის დამლევს გააცნობდნენ ალექსანდრეს...

გარდახვენილმან ჩრდილოს წყვდიადსა სადღა იხილოს ცა მშობლიურიო, – გრიგოლ ორბელიანი მწარედ რომ მოთქვამდა შეთქმულთა მწარე ხვედრს, ფარული ორგანიზაციის წევრებს, რუსეთის გუბერნიებში მიმოფანტულებს, თანდათანობით უნდა ეხილათ ცა მშობლიური... და ალექსანდრეს ჯერიც უნდა დამდგარიყო.

აბა როდის მეღირსოს იმის ნახვა, ვისაც მოუთმენლად ველიო, – ამდენი ეთმინა (ვაი ამ მოთმენას!) და ახლა სული უსწრებდა ალექსანდრე ორბელიანს, – შენ, ჩემო მამულო, შენ რისთვის გამომიმეტე, ამთენი წელიწადი გადამაგდე. ეხლა ნახევარკაცი ძლივს მოვდივარ. მოვალ მაგ შენს ხეობაში. შენს ქეებს მოვლოკავ ჩემი ამთენი წლის დახავსებულისა გულისა განსაკურნად. შენ იქნები, მდინარეო თერგო, ჩემი პირველი უკვდავების წყაროო.

და ჰა:

საქართველოს ძველ საზღვარზე ეტლიდან გადმოვიდოდა.

სხვებს წინ წასვლას სთხოვდა, თვითონ კი თერგის პირზე ჩავიდოდა.

იქ დაიჩოქებდა.

ერთ ქვას მოეხვეოდა და იმას კოცნით მოჰლოკავდა.

91.

წერდა ისე, როგორც ეწერებოდა და იქნებ თვითონაც გრძნობდა ალექსანდრე ორბელიანი, რომ მისი თხზულებანი ჟანრობრივად განსხვავდებოდა პირწმინდა ისტორიოგრაფიისაგან, მაგრამ ზუსტი განსაზღვრება ვერც თვითონ მოენახა და მერეც არავინ დაარქმევდა თავის ნამდვილ სახელს, აგერ-აგერ რომ შევუჩქევდი: მხატვრულ-დოკუმენტური პროზა.

ისიც აშკარაა, რომ ეს ჟანრი თავისითაც შეაგულიანებდა შესაფერისი სტილური მანერის მოსაძებნად.

თავიდან იქნებ მკაფიოდ არც ჩამოეყალიბებინა თვალსაზრისი, თუ როგორი ენითა და სტილით უჯობდა წერა, მაგრამ შინაგანად უკვე ძალუმად გრძნობდა მოთხოვნილებას, გადაეხალისებინა გა-

ბატონებული ლიტერატურული სტილი და ახლებური სუნთქვა და დინამიკურობა მიენიჭებინა ფრაზისათვის.

მალე თურმე დიდი შემობრუნება უნდა მომხდარიყო ეროვნულ ლიტერატურულ სტილისტიკაში თუ მხატვრულ აზროვნებაში და, ბედის განაჩენით, ალექსანდრე ორბელიანი მის სათავესთან უნდა აღმოჩენილიყო, რათა ძალდაუტანებლად შემდგარიყო იმ გზაზე, თანდათან რომ გაფართოვდებოდა და მომძლავრდებოდა.

ილია ჭავჭავაძე თავისი ენობრივი და ანბანური რეფორმისას მოკავშირედ ალექსანდრე ორბელიანსაც დაიგულებდა და... ისიც გვერდით ამოუდგებოდა.

სულიერი მოთხოვნილება მანამდეც უბიძგებდა, ამ თვალთ – ანუ ენობრივ-სტილური გადახალისების კუთხით – დაკვირვებოდა ყველაფერს, და ამიტომაც შეუძლებელი იყო გამორჩენოდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსში შეჭრილი ახალი ნაკადი.

გადასახლებიდან ახალდაბრუნებული იქნებოდა, რომ ერთ-ერთი წვეულებისას, 1840 წლის 15 აპრილს რომ გაიმართებოდა მისი უფროსი სეხნიის ოჯახში, საგანგებოდ გამოჰკითხავდა მასპინძელს:

– კნიაზო, თქვენი ლექსები რომ ასე განასხვავეთ და სხვა სუბუქი ანუ ლბილი წყობილება რომ მიეცით, საიდან შემოიღეთ ამგვარი მოლექსეობა?

იმას სიაშოვნებით გაელიმებოდა, ცხადია გაეხარდებოდა, მისი სტილური სიახლე შეუმჩნეველი რომ არ დარჩენოდათ:

– სწორეთ გითხრა ჩვენი ბლიაძეებისაგან შემოვიღე (მესტვირეებისაგან). კარგათ იცით, მე ბევრს ფრანციცულს წიგნებს ვკითხულობ, ჩვენს მესტვირეების მარტივს უბედობას ევროპიული სიაშოვნება მივეცი და აქედგან გაკეთდა ისეთი ლექსები. აი, ეს არის მიზეზი, სხვა არაფერი.

ალექსანდრე შინ დაბრუნდებოდა თუ არა, მაშინვე ჩაიწერდა ამ მოკლე დიალოგს, როგორც მეტად მნიშვნელოვანს პირადად მისთვისაც და ზოგადმხატვრული თვალსაზრისითაც.

სულიერ ქურაში გამოვლილი მესტვირული ანუ ხალხური კილო სიმსუბუქით მსჭვალავდა პოეტურ სტრიქონს, და მოგვიანებით ეს მოხიბლავდა აკაკი წერეთლის პოეზიაშიც – დიდ წარმოსახვას იდეალურად შერწყმული, ამასთან ხალხური ნაკადის მადლით გასხივოსნებული მელოდიურობა და სიმსუბუქე.

– შენი ნიჭი დიდათ მამწონს და შენი ლექსები, – არაერთხელ ეტყოდა თვითონ აკაკისაც, – თუმცა ბევრნი ამბობენ, მესტვირული არისო, მაგრამ გული არ გაიტეხო, შვილო, ისინი, ვინც მაგას ამბობს, მერწმუნე, არ ესმით რა არის პოეზია.

92.

გადასახლებიდან ახალდაბრუნებულ ალექსანდრე ორბელიანს პლატონ იოსელიანი სთხოვდა:

– იქნებ დედაშენს შემახვედრო, ძველ ამბებს ვიციებ და მისი ნაუბარი ძალიან წამადგება.

აღტაცებული გაუძღვებოდა შინ ისტორიკოსსა და მწიგნობარს და მარტოსაც დატოვებდა თეკლა ბატონიშვილთან, საუბარში უნებლიეთ ხელი არ შეეუშალო.

რაც მეტი აღწერს საქართველოს დაცემის მიზეზებსა და გარემოებებს, მითუკეთესიო, ადგილს ვერა პოულობდა გახარებული ალექსანდრე და ერთი სული ჰქონდა, თეკლა ბატონიშვილს როდის გამოჰკითხავდა შთაბეჭდილებას საზოგადოებაში დაფასებულ პიროვნებაზე, მაგრამ... დედა ცივ წყალს გადაასხამდა:

– ის სწორე მართალი კაცი არ არის და არც რიგიანი, ცოდვაა, ეგ ეგნატე მღვდლის შვილი რომ იყოს, პლატონი არა ქართველების, რუსების კაცია, ხელში რომ შეჰყურებს, ლუკმა მისცენ გასაძღომად, და ამის გამო მათი მთავრობის ერთგულია.

არასოდეს შემცდარიყო ადამიანის შეფასებაში თეკლა ბატონიშვილი.

93.

გადასახლებიდან დაბრუნებული დიმიტრი ყიფიანი უკვე მტკიცედ დადგებოდა იმ დიდი საგანმანათლებლო მოღვაწეობის, მის მიერვე გააზრებული ეროვნული ხსნის პროგრამის ხორცშესხმის დასაწყისთან, შემაერთებელ ხიდად რომ უნდა გადაქცეულიყო როგორც დაფანტულ პატრიოტთა, ისე თაობებს შორის.

„ტფილისის კერძო ბიბლიოთეკის“ დაარსებისათვის იწყებს თავგამოდებულ გარჯას, და თუმცა წესდების მიხედვით მხოლოდ საბიბლიოთეკო კერის დაარსებით უნდა შემოფარგლულიყვნენ მისი წევრები, სინამდვილეში ამ სახელწოდების მიღმა გაიშლებოდა მიზანდასახული სამეცნიერო და მთარგმნელობითი საქმიანობა. ძველ ხელნაწერებს თავმოყრა სჭირდებოდა, დაცვა და შესწავლა, ჟურნალს კი – რის ირგვლივაც უნდა შემოკრებილიყვნენ ამ ორგანიზაციის წევრები – ჩამოყალიბება.

სოლომონ დოდაშვილის მოღვაწეობის ეს მხარე მალე უნდა აღდგენილიყო, თუ მართლა სულიერების ამაღლება ენადათ.

მეთაური რომ დიმიტრი ყიფიანი გახლდათ, დამფუძნებლებად და წევრებად საუკეთესო სახელები მოიყრიდა თავს: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ალექ-

სანდრე ჭავჭავაძე, გრიგოლ ორბელიანი, ელიზბარ ერისთავი, მიხეილ თუმანიშვილი, ზაქარია ფალავანდიშვილი...

ალექსანდრე ორბელიანი წევრთა შორის არა ჩანს.

არამცთუ სულითა და გულით არ ჩაერთობოდა ასეთ მნიშვნელოვან კულტურულ-საგანმანათლებლო წამოწყებაში, გაკარებითაც არ გაეკარებოდა.

განა რა შეიძლება ყოფილიყო მიზეზი ამგვარი განდგომისა?

ეტყობა სწორედ ეს არ მოეწონებოდა, არ ეჭაჷნიკებოდა, მთავრობასთან ასე რომ დაახლოვდებოდნენ ყოფილი მეამბოხენი.

განა შეიძლებოდა ასეთ კომპრომისს შერიგებოდი – მთავრობა უშუალოდ გაგერია შენს საქმიანობაში და მაინც მოგეხერხებინა ეროვნული ხსნის იდეაზე ფიქრი? ფიქრიც და ხორცშესხმაც?

იქნებ ეს ყოველივე მოჩვენებითობა გახლდათ, აუცილებლობით გამოწვეული ნილაბი და ლოიალურ ურთიერთობათა მიღმა და ფარულად დიდ ეროვნულ ზრახვებსაც ებორგა?

არა, ალექსანდრე ორბელიანს არა სწამდა ასეთი მოჩვენებითობისა.

დათმობა დათმობა იყო მის თვალში და არა ტაქტიკური მანევრი.

მთავრობასთან მორიგება ისეთ ზნეობრივ კომპრო-
მისად წარმოუდგებოდა, რასაც ვერავითარი საქ-
მიანობა ვერ გადასწონიდა.

ამიტომაც ერჩივნა გარიდებოდა თვით დიმიტრი
ყიფიანს, თვით ელიზბარ ერისთავს... თვით...

ხან ტფილისში ეტრიალა, ხანაც კაზრეთში გამო-
კეტილიყო, ეფიქრა, ეფიქრა, დაჟინებით ეძია გზა
უკეთესი საქართველოსაკენ... და თუ რეალურ
დასაყრდენს ვერ მიაგნებდა, მთავრობას მაინც
არა ხლებოდა მორჩილად, ხელი არ გაენვდინა სა-
მონყალოდ, ჯილდოებსა და ჩინებზე არ გაეცვალა
ის იდეალები, კუნძულივით ჩაძირულ ძველ საქარ-
თველოსთან რომ აკავშირებდა.

ყოფილ თანამებრძოლებს დამდურებით არ
დაემდურებოდა, მაგრამ საერთო საქმეს მათთან
ერთად ველარ გაიზიარებდა და ველარ...

ჯერ კარგა ხანი უნდა გასულიყო, ვიდრე გულს
მოიბრუნებდა მათზე, ვიდრე უფრო შემწყნარედ
შეხედავდა მათი ცხოვრების წესს:

იმათ თავიანთი სიმართლე მიუძღოდათო.

უფრო უთანაგრძნობდა, ვიდრე განანწყენებული
ყოფილიყო...

ჯერ მაინც არა, ჯერ ფიქრებისათვის უნდა შეეფა-
რებინა თავი და ეძია, ეძებნა... და ახალ თაობაზე
დაემყარებინა მთელი თავისი იმედი და სასოება!..

94.

ალექსანდრე ორბელიანი ჯერ კიდევ 1842 წელს გაათავისუფლებდა სამკვიდრო შინაყმას, ოთხი წლის შემდეგ – კიდევ სხვასაც. ისინი ისე მოიმა-

გრებდნენ წელს, აზატობასაც მოინდომებდნენ და... მაშინვეც ებოძებოდათ.

ვინც შერჩებოდა შინაყმათაგან ალექსანდრეს, თვითონვე გრძნობდნენ თავს კარგად ორბელიანთა კარმიდამოში. არც ლუკმაპური უჭირდათ, არც სამოსი, არც ცხენი და არც მისი შესაფერისი განყოფილება.

სოფლად მოსავლის აღების დრო რომ დადგებოდა, ალექსანდრე თან იახლებდა მოურავს, მთელ სოფელს დაუვლიდა და ასე ეუბნებოდათ:

– შვილებო, ვგონებ წლეულს დიდი მოსავალი არ გექნებათ, მაშ იცოდეთ, ჩვენ რაც ღალა გვერგება, ნუ მოიტანთ. რადგანაც ჩვენც რომ მოგვცეთ და ხელმწიფესაც მისცეთ, თქვენ საცოდავებს რაღა დაგრჩებათ. არა, შვილებო, თქვენი ნაოფლი არ მინდა.

გლეხები კი აღტაცების ყიჟინას დასცემდნენ, მაგრამ ეკატერინე ორბელიანს გულს შემოეყრებოდა ხოლმე:

ვაითუ შიმშილით დავიხოცოთო.

და ამშვიდებდა მეუღლეს ალექსანდრე:

– ღმერთი მოგვცემს.

იმ წუთებს ვერაფერზე გაცვლიდა, აღტაცებულ, გახარებულ, ბედნიერ სახეებს რომ შეჰყურებდა.

95.

თავისთვის განმარტოვდებოდა ხოლმე ალექსანდრე ორბელიანი და ჩონგურის სიმებს ჩამოჰკრავდა.

მისი ღიღინი ყოველთვის სევდისა გახლდათ, გახარების ჟამსაც ვერ იშორებდა კაეშანს და ამითაც ეთვისებოდა მამა-პაპათა სიმღერების ხმოვანებას, ხან გაბმულ ქვითინადაც რომ გაინელებოდა.

თეკლა ბატონიშვილს უყვარდა შვილის ღიღინის მოსმენა და სულგანაბული მიუგდებდა ხოლმე ყურს. ოჯახობა რომ ერთად შეიყრებოდა და სამივე შვილი თავისთან ეგულებოდა, თითქოს ლოდი მოხსნიაო, ისე გახალისდებოდა თეკლა. საუბარს ძალიან უხდებოდა ჩონგურის სიმთა ჟღერაც და ჩუმი ღიღინიც, აუცილებელი ფონივით რომ გასდევდა ოჯახურ შეკრებებს და... წამიერად თავისუფლების კუნძულადაც წარმოიდგენდნენ პატრიარქალურ სახლს, დამიზნებული ზარბაზნების პირისპირაც რომ მდგარა ერთ დროს, აბა გაბედოს ვახტანგ ორბელიანმა და აჯანყებული კახელების წინააღმდეგ ლაშქრობაში არ მიიღოს მონაწილეობა, ცოლ-შვილი ერთიანად თუ არ ამოვუყულიტოთო.

96.

– ახლა 1846-ი წელიწადი არის, რომ დედა აღარა მყავს მე ორმოცდაოთხი წლისას.

ალექსანდრე ორბელიანის ამ თითქოსდა მშრალ დოკუმენტურ ცნობაში უზომო ტკივილია ჩაღვრილი.

მოგვიანებით ექვთიმე თაყაიშვილი ალექსანდრეს ნაწერების შესწავლისას საგანგებოდ ჩაუკვირდებოდა დედაშვილური ურთიერთობის სიფაქიზეს, „ძველმოდურ“ სინმინდესა და განსაკუთრებულობას:

– რა მოკრძალებით და ნაზი სიყვარულით ეპყრობა ყველაფერში დედას ალექსანდრე, თეკლა მისთვის ღმერთია; მის დაუკითხავად და რჩევის გარეშე ალექსანდრე არაფერს არ აკეთებს; ის დედასთან ყველაფერში გულახდილია, ისეთ საქმეშიაც, რომელსაც მამაკაცი დედაკაცს, თუნდაც დედასაც, იშვიათად გაუმჟღავნებს. ამას მოწმობს ალექსანდრეს მიერ დანერგილი თავისი გულუბრყვილო ავტობიოგრაფია.

„გულუბრყვილო“ აქ ბავშვური სინრფელის შენარჩუნებას ნიშნავს.

დედის გარდაცვალება ჯერ ყველასთვის როგორი თავზარია და... მერე ასეთი ბუნების კაცისათვის.

97.

რაოდენ ცოცხალია და ხელშესახები ალექსანდრე ორბელიანის საისტორიო თხზულებებში შემონახული სინამდვილე.

ერთხელ აკი თვითონვე მოასპობინებდა საიდუმლო ორგანიზაციის დოკუმენტებთან ერთად. გადასახლებიდან დაბრუნებული ხელახლა აღადგენდა, მაგრამ მის სახლში ხანძარი რომ გაჩნდებოდა, ის ნანერებიც იქ ჩაიბუგებოდა და... მერე კიდევ ერთხელ მოუწევდა აღდგენა.

ხელნაწერები ძველ და ახალ ამბავთა კარადაში ჰქონდა შენახული და... პირველად სწორედ იმას ნაჰკიდებოდა ცეცხლი 1845 წლის 9 ნოემბერს, შუალამისას.

მოგვიანებით მცირე ჩანაწერში გულმდუღარედ რომ დაიტირებდა იმ მრავალი ფურცლის განადგურებას, აღნიშნავდა:

ბატონიშვილი დედაჩემის მიერ ჩემთან რუსეთში გამოგზავნილ ბარათებს ის იყო ცეცხლი ნაჰკიდებოდა, იმას კი მიეუწნარი და გამოვიტაცეო.

– პირველ რუსების გადმოსვლითგან, ვიდრე ვარანცოვამდისინ, მრავალი ამბები მქონდა დანერილი,

თვალთ ნახული ანუ გაგონილი... ჩუენი ძუელი ანბები ხომ რასაკვირველია... დიდათ ვეცადე, კიდევ მამეგონა ის ანბები, მაგრამ ველარ მოვიგონე. მაინც კიდევ არ ვეშუები, რასაც მოვიგონებ ხოლმე, დავნერ. იმ ჩემის წერილების დანუაზე, მეტის წყენისაგან ავათ გავხდი ზაფრით და კინალამ ტყავი გავჭიმე. ბევრი კარგი ანბები მქონდა გამოსადეგი.

როგორი გადასატანია ამდენი ნანერის ასე უკვალოდ გაქრობა!.. აგერ ლამის კიდეც გადაჰყვებოდა მათ განადგურებას. ცდილობს კელავ გაიხსენოს და აღადგინოს გაგონილიც და თვალთ ხილულიც, მაგრამ ერთბაშად თავს ვერ უყრის და ეს კიდევ უფრო ანერვიულებს. ვაითუ ვერც ველარასოდეს გამოეტაცა ფერფლისათვის ისტორიული სურათები...

სხვას იქნებ სულაც ხელი ჩაექნია. ჯერ ერთხელაა ძნელი ხელმეორედ დანერა და... ორჯერ? განმეორებული იმ თავდაპირველი სიძლიერისა არასოდეს არის ხოლმე და, უნდა ვიფიქროთ, ვერც ალექსანდრე ორბელიანი გაიმეორებდა პირვანდელი შთამბეჭდაობით.

მაშ თუკი ასეა, რაოდენ სახიერი უნდა ყოფილიყო ის ორგზის ცეცხლში დაბუგული ხელნანერები, როცა მათი ანარეკლიც კი ასეთ ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს და ქართული დოკუმენტური პროზის უკეთეს მონაპოვართა შორის გვეგულება?!

98.

ალექსანდრე ორბელიანი ჩამოაყალიბებდა ხუთ მთავარ ნიშანს, რასაც უნდა დაყრდნობოდა სახელმწიფო. და ეს ჯერ კიდევ მაშინ, ამბოხების დღეს რომ ამზადებდა. წიგნებშიც ეძიებდა პასუხს, გამოცდილსა და გონიერ კაცებსაც ებაასებოდა და საბოლოოდ პარლამენტური სამეფოს დასაცავად ამ ნიშნებს გამოარჩევდა:

1. სარწმუნოების ჭეშმარიტი მოსაობა ხალხისაგან;
2. სამოქალაქოს შინაგანი სჯულის რიგი ანუ წესი;
3. სამხედრო ჯარის დაწყობილობა და სამეფოს რიგიან ადგილებში დაყენება;
4. საზღვრებად, ანუ სადაც საჭირო იყო, ციხეების აგება და იქ ჯარის ჩაყენება;
5. განათლებისთვის სასწავლებლები, და ენისათვის ლიტერატურა.

ეს საგნები სახელმწიფოს რას შემატებდა?

რას და: ხაზინას, ვაჭრობას, კეთილმდგომარეობასა და სხვა მრავალ სიკეთეს.

სახელმწიფოს ამ ხუთ აუცილებელ საფუძველს ვერავინ მოიხმარდა, თუ არა ღირსეული მმართველი,

ვინც თავს არ დაზოგავდა და, თუ გარემოება მოიტანდა, ცოლ-შვილსაც გაიმეტებდა.

მაშინ, აჯანყების მზადებისას, ჩანერით როგორ ჩაინერდა სამეფოს დასაცავ ამ ხუთ ნიშანს, ახლა კი შეიძლებოდა ფურცელზე გადატანა, ოღონდ ზოგად მონახაზად, ვითომდა საერთოდ სახელმწიფო წყობაზე ფიქრად და არა საქართველოში მოსალოდნელ ცვლილებაზე.

დააკვირდით? თუ გარემოება მოიტანდა, ღირსეულ მმართველს ცოლ-შვილიც უნდა გაემეტებინა.

თეკლა ბატონიშვილი როგორი რწმენითა და ეთიკური მოთხოვნითაც ზრდიდა შვილებს და მათ შორის ალექსანდრესაც.

ქმარს ვერ დაარწმუნებდა, კაცმა ქვეყნისათვის ცოლ-შვილიც შეიძლება განიროსო, და აგერ ვაჟისათვის ჩაენერგა.

ამ ფრაზას დანერდა ალექსანდრე და... კიდევ ერთხელ წამოუტივტივდებოდა ის სურათი, თეკლა ბატონიშვილი ანტიკური ტრაგედიის გმირივით რომ მიმართავდა ვახტანგ ორბელიანს:

ჩემი რჩევა ის არის, რომ კახელებს მიემხროთ ყველა, თქვენს ცოლ-შვილს კი რაც მოგვივიდეს, თუნდაც ლუკმა-ლუკმად დაგვჭრან, ქვეყნის სანაცვლო იყოსო.

99.

სიყვარულით ალექსანდრე ორბელიანს ძალიან უყვარდა პატარა კახი და ყოველთვის სიამაყითაც და განსაკუთრებული მოწინებითაც მოიხსენიებდა: პაპაჩემი ერეკლეო.

მოსწრებით არ მოსწრებოდა, მაგრამ დედის რძესთან ერთად შეეწოვა მისი ლეგენდა და შარავანდ-მოსილი სახელი და ეს განცდა არც გაუნელდებოდა სიცოცხლის ბოლომდე.

საქართველოს ერთიანობისა და ძლიერების სიმბოლოდ ამ ორ მეფეს მიიჩნევდა:

დავით აღმაშენებელსა და ერეკლე მეორეს.

ამიტომაცაა, რომ პატარა კახის აჩრდილი მოუცილებლად ტრიალებს ალექსანდრეს პოეტურ, პროზაულ, დრამატურგიულ, ლიტერატურულ-კრიტიკულ ნარკვევებსა თუ ისტორიულ ქრონიკებში, როგორც ერის გადარჩენის იმედი და სასოება.

და მისი დრამის – „ბატონიშვილის ირაკლის პირველი დრო ანუ თავდადება ქართველებისა“ – გმირი ამიტომაც იბარებდა ანდერძად ერეკლესადმი უსაზღვრო ერთგულებას:

– ის არ დაგაგდებთ, იმის გული მონყალებით სავსეა. მაგრამ მამულს და ირაკლის ერთგულად ემსახურეთ. თქვენს უკანასკნელს სისხლს ნუ დაზოგავთ, როგორც თქვენის მამულისათვის, ნურას შემთხვევაში. ახლა ირაკლის სახელით შემდგარა მამული და ირაკლიც იღვწის, იტანჯება მისთვის, დაუბრუნოს უფლებანი თამარისა...

მტკიცედ სჯეროდა:

პატარა კახი კვლავაც წინამძღოლია თავისი ქვეყნისა დავით აღმაშენებელთან ერთად და მამულის ტრაპეზზედ უხილავად გვერდს რომ მოგვეჯდომია, გვლოცავს და მამულის გზას გვიჩვენებს კეთილს, და ყურში ჩაგვიჩურჩულებს ანდერძს: ჩვენ ჩვენი მამული ხმლით დაგვიცავს და თქვენ თქვენის განვითარებით აღაყვავეთ თქვენი მშობელი მამულიო.

კვლავინდებურად წინამძღოლად შეჰყურებდა ერეკლეს, მის ლეგენდასა და კულტს განამტკიცებდა, მაგრამ ეროვნულ-პოლიტიკური არჩევანისას, ზნეობრივი ორიენტირის განსაზღვრისას ერეკლე მეორის გზას არ გაჰყვებოდა.

სოლომონ მსაჯულის გზას ამჯობინებდა და ბოლომდეც მას უერთგულებდა:

საპყრობილეს, გადასახლებას, დევნა-შევიწროებასა და დისკრედიტაციას რომ დაიტეხდა.

100.

გიჟ ალაღუას თვითონ არ მოსწრებოდა ალექსანდრე ორბელიანი, უფროსებისაგან სმენოდა: ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევამდე დადიოდა ტფილისის ბაზრებში, რაღაცებს როტავდა და ხალხს აცინებდაო. ეტყობა ისიც ტფილისის უმოწყალო დარბევას შესწირვოდა. სახელი კი დარჩენილიყო მისი და ის ფრაზაც, ხშირად რომ იმეორებდა:

– ჰო, რას დამცინით, ბიჭებო? – ასეთი დრო მოვა, კუკია ქალაქათ იყოს და ვერის ხიდი ქალაქის ალაყაფის კარათ.

ყველაზე ძალიან მაინც ეს სიტყვები ართობდათ. გიჟს სხვა რა მოეთხოვება, სისულელეები უნდა იძახოს და ასეიროს ხალხი, მაგრამ კუკიის გადაქცევა ქალაქად და ვერის ხიდისა – ქალაქის ალაყაფის კარად ისეთ გიჟურ ნათქვამად ეჩვენებოდათ, თვით ალაღუასგანაც უკვირდათ, ასე როგორ არ შერჩა ცნობიერების ნატამალიც კიო.

გამქრალიყო ალაღუა, ახლა სხვები დადიოდნენ ბაზარ-ბაზარ, ახლა სხვები როტავდნენ რაღაცებს და ართობდნენ ხალხს, მაგრამ ალაღუასათვის ვერავის წაეჭარბებინა, ისეთი დასამახსოვრებელი ფრაზა ველარავის წამოესროლა და ამიტომაც ველარც ქალაქის ცხოვრება-ცნობიერებას შერჩებოდნენ. სიცილი იქვე ჩათავდებოდა და ალაღუას მოგონება კი კვლავაც გულიანად ახარხარებდათ.

ახალგაზრდებს ხუმრობით ნიშნსაც მოუგებდნენ: თქვენ ნამდვილი გიჟი არ გინახავთ, ეს რა არის, აი ალაღუა იყო თუ იყოო.

რას დამცინით, ბიჭებო, ასეთი დრო მოვაო...

და... ის დრო მოსულიყო.

ალაღუას სახელი მიბინარებულიყო, მაგრამ ალექსანდრე ორბელიანს მაინც წამოაგონებოდა და გაოცებასაც ვერ დაფარავდა:

– კაი გიჟი ყოფილა?

კუკია უკვე ქალაქად ქცეულიყო, ვერის ხიდთან კი მალე ჩაიდგმოდა ალაყაფის კარი ანუ საგუშაგო.

ალაღუას წინასწარმეტყველება სადაცაა ბოლომდე ახდებოდა და ალექსანდრეს ვერ აეხსნა, რა იყო მაინც, ვინ ან რა ლაღადებდა გიჟად შერაცხული კაცის ბაგით?!

ტფილისი თვალსადახელშუა იცვლებოდა. სადამდეც გუმანი ვერა ჭრიდა, რეალობად გამოსახულიყო. თუმცე ჭრიდა გუმანიც, რატომაც არა, და აგერ ალაღუას ხილვაში ასეც იყო ნაგულისხმევი!.. ვინ იცის, კიდევ რამდენი ასეთი ფრაზა დაებნია, ნაკლებ შთამბეჭდავი, მაგრამ წინასწარ დანახული. ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევამდე იმ სიტყვებზეც ისეირებდნენ ტფილისელები, მაგრამ მერე? მერეც სასაცილო გამოჩნდებოდა ვითომ?

გაიგე ახლა, ვინ გიჟი და ვინ ჭკვიანი!..

101.

ალექსანდრე ორბელიანს ივანე კერესელიძე ესტუმრებოდა და გულისნადებს გაუმხელდა:

– გიორგი ერისთავი „ცისკრის“ რედაქტორობაზე ხელს იღებს, სოფელში მიდის, არ ვიცი თქვენ რას მირჩევთ, მე მინდა რედაქტორობა ვიკისრო და „ცისკარი“ გამოვცე.

რჩევა რჩევად, მაგრამ უპირველესად მისი შემწეობის იმედი ექნებოდა, ალექსანდრეს გარეშე ეს გაბედული განზრახვა ოცნებად რომ დარჩებოდა, ივანეს კი ახლავე სურდა რეალობად ექცია ჩანაფიქრი.

ივანე რომ დაობლდებოდა, თეკლა ბატონიშვილი და ალექსანდრე უპატრონებდნენ, განათლებასაც მათ ოჯახში შეიძენდა და ლიტერატურული ინტერესებიც იქ გაუღვივდებოდა მათი საუბრებისა და იმ მდიდარი ბიბლიოთეკის შემწეობით, ბევრი რომ ვერ დაიქადნიდა ასეთ პირად ბიბლიოთეკას იმხანად. ისინი დააყენებდნენ გზაზე და... ახლა ეს გზა კვლავ ალექსანდრესთან ბრუნდებოდა, რათა ერთად გაეწიათ უმძიმესი ჭაპანი.

გიორგი ერისთავის ხელში „ცისკარი“ გაიელვებდა და გაქრებოდა. ის გაელვებაც დიდი მოვლენა გახლდათ, თითქოს სოლომონ დოდაშვილის ჟურნალი აღდგა მკვდრეთით. საზოგადოებრივ აზრსაც ძალიან ააფორიაქებდა, მაგრამ მალევე თუ არ გაგრძელდებოდა მისი გამოცემა, იქნებ საკმაოდაც დაგვიანებულიყო ის ფასდაუდებელი ეროვნულ-კულტურული განახლება, სულ სხვა ძალით რომ აღავსებდა ქვეყნის მინავლებულ სულს.

ილია ჭავჭავაძე და მისი თაობა აქედან, „ცისკრიდან“ უნდა შემოსულიყო ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ ასპარეზზე, აქ გაეშალათ ფრთა, აქე-

დან მოევლოთ თვალი თავიანთი უბედური მამული-სათვის და აქედანვე დაეწყოს ზრუნვა დაცემული ვინაობის აღსადგენად.

ეს ორნი, ვიდრე „ცისკრის“ გამოცემა განახლდებოდა, სამ წელიწადს უნდა ეწვალეზინათ, ნებართვას იოლად ვერ გაიმეტებდნენ იმ მზაკრული განზრახვით, იქნებ სულაც გაბეზრებულიყვნენ ჟურნალის განახლების მოწადინენი და ხელი აელოთ, მაგრამ ორი ისეთი კაცი მისცემდა მხარს, ეს წვალეზა რა ბედენა გახლდათ.

ალექსანდრე ორბელიანის ფანატიკოსობა ცნობილი იყო და ივანე კერესელიძეც ისეთი ფანატიკოსი აღმოჩნდებოდა, სისხლს რომ ჩაანთხევდა ჟურნალის შენარჩუნებას.

იკვროდა რედაქციის ბირთვი და აქეთ მთავრობის ნებართვის მოსაპოვებლად რომ იბრძოლებდნენ, იქით ქვეყნის კუთხეებს მოივლიდნენ თანამგრძნობელთა მოსაგროვებლად, ერთგულ თანაშემწეთა გასაჩენად. ეს კრებებიო, ეს სახალხო საუბრებიო, ეს ქართული წიგნების საჯარო კითხვაო...

საორგანიზაციო თათბირებს ალექსანდრე ორბელიანის სახლში ჩაატარებდნენ, ჟურნალის სამოქმედო პროგრამასაც აქ განიხილავდნენ და დახვეწდნენ, და რადგანაც „ცისკარს“ არავითარი თავშესაფარი არ გააჩნდა, ალექსანდრე რედაქციასაც და სტამბასაც აქ, თავისთან დააბინავებდა.

102.

განახლებული „ცისკრის“ პირველი ნომრის გამოჩენამდე საინიციატივო ჯგუფის მინდობილობით ჯერ ალექსანდრე ორბელიანის წიგნაკი გამოქვეყნდებოდა: „ქართულის ენისათვის“.

დედაენა დასაცავი გამხდარიყო, ენობრივი ცნობიერება დარღვეულიყო, წარჩინებული წრეები სულ რუსულად ლაპარაკს ამჯობინებდნენ და ყველაფერი იქით მიექანებოდა, რომ ჩვენშიც დაბეჯითებით ერწმუნათ ქართული ენის მოძველება და მასთან გამოთხოვების რეალურობა-გარდუვალობა.

სალიტერატურო ჟურნალს წესითა და კანონით ენის დახვეწისათვის უნდა მოეხმარა თავისი ძალღონე და არა გადასარჩენად – აქამდე არ უნდა მისულიყო ქართული ენის დრამატიზმი და სულაც ტრაგიზმი... მაგრამ გათელილიყო ყოველგვარი წესკანონი და სწორედ ენის გადარჩენა გამხდარიყო უპირველესი მიზანი, „ცისკარს“ უნდა შეეფარებინა და ესულდგმულებინა, და მის დახვეწა-სრულყოფაზე ლამის საბედისწერო პირობებში ებრუნა.

– ჩუენი სიტყვიერება დიახ ვრცელი და მდიდარი ენა არის, გარდა ამისა მუსაიფის დროს დარბაის-

ლობაში, მეტი დამატკობელია ყურის სმენისათვის, ასე რომ სულამდისინ ჩაიჭრება ხოლმე იმისი ძალა.

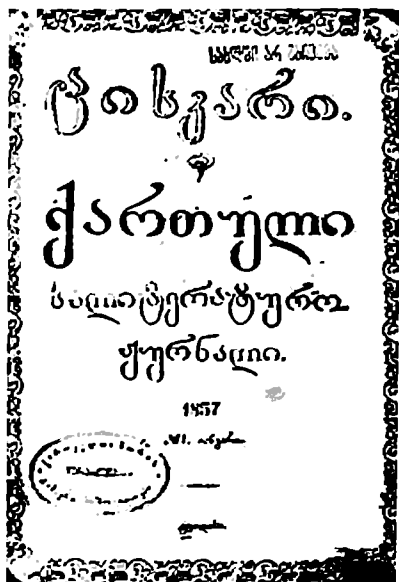
ალექსანდრე ესწრაფოდა, ეს უჩვეულო სილამაზე და მადლი დაენახვებინა ყველასათვის, შეეგრძნობინებინა, და მეტი შთაბეჭდილებისათვის მეტაფორებსაც მოიშველიებდა და მოლალურის, იადონისა და გაზაფხულის სხვა ფრთოსანთა გალობასაც გაუტოლებდა სიტკბოთი და სიცინცხალით.

– ყოველი ქართველი ჩვენს ენას უნდა უფრთხილდებოდეს, – მშობლიურ ენას საღვთო საუნჯედ რომ აღიარებდა ალექსანდრეც, სულაც დითირამბად დაიღვრებოდა:

– არ დავკარგოთ ეს საკუთარი ენა, მეტად კარგი ენა... აი, მაგ ენას ეთაყვანოს ქართველთა მგრძნობელთ თავი! ამისათვის, რომ არც ერთ ენაზე ნაკლები ენა არა ხარ შენ, შენ მთელ ქვეყანაზე არც სირცხვილით, არც სინმინდით, არც პატიოსნებით და არც არაფრით სხვითა. ეს ამისთანა ჩვენი ენა ქართველებმა რომ დავკარგოთ, რა ვიქნებით? კაცობრიობასთან შემცოდე, ე. ი. ქურდზე ქურდი...

რაოდენ საგულისხმოა, ალექსანდრე ორბელიანი ამ გადმოსახედიდან რომ შეჰყურებს ქართული ენის მოფრთხილება-გადარჩენის აუცილებლობას:

ეს გვევალება არამარტო ჩვენი ქვეყნის წინაშე, არამედ – კაცობრიობისაც!..

103.

ქართული სალიტერატურო ენის წიაღში ახალგა-
მოკვეთილ ნაკადებსაც გულდასმით ადევნებდა
თვალს ალექსანდრე ორბელიანი, გამოარჩევდა და
ძველი სიტყვიერების ბადალად მიიჩნევდა:

ჩვენმა მწერლებმა როგორ უნდა წერონ, უწინდე-
ლი სწავლულებივით თუ ახლებურად, ორივე კარგი
იქნებაო.

და თუ ამჟამად ამ ორგვარ მწერალთა შორის ცილობაა, ერთნი თავისას ამჯობინებენ და მეორენი თავისას, ორივესათვის გზა ხსნილი იქნება ივანე კერესელიძის ახალგამოცემულ ჟურნალში და ერთმანეთის შეფასებაც შეეძლებათო.

მაშინ დავინახავთ, რაგვარი წერა სჯობს და რომლისგან უფრო გამშვენიერდება წერა და ლაპარაკიო.

აქ გაიხშიანებდა სოლომონ დოდაშვილის სახელი – გიორგი ერისთავთან ერთად – როგორც ამ ახალი ჟურნალის საფუძვლის დამდებისა.

ალექსანდრე ასეთი ღირსებით დააბრუნებდა ამ მივიწყებულ მოღვაწეს საზოგადოებრივ ცნობიერებაში.

კულტურული განახლების ბაირალი რომ უნდა აფრიალებულიყო, როგორ შეიძლებოდა იდეური წინამორბედის სახელიც არ დაბრუნებოდა ახალ თაობას ზნეობრივ მაგალითად და იდეურ ორიენტირად. ალექსანდრე ორბელიანს სულ ანუხებდა სოლომონ დოდაშვილის ხსოვნის მიყრუება-მიჩუმათება და მარჯვედ გამოძებნიდა გზას უსამართლოდ დავიწყებული გმირისა და საზოგადო მოღვაწის მოსახსენიებლად.

ჟურნალი „ცისკარი“ თუ მართლა დადგებოდა ფეხზე, ეს სოლომონ დოდაშვილის სიცოცხლის გაგრძელებაც იქნებოდა.

104.

ოპერაში რომ წაიყვანდა „ნორმას“ დადგმაზე თავის პატარა ქალს მაიკოს ალექსანდრე ორბელიანი, სპექტაკლი ისე გაიტაცებდა გოგონას, ამასაც კი ათქმევინებდა:

– მე ვგრძნობ ზეციურს ცხოვრებას ამ განათებულს თიატრში და ეს ანთებული სანთლები მგონია ზეცის ვარსკვლავებად. ეს თიატრი რომ ამისთანა კარგია, ნეტა სასუფეველი რაღა იქნება ღვთის წინაშე!

ალექსანდრეს მაშინ უფრო გადაუქანდებოდა გული, ღამით გამოღვიძებულს მოულოდნელად ხმა რომ მოესმოდა, მიჰყვებოდა, მიჰყვებოდა ამ ხმას და... მთვარის შუქზე გამოსულ მაიკოს წაადგებოდა, ღმერთს რომ შეჰღალალებდა:

– რა მშვენიერი, რა საკვირველი ღამეა, და ეს ღამე რომ ასე მშვენიერია, შენი სასუფეველი რაღა იქნება, სადაც შენი დიდება გაბრწყინებულია და ანგელოზები გიგალობენ. ღმერთო, მე ეს სოფელი არ მინდა, შენს სასუფეველში მირჩევნია ყოფნა, შენს დიდებას რომ ვჭვრეტდე განუშორებლად. რად გინდა, რომ აქ ვიყო, ამ სანუთროს ამო სოფელში, ჩქარა, ჩქარა წამიყვანე, ღმერთო, შენს მადლსა.

ალექსანდრემ აღარ იცოდა, რა წყალს მისცემოდა. დიდი სიფრთხილით ებაასებოდა, იმ იმედსაც ებლაუჭებოდა, იქნებ ეს აზრ-განცდები თვითონვე გაუქარვდესო. მაგრამ მაიკოს წინათგრძნობაც და სულიერი ლტოლვაც უტყუარი უნდა აღმოჩენილიყო და... ხოლერა რომ დარევდა ხელს 1855 წლის შემდგომაზე, კიდევ შეალებდა სასუფეველის კარს, საკვირველი და გაბრწყინებული, ანგელოზთა გალობით აღვსილი.

– მაიკო რომ არ გარდაცვლილიყო, უთუოდ მონაზვნად აღიკვეცებოდა, ადრევე ჰქონდა ეს განზრახვა, – გაუმხელდათ სახლის მოძღვარი.

105.

მწარედ ახსოვდა ალექსანდრეს ყაზარმობაც და ორენბურგში გადასახლების წლებიც, მაგრამ თავს იმხნეებდა და იმაგრებდა და მოძრაობითაც, სახის გამომეტყველებითაც და მღელვარე საუბრითაც ყველგან და ყოველთვის ქვეყნის ნახდენას ჯავრობდა.

ნამეტანი სიფრთხილე კი მაშინ მოეძალებოდა, როდესაც იმამ შამილთან მისი ფარული მიმონერა გამჟღავნდებოდა.

მაშინ ხმა ისე გამოვიდოდა, რომ:

საიდუმლო ბარათი ჯაშუშებს ეგდოთ ხელთ და სასწრაფოდვე მთავარმართებელ მიხაილ ვორონცოვისათვის მიერთმიათ.

მთავარმართებელს კი დაებარებინა ალექსანდრე და ეთხოვა:

– ეს მიუწერია ვილაც ქართველს და შინაარსი მითარგმნე.

ალექსანდრეს ელდა ეცემოდა, მაგრამ რაღა უნდა ელონა.

გადათქმით არ გადათქვამდა.

მაგრამ აღარც ვორონცოვი გაამწვაებდა და შინ მშვიდობით გამოისტუმრებდა:

- თუ უკმაყოფილო ხარ, მე მითხარი, და ეს შემთხვევაც ჩვენს შორის დარჩეს, სხვებმა არ გაიგონ.

გაფრთხილებად ესეც კმაროდა, ეს სიამტკბილობით საუბარი დიდ მუქარას გულისხმობდა: თუ კიდევ რაიმეს გაბედავდა, აღარ აპატიებდნენ.

მაგრამ ბარათი მართლა რომ ჩაეგდოთ ხელთ, ვითომ გაფრთხილებასა და შეფარულ მუქარას აკმარებდნენ?

როგორც თვითონ ალექსანდრე გაიხსენებდა:

იგი მხოლოდ დაესმინათ მთავარმართებელთან, მაგრამ დოკუმენტი კი ვერ ჩაეჭირათ.

თვალთვალი კიდევ უფრო გაექლიერებინათ, მაგრამ ამოდ:

ეტყობა ველარც მიმოწერა გაგრძელებულიყო.

ჩაიფუშებოდა ის იმედები, რასაც ალექსანდრე ამყარებდა შამილსა და მის თავგანწირულ და შეუპოვარ ბრძოლაზე რუსეთის სამხედრო ექსპანსიის წინააღმდეგ – ჩრდილოკავკასიის გადარჩენით ადრე თუ გვიან საქართველოსაც ეშველებოდა და მოსალოდნელი გახლდათ ახლა მაინც აღგვედგინა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, ამოდ რომ ვლამობდით მთიულეთის, კახეთის, იმერეთისა და გურიის აჯანყებებითა და 1832 წლის ამბოხების მზადებით.

106.

მიხაილ ვორონცოვი ალექსანდრესაც მიიპატიუებდა მეჯლისებსა და წვეულებებზე, მაგრამ პირს არიდებდა და ერთხელაც არ მიესალმებოდა. ასე აგრძნობინებდა გულისწყრომას: როგორ თუ რუსული მმართველობის წინააღმდეგი ხარ და შამილთან ფარული მიმონერა რაღამ გაგამართვინაო.

ეგონა მთავარმართებელს:

ძალიან შევაფიქრიანებ, დავთრგუნავ და წყრომის მიზეზის გასარკვევად ქედმოდრეკილი მეახლებაო.

მაგრამ ალექსანდრე გრაფ ვორონცოვის ასეთ გამომწვევ საქციელს აინუნშიც არ აგდებდა: პირს მარიდებს და მომარიდოსო, – და თვითონაც არ იწუხებდა თავს მისალმებით.

მის მფარველობასა და წყალობას ხომ არ ეძიებდა და არა.

და ეს ამაყი განდგომილი კვლავაც თავის გზას მიჰყვებოდა:

ქედუხრელობის, დაუმორჩილებლობის, მთავრობასთან შეურიგებლობის სიმბოლოდ რომ აღიბეჭდებოდა ახალთაობის თვალში, ილია ჭავჭავაძის თაობისა, მათ ზნეობისა და ცნობიერების ჩამოყალიბებას, მათი ცხოვრების წესის არჩევასაც ბევრწილად ხომ განსაზღვრავდა ალექსანდრე ორბელიანი თავისი საუბრებითაც და ქედუხრელობითაც.

107.

იმამ შამილთან საიდუმლო კავშირის გაბმა რომ გაუმჟღავნდებოდა ალექსანდრე ორბელიანს და ხელისუფლება, მასზე ისედაც გულაღრენილი, კიდევ უფრო გაუგულისდებოდა, ესეც თავის მხრივ ამჯობინებდა გარიდებოდა მათ, თვალში სულ აღარ მოხვედროდათ, თავისთვის შეკეტილიყო ოთახში, სადაც ყოფნა ყველაფერს ერჩივნა.

შამილისადმი შეფარული პატივისცემის ნამოტივები დააფრთხოვდა, მხსნელად რომ დაესახა და საქართველოს გათავისუფლებასაც მისგან მოელოდა ალექსანდრე, და დარაბებს რომ ჩამოაფარებდა ოთახში, სანთლებსაც გააქრობდა, მითუმეტეს – სტუმრები თუ ეწვეოდნენ, მისგან უამრავი ამბის შეტყობის მომლოდინე ახალგაზრდები.

გულისჯავრსაც ხმის კანკალითა და ჩურჩულით თუ ამოიყრიდა.

მოსვენება სრულიად დაეკარგებოდა.

– რა ვიცი, არ დამიჭირონ.

ამ ფიქრით ბევრჯერ გაათენებდა და სიზმრებიდანაც ბევრჯერ წამოაგდებდა მოჩვენება კიბეზე ამომავალი ნაბიჯებისა თუ კარზე კაკუნისა.

კიბეზე არავინ ამოდიოდა. არც კართან იდგა ვინმე და... დამშვიდდებოდა, გულს საგულეში ჩაიბრუნებდა, ისევ მიწვებოდა და ბურანში ჩაიძირებოდა.

და... ისევ ბრახუნი თუ კაკუნი გამოაფხიზლებდა.

შიშს გაეთანგა და ამის ბრალი გახლდათ მშფოთვარე და კოშმარებიანი ძილიცა და ღვიძილიც.

– ჩემი თავისთვის არა ვშიშობდი, – ასე გაიხსენებდა იმ აფთარ დღეთა რიგს, – ვშიშობდი საქართველოსთვისა, მზრუნველი აღარავინ იქნებოდა პატრიოტი და თუ იყვნენ ვინმე, ისინიც ჩემს უბედურებასთან გაჰქრებოდნენ.

სწორედაც რომ ასე იქნებოდა – არც არას აჭარბებს, არც არას ასხვაფერებს ალექსანდრე ორბელიანი – გამძაფრებულ შიშს დაცემული ქვეყნის ბედი ჰგერის, სწორედაც ქვეყნის და არა პირადი ბედი.

და გულშემატკივარი მაინც შერჩეს ამ გაუბედურებულ ხალხს, რადგანაც მისმა გადაკარგვამ ვაითუ მთლად წაახდინოს ისედაც დაშრეტაზე მიმდგარი იმედი.

108.

გრიგოლ რჩეულიშვილის „ქვრივის ლიმონები“ რომ გამოქვეყნდებოდა, ძალიან არ ეჭაშნიკებოდა ალექსანდრე ორბელიანს და კრიტიკულადაც გამოეხმაურებოდა „ცისკრის“ 1858 წლის მე-9 ნომერში.

ისტორიულად უვარგისია, რომანისა აჩრდილი არ არის და არც მოთხრობად ითქმისო.

ამ თხზულებაში სრულებით არა ჩანდა ის ისტორიული სინამდვილე, რისი აღდგენისა და გადარჩენისთვისაც ასეთი თავდადებით იღვწოდა ალექსანდრე, და როგორ მოითმენდა დაკნინებულად, მეტიც, მოთხრილად წარმოჩენას მეფე ერეკლესი და სრულიად ჩვენი ერისა.

ის ფიქრიც გაუელვებდა:

განზრახ ხომ არ სცადა ამ დიდი სახელის შეურაცხყოფა თავისი სახელის ასამაღლებლად, როგორც ჰეროსტრატემ დასწვა არტემიდას ტაძარი ეფესოშიო.

ისლა ანუგეშებდა:

კიდევ კარგი, ძველი ამბები ვიცით, თორემ ამ ოცდაათი ანუ უფრო მეტი ხნის შემდგომ ამგვარი რამ რომ დანეროს ვინმემ მეფე ერეკლეზე, ან ერთიერთმანეთზე, უფალ რჩეულიშვილივით, მაშინ ვინლა განიხილავსო?!

ცხადია გრიგოლ რჩეულიშვილს ერეკლე მეფისა და მისი დროის ქართველობის შეურაცხყოფა ფიქრადაც არ გაუვლია, მაგრამ ის ეპოქა შინაგანად ჯეროვნად რომ არ განეცადა, ესეც აშკარა იყო და... ალექსანდრესაც ეს ააღელვებდა.

ქვეყანას დალხინებული ცხოვრებით რომ ეცხოვრა, კრიტიკულ შენიშვნებს მაშინაც გამოთქვამდა, მაგრამ ასე ძალიანაც არ გაიმეტებდა, ჰეროსტრატეს რომ შეადარებდა ჟურნალის ფურცლებზე.

ერეკლე თავისუფლების დროშაა და ამიტომაც ადვილად არავინ უნდა შებედოს მის სახელს.

და საერთოდ: დაკნინების გრძნობა არ უნდა ჩაენერგოს ქართველ კაცს, ისედაც გაუბედურებულს, ისედაც შენუხებულსა და გაოგნებულს, გადარჩენის გზა რომ ველარ უპოვნია. ადვილად არ უნდა შეიბღალოს მისი სინმინდეები და თავმოყვარეობა, და თუკი არ მოერიდებიან, დამცველი ამ გასაწირად გამეტებული სამყაროსი ალექსანდრე ორბელიანია, მტკიცედ მდგარი ამ რწმენაზე, და თვითონ რატომღა უნდა მოერიდოს იმათ?!

109.

აკაკი წერეთელი ალექსანდრე ორბელიანის ლიტერატურულ პორტრეტს ასეთი რელიეფურობითა და კოლორიტულობით რომ გამოჰკვეთდა „ჩემი

თავგადასავლის“ პერსონაჟთა გალერეაში, იმასაც აღნიშნავდა:

არ ვიცი, როდის დასრულდა, მაგრამ პოლიტიკაში ნამეტანი ფრთხილი იყო. ბევრი რამ ძველი თუ ახალი იცოდა, მაგრამ დღისით იმასაც არას ეტყოდა, ვისთანაც გულგახსნილი იყო. ღამე, როცა მარტოკა დარჩებოდა მეგობართან, მოჰყვებოდა ხოლმე ხმის კანკალით სხვადასხვა ამბავს, მაგრამ მაშინაც სიფრთხილით სანთლებს აქრობდაო!..

თავის საქციელს ასე ხსნიდა ალექსანდრე:

– ბნელაში სჯობია.

და ერთხელ აკაკი გაკვირვებას რომ გამოთქვამდა, ჯერ ამას მიუგებდა მასპინძელი:

– ბნელაში საუბარი მიტომ სჯობს, რომ ველარავინ დაგვინახავს და ველარას შეგვატყობს!..

და მერე ძველ ამბებსაც გაიხსენებდა.

ერთხელ თურმე ხელისქნევასა და მოძრაობაზე შეატყობდნენ სადღაც შორს, გორაზე მდგარ ორ კაცს, მეფე სოლომონის ძვირს რომ ლაპარაკობდნენ, და კიდევ შეიპყრობდნენ.

და ერეკლე მეორე, ალექსანდრეს პაპა, ყაენს გადაარჩენდა სიკვდილს: ერთ უცხოთ თავის დაკვრაზე შეატყობდა, გულში ღალატი რომ ედო.

110.

ჯაშუშები ფეხდაფეხ და თვალმოუცილებლად დაჰყევბოდნენ ალექსანდრე ორბელიანს.

მხოლოდ გრიგოლ ორბელიანის ორწლიანი მთავარმართებლობისას ამოისუნთქავდა შვეებით, მაშინღა მოიბრუნებდა სულს წამიერად და მხრებგაშლილიც დაუყვებოდა ქუჩაბანდებს.

იჯერებდა და ვერც იჯერებდა, უეცარი წყალობა რომ დასცემოდა თავს.

მაგრამ ყურში ავად აღარ წვდებოდა ნაბიჯების ხმა.

აღარც ავი მზერა გაიელვებდა ფანჯრებთან და... გულმშვიდად შეეძლო დარაბები აღარც ჩამოეფარებინა. ვილასთვის უნდა მოერიდებინა სახეზე გადავლილი კაეშანი ან რატომღა დაემალა, ახალგაზრდებს რა აზრებსა და გრძნობებსაც შთააგონებდა, რა სულისკვეთებითაც აღაესებდა.

მისი კილვაც ერთბაშად შეწყდებოდა. ახალი ხელისუფალი ამას ვისღა გააბედინებდა... და აღმატებულების მონადინეთ სხვა გზები უნდა ეძიათ წყალობის მოსაპოვებლად თუ კარიერული წინსვლისათვის.

რა სიამით ჩაეფინებოდა ხოლმე გულში იმ დღეების ყოველი წამოგონება:

– ამ გრიგოლის დროს სრულიად მოვისვენე, ამიტომ რომ რაც უნდა ყოფილიყო ჩემი ახლო სისხლხორცი ნათესავი იყო და ნამდვილი ქართველიც...

მაგრამ როგორც შეწყდებოდა მისი თვალთვალი და დასმენა, ისევე განახლდებოდა:

დროებით მთავარმართებელს კვლავ პეტერბურგიდან გამოგზავნილი გენერალი შეცვლიდა და... ალექსანდრე ორბელიანის შვებასაც ბოლო მოეღებოდა.

111.

მიხაილ ვორონცოვი ხელგაშლით არიგებდა ჩინებსა და ჯილდოებს, თეატრისა და ჟურნალის დაარსების ნებასაც დართავდათ, შექცევა-განცხრომასაც არ მოაკლებდათ და – თითქოს სიტყვის თავისუფ-

ლებასაც უბოძებდათ. და უამრავი ადამიანი განადიდებდა მის სახელს: ეს რა ღვთიური კაცი მოგვევლინაო!..

მართალია ალექსანდრე ორბელიანი ჩინსა და ჯილდოებს გაურბოდა და არც შექცევა-განცხრომა იტაცებდა, მაგრამ თეატრი, ჟურნალი და სიტყვის თავისუფლება ხომ მისთვისაც სანატრელი გახლდათ და... მაშ რატომღა ამტკიცებდა:

გვატყუებს, ესენი სულ მოჩვენებააო?!

– შენ რას ხედავ, შენ რა იცი იმის საქმეების? – ყელში წვდებოდნენ, – ვორონცოვის ჩაყრილი მაგარი საძირკველი საქართველოში ველარ მოიშლება, ისევ ისე დარჩება, როგორც ვორონცოვმა დააწყო და ჩაყარა.

გარეგნულად მართლაც ასე ჩანდა და მთავარმართებელი ჩვენი უბედური ქვეყნის მზრუნველ-მოამაგედ გამოიყურებოდა. და თითქოს რას ამუნათებდა ალექსანდრე, რას უწუნებდა, რისი არა სჯეროდა!.. და გაუთავებლად რატომ უმეორებდათ:

– ის ძველი ჩვენი მეფეები და თვით მაშინდელი ქართველები რუსეთისაგან რომ ტყუვდებოდნენ, იმათ ის მიეტევებოდათ, რომ მაშინ ასეთი გულსინრფელის დროები იყო საქართველოში, ისინი რომ მოტყუებულებოდნენ, დასაძრახი არ არიან,

მაგრამ ახლანდელ განათლებულ დროებაში დიდი საკიცხავია, ცუდსა და კარგს ვერა ვხედავდეთო.

სულ სხვა გახლდათ ალექსანდრე ორბელიანის მზერა, სხვა სიღრმით ჭვრეტდა საზოგადოებრივ მოვლენებს და მოვარაყებული ზედაპირის ქვეშ მკაფიოდ ამიტომაც ხედავდა ნამდვილ მიზანს. ხრიკები და ცბიერება გამოეპარებოდა?

მთავარმართებლის დაუსრულებელ გმობას რატომ არა და არ ეშვებოდა და მის პოლიტიკურ მოღვაწეობაში მაინც რა მზაკვრულ ჩანაფიქრს ხედავდა?

რას და, სიმართლეც ესაა:

– იმგვარი საფუძველი დასდვა ჩვენში, რომ თუ ერთი ღვთის განკარგულება არა მოხდა რა ჩვენზედ, ბოლოს ჩვენი ქართველები სულ გარუსდებიან. ასე რომ, ერთი ინჩი ქართული სიტყვა აღარ იქნება ქართველებში და მხოლოდ ის გადარუსებული იტყვიან: ერთს დროს ამ ქვეყანაში ქართველები ყოფილანო. აი, ეს საფუძველი დასდვა ვარანცოვმა. ასე რომ ვარანცოვამდისინ ქართველები შორს ვიდექით რუსებზე და იმან რუსებში გაგვრია, შეგვაერთა ამ ცბიერმა დიპლომატმა.

ამიტომაცაა ალექსანდრე ორბელიანის რწმენით: გრაფ ვორონცოვის ცხრანლიანი მმართველობა საქართველოში სულ რუსეთის ამაღლება და ცბიერულად ჩვენი ნახდენა.

112.

აკაკი წერეთლის პოემაში „ვორონცოვი“ გაპერსონაჟებული ალექსანდრე ორბელიანი პოეტებს შორის რომ დაეძებს ციურ მოციქულს, საკუთარ თავს არ მიიჩნევს ღირსად ასეთი ამაღლებისა და თავის ძმა ვახტანგს აღიარებს იმ წინასწარმეტყვე-

ლად, განთიადისაკენ ხელი რომ უნდა გაიშვიროს და გულგატეხილ ქართველს იმედოვნება აღუდგინოს, და მერე კი ორივე ძმა ერთად ნიკოლოზ ბარათაშვილს შერაცხავს მოციქულად ქართლის აღორძინებისა.

ალექსანდრე თავდაპირველად ეჭვობს: მამულიშვილივით ვერ იქცევას, – მისი სარკაზმი და გარეგნული ოინბაზობა ძალიან არ ეჭაშნიკება, მაგრამ ტატო თავისი გულის სიღრმეში ჩაახედებს:

– დიახ, მე იქ ვიცინი, სადაც არ მიხარია!.. არ იცი, რომ სიცილი ზოგჯერ ცრემლზე მწარია?

და დაარწმუნებს, რომ: მის ამ მწარე სიცილსა და ალექსანდრეს ცრემლებს ერთიდაიგივე მოვლენა იწვევს.

გახარებული და დაიმედებული ალექსანდრე გაშორდებათ და ვახტანგ ორბელიანმა თავი ვერ უნდა შეიკავოს აღტაცებული წამოძახილისაგან:

აი ძველი ქართველი:
წმინდა, პატიოსანი.

ეს თვითონ აკაკი წერეთლის აღტაცებაა, რამდენჯერ გაუმეორებია, მაგრამ ვერა და ვერ კმაყოფილება და, სადაც შემთხვევას გამონახავს, სულ ასე სიყვარულით შეჰხარის ალექსანდრე ორბელიანს, თავის მოძღვრად რომ აღიარებდა, მოღვაწეობის გზის დამსახავად და ზნეობრივ ორიენტირად.

113.

ეს მარტო გრიგოლ ორბელიანს არ დაემართებოდა: რუსი ქართველში რომ ეყოლებოდა განხორციელებული და ქართველი რუსში.

სახელმწიფო სამსახური, ამქვეყნიური აღმატებისა და დიდება-პატივისაკენ სწრაფვა ბევრგვარ შეცოდება-დათმობას მოითხოვდა მათგან და გახლეჩილი შეგნება, ორმაგი მორალით ცხოვრება არსებობის

იმ წესად მკვიდრდებოდა, რაც სიყრმიდანვე ზარავდა ალექსანდრე ორბელიანს.

როგორ ეგონა:

ჩენი თაობა გაუძლებს, არ გატყდება და დაკარგულ სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობასაც დაიბრუნებსო...

ბედისწერა კი როგორ უღმობლად სჯიდა:

ბევრს ჩაუღეტდნენ – რომელთა ნებისყოფასაც წამებით ვერ მოდრეკდნენ და ვერც ცთუნებანით მოხიბლავდნენ – და თითოთოროლა ზნეობრივად გადარჩენილი სიმწრით შეჰყურებდა, თუ როგორ ეცლებოდნენ გვერდიდან გუშინდელი თანამოაზრეთანამებრძოლნი, ამიერიდან კი ხელმწიფის ჩინოვნიკები, ბეჯითად, მაგრამ ამაოდ რომ ცდილობდნენ მოერიგებინათ ეროვნული მოღვაწეობა და იმპერატორის ერთგული სამსახური.

იქნებ მართლა ტყუევდებოდნენ?

იქნებ თავს იტყუებდნენ?

მაგრამ რაც ერთმანეთს გამორიცხავს, გამორიცხავს – არცა ვის ხელენიფების ორთა უფალთა მონებად, ბიბლიური სიბრძნისა არ იყოს. და აღმატების გზაზე შემდგარნი ნელ-ნელა თვალს არიდებდნენ ქვეყნის წყლულებს, სულიერების რღვევას, დაქანებას გადაგვარება-გადაჯიშებისაკენ...

და ალექსანდრე ორბელიანს ისევე შეჰყურებდნენ ირონიით და ისევე იხსენიებდნენ სულელადაც კი, როგორც მთავარმართებლის ამალის წევრები.

ამ ამალაში დამკვიდრებას, მათი კეთილგანწყობის მოპოვებას ვინც მიელტვოდა, ალექსანდრე უნდა დაესმინა, უნდა ელანძღა და ექიაქებინა მთავარმართებლის კარზე, პირადად მის წინაშე თუ კარისკაცებთან, მაშინვე რომ მიუზღებინებდნენ ენას მწყალობელს. და ეს დასმენები, ეს ლანძღვა-გაქიაქება სავიზიტო ბარათივით გახლდათ:

ალექსანდრეს სახელის შეურაცხყოფელ-დამაკნინებელი სანდო კაცის ავტორიტეტს იხვეჭდა და დიდკაცთა ამალისაკენაც გზა ეხსნებოდა.

ისეთი ადამიანებიც იმეტებდნენ, უახლოეს მეგობრებად რომ მიაჩნდა ალექსანდრეს.

და თუ მთავარმართებელი ძალიან განრისხდებოდა და ალექსანდრეს ბედი წკიპზე დაეკიდებოდა, ისევ ესენი ცდილობდნენ, ხან თავგადაკლულნიც, მის გამოსხნას.

დასაჭერად და გადასახლებისათვის ენანებოდათ, თორემ სხვა მხრივ სწორედ ალექსანდრეს დაბეზლებას მოჰქონდა მათთვის ხეირი, ერთგულებასაც უფრო უდასტურებდნენ ხელისუფალს: ხომ ხედავთ, თქვენი სამსახურისა და ერთგულებისათვის თვით მეგობრებსაც არ ვინდობთ, მათი სახელის გატეხვასა და საეჭვო პირად გამოცხადებასაც არ ვერიდებითო.

114.

ალექსანდრე ორბელიანი უკიდურესი სიმძაფრით განიცდიდა გადასხვაფერებულ ისტორიას, მორგებულს ახალი პოლიტიკური რეჟიმისათვის და ჩაფიქრებულს სიმართლის ამოსაშლელად ეროვნული ცნობიერებიდან.

ვერ ეგუებოდა და არც დათმობას აპირებდა.

ამიტომაც ვერ აეტანა, პლატონ იოსელიანის საისტორიო ნაწერებში მცდარ ცნობებსა და მიკერძოებულ შეფასებებს რომ ამოიკითხავდა:

რა არის ეს ამდენი მიკერძოება და უსამართლო ტყუილიო.

ყველაზე მეტად მაინც მას ედავებოდა, რადგანაც პლატონს – როგორც მჭევრმეტყველსა და ისტორიკოსს – დიდი სახელი მოეხვეჭა, გავლენაც საკმარისი მოეპოვებინა და მითუფრო სანყენიც და აუცილებლად გასასწორებელიც იყო მისი ყოველი შეცდომა.

განზრახ იჩენს მიკერძოებასო, – ეს მაინც ძალიან ალაშფოთებდა ალექსანდრე ორბელიანს.

ერთსადაიმავე ეპოქას უტრიალებდა ორივე, ერთი-დაიგივე ისტორიულ პერსონაჟთა ნამოქმედარის გააზრებას ესწრაფოდა და ასეთ დროს განსხვავებული შეხედულებანი რა გასაკვირია, მაგრამ... რატომ იყო, რომ პლატონ იოსელიანის განსჯა და შეფასებანი ასე მოსწონდათ მთავარმართებლის კარზე?

ვითომ უნებლიეთ ხდებოდა და ქართველი ისტორიკოსი წინასწარვე არ ითვალისწინებდა მათ აზრებს?

რა აუცილებელია შეეთანხმებინა სამთავრობო წრეებისათვის, ისედაც ადვილი მისახვედრი იყო ყველასთვის, ერეკლე მეორის ეპოქისა და რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის როგორი გააზრება აძლევდა ხელს მთავარმართებელსა და მის გარემოცვას.

სარბიელი „გიორგი მეცამეტის ცხოვრების“ ავტორს დაეჩემებინა, მისეული განსჯა და თვალსაზრისები ბრუნავდა საზოგადოებაში და... თავის ოთახში განმარტოებული ალექსანდრე გულს ასკდებოდა, ეროვნული თავმოყვარეობის შელახვასაც არ ერიდებო:

– დაჰქარ შენცა, პლატონო, ქართველებსა. მაინც მოსეული არის ჩვენზე ჯოხიანი და უჯოხო. ერთი შენც აკლიხარ იმათ.

115.

გულჩვილობა ახასიათებდა ალექსანდრეს. ყველა ატყობდა, რომ: ცოტა რამ წყინდა და ცოტა რამ ეამებოდა. ამიტომაც არ სცოდნოდა შუათანობა: ან ძალიან მხიარული უნდა ყოფილიყო და ან ძალიან მოწყენილი.

ახლა მოწყენა ძალიანაც გაუმძაფრდებოდა და გაუგრძელდებოდა კიდევ, მაგრამ არც გულგასახარი ილეოდა და წუხილსა და დარდში დროდადრო ნათლის სხივივით გაიელვებდა ხოლმე.

აკაკი წერეთელი ერთხელ შეესწრებოდა:

ალექსანდრე მხიარულიც იქნებოდა და მონყენი-
ლიც ერთდროულად. და ამ უცნაურობის მიზეზს
რომ ჰკითხავდა, ის მიუგებდა:

– იმ დალოცვილმა გიორგი მუხრანსკიმ მანყენინა,
საჯაროდ დაიწყო მტკიცება, პატარას ნება არა
აქვს თავის-თავობისა და უნდა ცდილობდეს, რომ
დიდში გადაიტანოს თავისი თავი და იმაში განხორ-
ციელდესო.

და... გახარებით რაღას გაეხარებინა?

რას და:

ბარბარე ჯორჯაძე არ დაუთმობდა და ალექ-
სანდრეს ისეთი სიამით ჩაედვრებოდა მისი ხმა,
გიორგი მუხრან-ბატონს რომ შეეპასუხებოდა:

– თქვენ, ბატონო, პატარა ტანისა ბრძანდებით,
კახელი მოჭიდავე ოდრუგელა კი ზორბა ტანისაა,
ერთიორად, ერთისამად თქვენზე მეტი და არა გნე-
ბავთ გაოდრუგელდეთ?

მუხრან-ბატონი სიცილით შეეცდებოდა კნეინა
ჯორჯაძის ირონია-სარკაზმით სავსე შემოტევის
მოგერიებას:

– მე კერძო პირებზედ, თითოოროლაზედ კი არ
მოგახსენებთ, საერთოდ, საზოგადოდ ვამბობ.

ის კვლავ მოუჭრიდა:

– არც ეგ არის სიმართლე, აქლემები უფრო დიდები არიან კაცებზედ და მაშ გააქლემება უნდა ვისურვოთ?

ჩიხში მომწყვდეული მუხრან-ბატონი სხვას რომ ველარას ანამებდა, ამასლა წამოიძახებდა:

– მე მოგახსენებთ პოეტებზედ და მწერლობაზედ. პატარა ხალხს რომ დიდი პოეტი ჰყავდეს და დიდი მწერალი, შეუძლებელია; დიდ ხალხებში ნიჭიც დიდია.

მაგრამ ისეთ პასუხს მიიღებდა, ხმას ჩაიკმენდდა, ალექსანდრე ორბელიანს კი საამაყოდაც დაურჩებოდა, ბარბარე ჯორჯაძე ღდინამდე რომ ჩაჰყვებოდა იმპერიულ-ქვეშევრდომული სულით გაჟღენთილ მტკიცებას:

– მაგისი რა მოგახსენოთ, ეგ თქვენ უკეთ უნდა იცოდეთ, მეცნიერი და ნასწავლი კაცი ბრძანდებით, მაგრამ ეს კი შემინიშნავს, რომ პატარა ბულბული მშვენივრად გალობს და დიდი მამალი ყიყლიყოს მეტს ვერას ახერხებს.

და ამ ნაამბობს მოადევნებდა ალექსანდრე ორბელიანი:

– ახლა ხომ ხედავ, რად ვარ ერთსადაიმავე დროს მოწყენილიც და მხიარულიც; ვერ მომინელებია განათლებულის კაცის აზრი და აღტაცებაში მოვეყვარე შინგაზრდილი ქალის გრძნობა-გონებას.

116.

– რა გვაქვს ამჟამად ქართველებს თავმოსაწონებელი? – ყოველმხრივ უკვირდებოდა ალექსანდრე ორბელიანი და მკაცრი რეალისტური თვალითაც ზომავდა ცხოვრების მდინარეებს, – პური მოგვ-

დის, სხვა ვაჭრობს, ჩვენი ვენახები სხვის ხელშია, ჩვენს ღვინოს სხვა ჰყიდის.

წარმოებისა და ვაჭრობის გავრცელებას ხომ არავინ უშლიდა ქართველობას, სომეხ სოვდაგართა ხელში ნებაყოფლობით რომ ჩაეგდოთ და ათვალწუნებით უყურებდნენ: ვაჭრობა რა ჩვენი საკადრისიაო!..

ამ ყალბ, ყოვლად გაუაზრებელ შეხედულებას – სამწუხაროდ და სავალალოდ – მწერლობაც კვერს უკრავდა, სასაცილოდ აეღოთ ცხოვრების ეს მხარე და თურმე ამით ერს გზა-კვალს ურევდნენ.

ასე მკაცრად ვაჟა-ფშაველა განსჯიდა საუკუნის მიწურულს ჩვენს კომედიოგრაფთა, პოეტთა და პუბლიცისტთა ამ ზნეს: დაესურათებინათ სომეხი მხდალად, მისი ხელობა – ვაჭრობა კი – საზიზღრობად. ნაცვლად იმისა, ხალხისათვის ვაჭრობა შეეყვარებინათ, შეაზიზღებდნენ, რადგანაც ამ ხელობის სინონიმად მხდალობას გამოაცხადებდნენ.

მართლაც ეს ერთი ნაკადი გამოკვეთილიყო ჩვენს მწერლობაში, მისი საპირისპირო კი არამცთუ ნაკადი არ არსებობდა, შეხედულებაც არსად გაიელვებდა, ვიდრე საბანკო საქმიანობა და მისი მნიშვნელობა სულ სხვაგვარად გამოჩნდებოდა – ღირსებით შეიმოსებოდა, და... უკვე აღარც ვაჭრობა იქნებოდა დასაცინი და სათაკილო.

მაგრამ თურმე თვით იმ წლებშიაც იყო კაცი, ვინც ჩვეულებისამებრ დაუპირისპირდებოდა ყალბ წარ-

მოდგენებს: და ვაჭრობის გაცხოველებას იმ აუცილებლობად დასახავდა, ურომლისოდაც ქვეყანა სრულიად დაკნინდებოდა და ცხოვრების სახსარს სხვანი მიიტაცებდნენ.

ალექსანდრე ორბელიანს რა გამორჩენია, მაინცდამაინც ეს რომ გამორჩენოდა.

თავის თანამედროვეებს კი უმტკიცებდა მგზნებარედ და იმ ყალბი ნაკადის შეცვლასაც ლამობდა და საზოგადოებრივი აზრის შემობრუნებასაც ვაჭრობის მნიშვნელობის წარმოსაჩენად და დასაფასებლად, მაგრამ მის გამოუქვეყნებელ ხელნაწერებში ჩაკარგული მსჯელობა ცხადია უცნობი იქნებოდა ვაჟა-ფშაველასათვის. არადა ერთნაირად ფიქრობდნენ თურმე და ალექსანდრე ორბელიანის იმ სიტყვებს, კახელი მევენახეებისათვის ნათქვამს 1857 წელს, ვაჟაც უცვლელად გაიმეორებდა:

– ეს თქვენი ღვინო არის თქვენი გასაყიდი ძვირფასი განძი, საიდანაც დიდი სიმდიდრე შემოგივათ და ბოლოს სანატრელს კეთილდღეობაში შეხვალთ. ოღონდ აიღეთ ამდენს უზომო ღვინის სმაზედ ხელი, შეუდექით ვენახების გამრავლებას და ღვინის უფრო კარგად დაყენებას. გარწმუნებთ თავის დროზედ, არამც თუ რუსეთში, სხვა უცხო ქვეყნებშიც ძვირფასად გაისყიდება ეს მშვენიერი თქვენი ღვინო და ურიცხვ ფულს შემოგიტანთ.

საადგილმამულო ბანკის დაარსებაც ალაფრთოვანებდა ალექსანდრე ორბელიანს: ძლივს ერთი კარგი რამ იფიქრა ჩვენმა კეთილშობილმა საზოგადოებამო. დიდი იმედი ისახებოდა ჩვენი მიწა-წყლის გადარჩენისა დაგირავებისაგან და ქვეყნის ეკონომიკური მოღონიერებისათვის.

განა არ დამდგარიყო დრო, ცხოვრების შემოქმედნი შევქმნილიყავით, რათა გვეხილა ცა ახალი და ქვეყანა ახალი?

ეს ბევრჯერ რომ ეფიქრა და ეთქვა ნუხილით, ახლა რწმუნების წერილს რომ აახლებდა დიმიტრი ყიფიანს 1865 წლის 19 მარტს, ბარათსაც დაურთავდა:

– ეხლა ეს ჩუენი ბანკი ასეთი საქმე მოხდა, რომ ჩუენი საზოგადოება ისტორიის პირი შეიქნა და ცივილიზაცია მადლობას მოუძღვნის. თუ ასე კარგებს შევყუებით, ბევრს კარგსა ვიქმთ... ღმერთო! შენი მართლმსაჯულება და შენი კეთილი გული გვიძლოდეს წინ, საწყალ ქართუელთ კეთილშობილთა: მოხუცი სტირს გულმხურვალედ.

ეს ბარათი რომც არ გადარჩენილიყო, ისედაც მივხვდებოდით, თუ რა ღაპალუპით ჩამოსდიოდა ცრემლი ალექსანდრე ორბელიანს – ასეთი ისტორიული, გარდამტეხი ეკონომიკურ-კულტურულ-საგანმანათლებლო-პოლიტიკური მოვლენის შემყურეს ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

117.

ალექსანდრე ორბელიანი თვითონ ვერ იდებდა თავს ქართული ენის გრამატიკის შედგენას, ოღონდ არც პლატონ იოსელიანისა თუ ნიკო ჩუბინაშვილის მიერ მომზადებული გრამატიკის სახელმძღვანელოები ეჭაშნიკებოდა: რუსულიდანაა გადმოღებული, ეს კი ისეთი საგანია, მხოლოდ საკუთარი ენის კანონების მიხედვით უნდა შეიქმნასო, – და უფრო შესაფერი-სად ცნობდა სოლომონ დოდაშვილის გრამატიკის

განმეორებას, ანდა ანტონ კათოლიკოსის გრამატიკის აღდგენას.

ასე ვითომდა სხვათა შორის გაიელვებდა „ცისკრის“ ფურცლებზე სოლომონ დოდაშვილის მიყრუებული სახელი, თანაც იმ მოტივით:

თხუთმეტი წლის მოსწავლეები ითხოვენ, უმჯობესია იმ წიგნიდან ვსწავლობდეთო.

და ალექსანდრე თითქოს მხოლოდღა მათ სურვილს გამოთქვამდა საჯაროდ.

ანტონ კათოლიკოსი კი, როგორც იდეალი მისთვის, ამ შემთხვევაშიც მთავარი დასაყრდენი შეიქნებოდა:

– მე გარწმუნებთ, რომ ყოველნი ქართველნი ვსტყუით წინაშე ანტონ კათალიკოზისა (ნამდვილ ქართულის ცოდნის გამო)... ტყუილათ რაღას ვედებით ღობე-ყორეს, დაიბეჭდოს იგი ღრამმატიკა და ისწავლებოდეს სასწავლებელში, სადაცა ასწავლიან ქართულს ენას, გარწმუნებთ, რომ ანტონ კათალიკოზის ღრამმატიკა არის სწორეთ საძირკველი ჩუენის მშვენიერის ქართულის ენის.

იმ გარემოებასაც ითვალისწინებდა, რომ უშუალოდ იმ სახით ამდენი ხნის მერე ანტონის სახელმძღვანელო შესაძლოა ისე მარჯვე მოსახმარი ველარ ყოფილიყო, ამიტომაც ვისაც უნარი შესწევდა ამ მიმართულებით გარჯისა, ახალი გრამატიკის შედგენისას ნიმუშად ის უნდა დაესახა.

118.

ენის შინაგან ცვლილება-განვითარებასა და, შესაფერისად, სტილურ ძიებებს იმთავითვე აჰყვებოდა ალექსანდრე ორბელიანი. მისი ისტორიულ-დოკუმენტური მოთხრობები ნიმუში გახლავთ იმ სტილური ნაკადისა, რაც თანდათანობით უნდა გამოცალკევებოდა ძველ მნიგნობრულ ენას, როგორც თვალსაჩინო სიახლე ქართული ენის მდინარეებასა და ჩვენს მხატვრულ აზროვნებაში.

ჰოი რა სიჭრელეს გამოიწვევდა „ცისკრის“ ნომრები სალიტერატურო ენაში – რამდენიმე ნაკადი შეეხლებოდა ერთმანეთს და მათ ჭიდილს უნდა დაედგინა ის კანონები, რაზეც ეს ახალი სისტემა უნდა აშენებულიყო, და სიჭრელის, ქაოტურობის ნაცვლად კი სტილურ მრავალფეროვნებას გახსნოდა გზა.

ალექსანდრე უფიქრდებოდა ანტონ კათოლიკოსის სამი სტილის თეორიასაც, დანტე ალიგიერის თვალსაზრისსაც – იტალიურ საერთო-სალიტერატურო ენად ელიარებიანათ კურტუაზული ანუ სასახლის არისტოკრატიის ენა, რომელიც, დანტეს მტკიცებით, საერთო-სახალხოც იყო.

მკვლევართა – ელენე ბაბუნაშვილისა და თედო უთურგაიძის დაკვირვებით – ამ შეხედულებას, გამოთქმულს ტრაქტატში „ხალხური ენისათვის“,

მთელი ევროპა აღიარებდა და რუსეთსა და საქართველოშიც იქიდან შემოაღწევდა. და თუნდ ეს მოთხოვნა ალექსანდრე ორბელიანისა:

– ჩუენი ლაპარაკი და წერა... ერთგვარი უნდა იყოს: რა გუარად ილაპარაკონ, ისე დაიწეროს და რაგუარად დაიწეროს, ისე ილაპარაკონ.

დანტეს ცნობილი დებულების პერიფრაზი გახლდათ.

ალექსანდრე ორბელიანი ყოველ ასეთ მოსაზრებას მშობლიური ენის კანონებსა და ახალ დროსა და გარემოს უსადაგებდა და სრული დაბეჯითებით ასაბუთებდა საეკლესიო ენისაგან თავდაღწევის აუცილებლობას.

სასულიერო ლიტერატურას, რიტორიკას, საღვთისმეტყველო ფილოსოფიას კვლავაც უნდა შეენარჩუნებინა ძველი მნიგნობრული ენა, უცვლელად, თავისი წეს-კანონებით, მაგრამ მწერლობა მოვალე იყო რეალობისათვის გაესწორებინა თვალი:

საღვთო წერილის გარდა აკი თვალნათლივ იგრძნობოდა მდაბიური ანუ დარბაისლური უბნობა და გლეხკაცების მეტყველება. ახალი სალიტერატურო ენა რაღაც საშუალოს უნდა დაყრდნობოდა, და ასეთად, ყველაზე სანდო და საიმედო საყრდენად, ალექსანდრე ორბელიანს დარბაისლური მეტყველება ესახებოდა.

119.

ამბოხებების ხანას თითქოს უკვე გადაეწლო, მაგრამ თავისუფლების სული, ნატვრა და ოცნება არ ჩაკლულიყო ქართველობაში, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვა არ გამქრალიყო და არც გადაგვარებას შეეგუებოდნენ ასე იოლად.

დაე მთავარმართებელთაც და მათ უახლოეს გარემოცვასაც ხანდახან მაინც ეგრძნოთ, ეროვნული შეგრძნება და თავმოყვარეობა კვლავინდებურად რომ ფეთქავდა ორ გუბერნიად განწვალული და ყოფილ საქართველოდ გამოცხადებული ტერიტორიის საზღვრებში. და ეს წარჩინებული რუსობა, ყველგან ქვეშევრდომული მონინების მომლოდინენი, ხან პირისპირაც უნდა შეჯახებოდა ეროვნული ღირსების შეგნებას.

თუნდ მაშინ:

კავკასიის მეფისნაცვლის ძმა, დიდი მთავარი ნიკოლოზ რომანოვი ამპარტავენულად რომ დასეირნობდა ბორჯომის პარკში და ყველა შემხვედრი მორჩილად და მოწინებით იდრეკდა მის წინაშე ქედს, ირაკლი ბატონიშვილს, ვაჟს ალექსანდრე ბაგრატიონისა, ბრაზი მოერეოდა და ჯიქურ და ამაყად აუვლიდა გვერდს დიდ მთავარს.

ჰოი რა მითქმა-მოთქმა ატყდებოდა და სალონებსა თუ სხვადასხვა თავშეყრისას მეტი სალაპარაკო არც არა ექნებოდათ რა, და ზოგი თუ მხოლოდ გაკვირვებას გამოთქვამდა, ზოგი სულაც კიცხავდა და ძრახავდა:

– ეს როგორ, რანაირად... ეს რამ გააბედინა, ეს რამ აკადრებინა... თვით დიდი მთავრის წინაშეო...

და ზოგს თუ გაეხარდებოდა, გამჟღავნებით ვერ გაამჟღავნებდა და მხოლოდლა გულში შენატრებდა ირაკლი ბაგრატიონს.

აი ალექსანდრე ორბელიანი კი არავის დაერიდებოდა და თავისი ბიძაშვილის საქციელით აღტაცებული პირშიც მიახლიდა ირაკლის მძრახველებს:

– სხვაგვარად არ შეეძლო, რადგან მეტისმეტად სთელავენ თავიანთი ლურსმნიანი ჩექმებით ჩვენს აოხრებულ ქვეყანას.

სიფყა მამულის
ფაქსგოდ

120.

– სირცხვილია, იმისათვის არის სწავლა და განათლება, რომ სიმართლისთვის გულის სიყვარულიც არ უნდა დაზოგო, არამცთუ მამა-პაპა ანუ ერთიანად გვარეულობა.

ესეც ის ეთიკური მრწამსი, ის ზნეობრივი იმპერატივი, რითაც ასერიგად ძვირფასი შეიქნებოდა ალექსანდრე ორბელიანი ილია ჭავჭავაძის თაობისათვის.

121.

– ისტორიის დასამტკიცებელი ორი რამ არის.

ასე აყალიბებდა ისტორიკოსის მოვალეობას ანუ პირად დევიზს ალექსანდრე ორბელიანი, იმ ეთიკურ მრწამსს, რომლისთვისაც არასოდეს გადაეხვია:

– მომსწრე პირი, ანუ ნამდვილად გაგონილი მოწმობა, და მეორე კარგის მეისტორიისაგან ღრმა გამოძიება, რომლის მაგალითი ვიცით ბევრი. თუ მოწმობა დასაჯერებელი არ არის, ღრმა გამოძიება უნდა იყოს, და ესეც არ იქნება. და რას უნდა მოველოდეთ უბრალოს ლაპარაკისაგან. ნაგავი გაიტაცა ქარმა!

მისი ისტორიული ქრონიკების ციკლს ვახტანგ კოტეტიშვილი საქართველოს ავადმყოფობის ისტორიად მოიხსენიებდა. და მართლაც გულისშემძვრელი იქნებოდა ეს ისტორია, ფურცელ-ფურცელ

აკინძული უბედური დღეების სურათები, დაუნდობლად გაშიშვლებული წყლულები.

თავი იმით ეამაყებოდა, სიმართლის გზას ვერავინ და ვერაფერი რომ ვერ გადააცდენდა, წინასწარი განზრახვით არაფერს შეალამაზებდა, არავის მიუდგებოდა, ანგარიშს არავის გაუწევდა:

– ჩემი სწორეს ლაპარაკით აუგათ ვიხსენიები ბევრისაგან და მაინც კიდევ მე ჩემსას არ დავიშლი, ვინც რა უნდა თქუან. მე არავინ დამიზოგია აქ, არც ჩემი გუარი და არც სხუა, ჩემთვის სულ ერთნი არიან.

როცა ასეთ რაიმეს იტყოდა თავის საგვარეულოზე: დავით ორბელიანის შემდეგ ჩვენს გვარში სულ ხარახურა ხალხი დარჩაო.

ანკი სხვებს რატომღა მოერიდებოდა?!

ვერა, ვერა პატიობდა ვერავის, რომ ზოგმა გაცემლობით და ზოგმაც უნიათობით ქვეყანა დალუპვის კარამდე მიიყვანა.

– მამულის ღალატი მარჯუენა ხელმა ცოტათიც რომ იგრძნოს, უნდა მოიჭრას ის ხელი და ძაღლებს მიუგდოს, არამცთუ დაზოგოს ვინმე.

ასეთი მკაცრია და უშელავათო ალექსანდრე ორბელიანი თავისი თავისა და ყველას მიმართ, ვინც გარდასულ ამბებს განსჯიდა.

122.

– მაჯა ახლაც მანუხებს, – შესჩივლებდა ალექსანდრე ორბელიანი აკაკი წერეთელს, – წერას მიშლის, ნელ-ნელა თუ არ ვწერე, მტეხს და ნანერს ეტყობა.

თურმე რატომ და:

ყმაწვილები ბაზრის ყავრულზე ცელქობდნენ, ყავრული ჩაუტყდებოდა და ქვებზე ისე დაეცემოდა, ძლივს მოაბრუნებდნენ. მთელი რვა თვე იავადმყოფებდა. თავი გაუტყდებოდა, მარჯვენა ბარძაყი და მარჯვენა მკლავიც მოტყდებოდა და მაჯაც ამოვარდებოდა. დედა კარგი მოვლით გამოაკეთებდა, მაგრამ მაჯა კი მტკივნეულად გაუხსენებდა ხოლმე დროდადრო ალექსანდრეს.

123.

– სიცრუესა და სიპლუტეს ბაჟი არა სძევს, – დასცდებოდა ალექსანდრე ორბელიანს გულისტკივილით, ერთი პატიოსანი კაცი სოფლიდან მოწერილ ბარათს რომ წაუკითხავდა.

ყური მანამდეც მოეკრა, რასაც მის ზურგსუკან ჩურჩულებდნენ:

– იჰ, რასაც ისა სწერს, რათ ვარგა, სულერთიან ყარამანიანი არის ცრუტყუილი უბრალოო.

მაგრამ ახლა სულაც დოკუმენტად გამოუჩენდნენ:

– თუ ღმერთი გნამთ, პუპლიას სტატიებს, ამ უბრალო ცრუ ყარამანიანებს ნუ კითხულობთ, ნუ მიგიტაცათ, გონებას გაგიწყენისთ და კეთილი არა იქნება რა იმის სტატიებისაგან, რახან აღარ დაგიშლიათ, ისევ სჯობია, რომ თვით ყარამანიანი იკითხოთ მინამ პუპლიას სტატიები.

ჰოი რა გესლი შემოენტხოდა ბარათიდან.

წერილებად აგზავნიდნენ თუ ხმებს ყრიდნენ მიზანდასახულად, რათა თანამედროვეთა შორისაც ჩამოეცილებინათ მკითხველები და შთამომავლობასაც ზურგი შეექცია მისი საისტორიო ქრონიკებისათვის.

ის ცინიკური ძრახვა, ყარამანიანი არისო, ვითომდა იმას გამოეწვია, ღრმა განცდები და ექსპრესია რომ

ტრიალებდა ალექსანდრე ორბელიანის საისტორიო ნაწერებში. ნაკლად უთვლიდნენ, ალექსანდრეს კი გული ეტკინებოდა ხოლმე: ძალად რატომ იბრძა-
ვებენ თვალსო.

ალექსანდრე პირველის გამეფებამდე ექვსი თუ შვიდი მილიონი რომ იყო ქართველობა, მას მერე კი ერთი მილიონი ძლივსლა დარჩენილიყო, რა მომხდარიყო, ვის ჩაეყლაპა იმდენი ხალხი ასე ჩქარა, რა იყო ამის მიზეზი, განა ღრმად არ უნდა გამორკვეულიყო ის საშინელი დაცემულობა, რა ზარი მოვლენოდა მამა-პაპათ?

ეპოქის სიღრმეში წვდომა, გარდასულ სურათთა და პერსონაჟთა გამოხმობა თავისთავად აღანთებდა სულს და აღავსებდა იმ შთაბეჭდილებებით, ფურცელზე გადმოღვრისას ხელშესახებად რომ ინარჩუნებდა სიცხოველეს.

– მაშინ ის ანბები გაციებულად რომ ითქვას, როგორ გამოვხატოდ ის ანბები? ვერაფრით ვერა, თუ არ კიდევ აღტაცებულის აზრებით, რომ მაშინდელი ის საშინელი და არც ტყუილი დროები იმ აღტაცებულმა აღწერილობამ ეგება მაინც როგორმე დაამშუენოს, თორემ გაციებული აღწერილობა იმას სულ არ მოუხდება, იმ ჩვენს მწარედ სატირალს დროებსა, რომელიცა არას ქუეყანაში არ მომხდარა, რაც ამ ჩვენს უბედურს საქართველოში.

124.

გადაგვარებულ მორალს ამხელდა ალექსანდრე ორბელიანი და მკაცრი და მძაფრი იქნებოდა ის რამდენიმე პუბლიცისტური სტატია, მაგრამ განსაკუთრებით მწვავე გახლდათ „არაკი ტარტაროზისა“ – ლიტერატურული ზღაპრის ჩინებული ნიმუში, გამოძერწილი იმ ფოლკლორული რწმენა-წარმოდგენებით, ბალღობიდანვე რომ შეეთვისებინა.

ბრუტსაბძელაზე კუდიანები თავყრილობებს მართავენო, გაეგონა და ბევრგვარი სიუჟეტიც მოესმინა მათი შემადრწუნებელი თავგადასავლებისა თუ იქ უნებლიეთ მოხვედრილი ალალი კაცის ბედისა.

თურმე შესაძლებელი ყოფილა, რომ ეს გადმოცემები ისე გადამუშავებულიყო, სატირულად გამოესახა ქვეყნის უკულმართობანი თუ ზნეობამორღვეული საზოგადოების ფარული არსი.

აქ თავი რომ მოაქვთ ღვთისმოსავებად, უმანკოებად, ალალმართლებად, სიმართლის მქადაგებლებად, სინამდვილეში კუდიანთა თავყრილობების

მონანილენი არიან, ანდა მათ მიერ სამუდამოდ გადაბირებულნიო.

და დავითა, შემთხვევით გამორეული ავსულთა და კუდიანთა არულში, გაოგნებული აღმოაჩენს ბევრ ნაცნობსა და ნათესავს. მათ ბრუტსაბძელას მწვერვალზე ნიღბები ჩამოხდილი აქვთ და ეამაყებათ, რომ დაუფარავად შეუძლიათ გაამჟღავნონ მრწამსი სიპლუტის, სიცრუის, ცბიერების, მოტყუების, ბოროტების დამკვიდრებისა, რათა კეთილი აღარსად მოიპოვებოდეს.

ამ ლიტერატურული ზღაპრის სიუჟეტი მიმზიდველია და ალეგორიული სახეებიც გამოკვეთილი, რათა სრულყოფილად გაიხსნას რეალობა და შემადრწუნებლად გამოჩნდეს სარკეში შეულამაზებელი სურათები იმ თანამედროვეობისა, რომელიც ზეციური შემწეობისა და ზნეობრივი განწმენდის გარეშე სატანის კერძადაა განწირული.

ნათანიელ ჰოთორნის მოთხრობაში „ახალგაზრდა ბრაუნი“ ეს მწარე, გულსაკლავი შეხედულებაა გამოთქმული: მთელი ქვეყანა სხვა არაფერია, თუ არა ერთიანი შენადედი ბოროტებისაო.

საერთოდაც ამერიკელი მწერლის ამ ნოველასა და ალექსანდრე ორბელიანის ზღაპარს შორის ბევრი მსგავსებაა იმ უბრალო მიზეზით, რომ ჰოთორნიც ხალხურ თქმულებებს ეყრდნობა კუდიანთა

შაბათობებზე, ასეთი გადმოცემები კი მსოფლიოს ყველა კუთხეშია გავრცელებული და, ერთმანეთისაგან სრულიად დამოუკიდებელნი, ერთსადაიმაცე წარმოსახვებში ჰხვევენ ავსულთა სერობას.

„ტარტაროზის არაკში“ ეშმაკთა კრებულს უნდა მოეწოდოს იესო ქრისტე – ნათლით შემოსილი და ცეცხლის მათრახით ხელში. ეშმაკები მის დანახვაზე შიშის ზარმა უნდა აიტანოთ და საშინელი ღრიალით ჩაცვივდნენ თავიანთ ჯურღმულში, მაგრამ გაქრობით კი არ გაქრნენ, რაკილა მამაზეციერს ერთხელ და სამუდამოდ დაუსაზღვრავს ადამიანისათვის არჩევანის თავისუფლება, თვითვე უნდა შეებრძოლონ ძენი კაცისა ავსულთა და მატურთ და უფალს არ უნდა გადააბრალონ თავიანთი დანთქმა სატანურ ჭაობში, თორემ განკითხვის დღე არ ასცდებათ.

განკითხვის დღის გარდუვალობით აფრთხილებდა ალექსანდრე თანადროულ საზოგადოებას, რომელსაც შვიდი მომაკვდინებელი ცოდვა შეესისხლბორცებინა და არც მონანიებას ფიქრობდა და... ჭეშმარიტების მოქადაგენი კი სულაც სასაცილოდ ჰყავდა აგდებული: გიჟებს ეძახდა, სულელებს, თავხედებსა და თავჩერჩეტებს.

და მაინც ეს შეურაცხყოფილ-შეგინებული მოქადაგენი უნდა ყოფილიყვნენ მხსნელნი თავიანთი დაცემული გარემოსი.

125.

ალექსანდრე ორბელიანი „ცისკარს“ იმ სტატიას რომ წარუდგენდა „უწინდელს დროს ბატონყმობა საქართველოში“ და რედაქტორიც დაუხანებლად გამოაქვეყნებდა, ალექსანდრე რას წარმოიდგენდა, ივანე კერესელიძეს რა განზრახვა ჩაეთქვა. სხვაგვარად უკანვე დაუბრუნებდა, ანდა რაღაც ამგვარ მინაწერს დაურთავდა: რედაქცია ამ შეხედულებებს არ იზიარებსო.

არაერთხელ ესაუბრათ ბატონყმურ ცხოვრებაზე ჩვენს ისტორიულ წარსულში და სრულიად საპირისპიროდ განსჯიდნენ.

ივანეს აზრით:

ყმის ყოფა ბატონის ხელში მონისა და პირუტყვისაგან არ განირჩეოდა.

ალექსანდრეს აზრით კი:

სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით საქართველოში ბატონსა და ყმას შორის მამაშვილური ურთიერთობა არსებობდა.

ამ მტკიცებისას ენდობოდა და ეყრდნობოდა გადმოცემებსა და პირად შთაბეჭდილებებს.

ენდობოდა და ეყრდნობოდა ისტორიულ ქრონიკებს.

და თავის მრწამსს ასე აყალიბებდა:

– საქართველოში მებატონეთ ყმობა მონად (მონება მესმის მე, დაჩაგვრა) არ ითქმის. მართალია სიტყვა ყმობა იყო, მაგრამ საქმე მონებას არ აცხადებს. უწინდელს დროში კაცი იმას ეძებდა, მებატონე ვიშოვნო და იმას შეეეხიზნოვო, ამისათვის, რომ მებატონე თავის ყმას შვილსავეთ ყურს უგდებდა და შვილის გული სტკიოდა ყმისათვის.

ივანე კერესელიძეს მალულად ედებოდა დანიელ ჭონქაძის მოთხრობა „სურამის ციხე“ დასაბეჭდად გამზადებულ მასალებში, სრულიად უკუღმართად, თავდაყირა რომ წარმოსახულიყო მებატონეთა და ყმების ურთიერთობა – სოციალისტური თეორიების და არა ისტორიული თუ თანადროული რეალობის კვალობაზე, და ალექსანდრე ორბელიანის სტატიის დაბეჭდვით მის გამოქვეყნებას გაუხსნიდა გზას. თუ თავადაზნაურობა განურისხდებოდა, თავდასაცავად იმ სტატიას მოიმარჯვებდა რედაქტორი:

ეს შეხედულება ხომ გამოითქვა, ახლა საპირისპიროც გამოითქვას და მკითხველმა თვითონ განსაჯოსო.

ილია ჭავჭავაძეც კი, მოთაყვანე ალექსანდრე ორბელიანისა, ვერ გაიზიარებდა მის მამაშვილობის

თეორიას და ირონიულადაც გაკენწლავდა მოთხრობაში „კაცია-ადამიანი?!“ პირდაპირ არ მოიხსენიებდა, მაგრამ განა რა მოხსენიება უნდოდა, ყველა იოლად ამოიცნობდა, ლუარსაბ თათქარიძისა და მისი მოურავის დათოს დიალოგში ეს თეორია რომ გახლდათ გაბურთავენული.

სამაგიეროდ სავსებით გაიზიარებდა აკაკი წერეთელი.

თუმც მოგვიანებით ილიაც ამავე გზას დაადგებოდა, რაც ალექსანდრე ორბელიანს წარმოესახა სრული მიუკერძოებლობით, და მოთხრობაში „ოთარაანთ ქვრივი“ ბატონსა და ყმას შორის ჩატეხილი ხიდის აღდგენის აუცილებლობას რომ იქადაგებდა, სწორედაც იქადაგებდა, ეს შეხედულება და მტკიცება... უმართებულოდ განქიქებულ მამაშვილურ თეორიაზე იქნებოდა ამოზრდილი.

ხიდჩატეხილობის სატკივარი კი თავის მხრივ უბიძგებდა არჩილ ჯორჯაძეს, ჩამოეყალიბებინა ერთიანი ნიადაგის თეორია, მხოლოდდამხოლოდ სახელმწიფოებრივი აზროვნებით განმსჭვალული და ამიტომაც მაღლა მდგომი ყოველგვარ პარტიულ დოგმასა თუ აბსტრაქტულ დოქტრინაზე.

და ასე უნდა შეკრულიყო ტრიადა:

ალექსანდრე ორბელიანი – ილია ჭავჭავაძე – არჩილ ჯორჯაძე.

126.

ალექსანდრე ორბელიანის კრიტიკული სტატია „დართულს დართული“, საუკუნის შემდგომლა რომ ელირსებოდა გამოქვეყნება, მკაცრად განსჯიდა დანიელ ჭონქაძის „სურამის ციხის“ ისტორიულ-სოციალურ ფონს.

მოთხრობის მხატვრულობას სრულებით არ გააანალიზებდა, მხოლოდლა გაკერით აღნიშნავდა:

– ისე, ანბათ რომ ავიღოთ ის თხზულება, წამკითხველსა უსიამოვნოდ არ დააგდებს.

ეს ფრაზა მის მიუდგომლობას მეტყველებდა.

კომპოზიციური აგებულებითაც და ენობრივ-სტილური მანერითაც „სურამის ციხე“ თავის დროზეც სიახლედ გამოჩნდებოდა ჩვენს ლიტერატურაში და ვერც დრო გაახუნებდა მის მხატვრულ ღირსებას.

ალექსანდრესაც არ შეეძლო დაეფარა თავისი მოწონება, მაგრამ მისთვის მთავარი ზნეობრივი

სიმტკიცე გახლდათ, ხოლო რადგანაც სინამდვილის გაყალბება ყველაზე მეტად ბღალავს და აქვეითებს საზოგადოებრივ მორალს, უპირველესი მისთვის ამიტომაც გახდებოდა ისტორიული სიმართლის აღდგენა.

რომანისა თუ მოთხრობის მიზანი ხომ ეს უნდა ყოფილიყო – სინამდვილეზე ამოშენებულიყო და არა ჭორებზე. აქ კი თვალშისაცემი იყო ის ნატყუარი, რაც თავად-აზნაურთა თავმოყვარეობას კი ძალუმად არყევდა, მაგრამ არა სიმდაბლისა და დაცემულობის გამოტანით სააშკარაოზე, არამედ ცრუბრალდების განზოგადებით.

– ჩუენს მებატონეებზედ რომ მოუყუდებიათ ჯოხი და იმ ჯოხს ჩუენის ბეჭებიდგან აღარ ილებენ, ის არ ჯობია, რომ რაშიც საგინებელი ვართ ნამდვილად, იმაზედ გვგმონ, იმაზედ გვლანძღონ, იმაზედ დაიჩივლონ და იმაზედ იზრუნ-ინუხონ ჩუენთვის, როგორმე გამოვიხსნათ თავი ჩუენის შურისაგან, შურის საშინელებისაგან!.. თუ არა და მოყოლიან და საყვირს აყვირებენ: გლეხსა კევრში აბამს მებატონეო, გლეხსა არბენინებს კალოში და სხვანი... თუ სწერთ რამანს ანუ მოთხრობასა, რატომ არ გამოიკითხამთ მართალსა და ტყუილსა, იმისი კევრში შებმა და კალოში სირბილი დედაშვილისა მართალია თუ არა? მე ნამდვილათ ვიცი გაგონილს ჭორზედ არის აშენებული ის თხზულება ჭონქაძი-

სა იმისათვის, რომ ვინც და რომელმანცა გააკეთა ის ჭორი და სახალხოთ გამოიტანა, მრცხვენიან, თორემ იმ მეშურნის სახელს გამოვაცხადებდი, ყველა ვიცი წვრილად.

იმთავითვე ამხელდა ამ მოთხრობის პირწმინდად პროპაგანდისტულ მიზანსა და ამდენად სრულ დაცილებას რეალობისაგან ალექსანდრე ორბელიანი.

„სურამის ციხის“ მთავარ ნაკლად მისი იდეური კონცეფცია ესახებოდა ალექსანდრეს, ძველი და ახალი დრო, რუსებისაგან მოტანილი მანკიერებით გაუღენთილი, ერთმანეთში რომ არეულიყო. ის, რაც თანადროულ ცხოვრებაში მომხდარიყო – და საერთო წესად აქაც არ დამკვიდრებულიყო – ხელოვნურად გადატანილიყო ადრეულ ხანაში წარსულის სახელის გასატეხად.

ეს იმ ძველ კოშკს აგონებდა, ჩამოქცეულ ნახევარს კვლავ რომ განაახლებენ და კარგადაც შელესავენ ხოლმე ოთხივ კუთხივ. უცხო ვერც შეატყობდა, როდინდელი აშენებული გახლდათ. და თუ ქვის შენობაზე ეს შეიძლებოდა, ასეთ პროზაულ თხზულებას განა რა გამართლება შეიძლება ჰქონოდა, ან რა დარქმეოდა: ახალ-ძველი?..

მხოლოდღა მართებულ ხედვას თუ დაუბინდავდა მკითხველს, მხოლოდღა სწორი გზიდან თუ გადააცდენდა ყალბი პათოსითა და ნატყუარ-ნაჭორალის შემოსაღებით სიმართლედ.

127.

დროს იშოვნოდა თუ არა, თელავს ააკითხავდა ხოლმე ალექსანდრე ორბელიანი. სხვაგვარად აღელვებდა იქ გავლა, სხვაგვარ ფიქრებს წამოუშლიდა ქალაქიც და მისი შემოგარენიც, მეფეთა და-

ქცეული სასახლეც და თვალსანიერზე განოლილი ალაზნის ველიც.

– მგონი უკეთესი სანახავი ბუნებისა არსად არ იცის ხმელეთზე, როგორც თელავიდან ამ ბუნებას წარმოიდგენთ, – ამტკიცებდა.

– დიდება მასდა სამოთხესა, – ექსტაზით ამოთქვამდა და სამრეკლოზე აჭრილი მთელი არსებით რომ ნთქავდა და ისრუტავდა ამ მშვენიერებას, ლამის მუხლებზეც დავარდნილიყო:

– გმადლობთ, ღმერთო, შენს საკვირველებას თაყვანს ვცემდეთ მონინებით და განკრძალულ ვიყვნეთ შენის სახელის ხსენებაზედ.

რამდენჯერ მოევლო იქაურობა, მაგრამ უეცრად ისე გაიოცებდა:

ნუთუ ეს ადგილი აქამდე ვერ შევნიშნე, როგორ ვერ მოვიფიქრე, უფრო კარგად მომეჩხრიკაო.

და ასე უნდა შექმნილიყო „თელავი“ – პირველი მონოგრაფიული ნაშრომი ამ ძველსა და მეტად კოლორიტულ ქალაქზე, კახთმეფეთა სატახტოდ დამკვიდრებულზე, ალექსანდრე ორბელიანი ისტორიკოსადაც რომ წარმოგვიდგება, გეოგრაფოსადაც, ეთნოგრაფადაც, მემუარისტადაც, საერთოდ კი თვალნათლივ უნდა წარმოჩენილიყო ამ თხზულებაშიც მისი, როგორც მხატვრულ-დოკუმენტური პროზის ოსტატის, ხელოვნება.

128.

ნადიმზე მიიწვევდნენ ალექსანდრე ორბელიანს თელავში, ამჯერადაც ჩვეულებისამებრ ყველაფერს რომ დაუკვირდებოდა.

ევროპული შექცევა თელავშიც ისევე დამკვიდრებულიყო, როგორც ტფილისში, მაგრამ თავიანთი ძველი მიმოხერა და ქცევაც არ დაეკარგათ.

პოლკაც უკრავდა, დაირაც და დიპლიპიტოც, მაგრამ კახური სიმღერის – „არალალი“ – მოსმენა სულს შეუძრავდა. საუცხოო მომღერალნი და მებანენი შეხვდებოდნენ ერთმანეთს და მათ მოძახილს ალექსანდრეც ააყოლებდა ხმას.

– კიდეც, კიდეც, – იხვეწებოდა, – ქართლური სიმღერებიც თქვით, იმერულადაც დაილილინეთ.

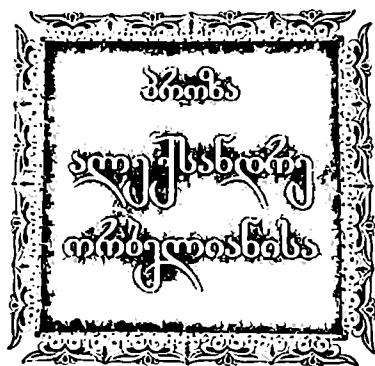
სტატიაში „ივერიანელების გალობა, სიმღერა, ლილინი“ გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ: ქართლური და იმერული ხმების შეერთებით საუცხოო სიმღერები შეიქმნებოდა, ერთიერთმანეთზე უკეთესი. და ღირსსახსოვრად დარჩებოდა იმის სახელი მარადის, ვინც ამდენ ხმას ერთად შემოკრებდა და ნოტებზე დააწყობდა.

– ის შეიქნება ისტორიის პირი საჩენი!

და ქართველებს მოუწოდებდა:

ხელი აგველო ყიზილბაშურ ყიყინზედ, იმათ სიმღერებზედ, რა შეედრებოდა ჩვენი მამა-პაპის სიმღერის ხმებს. და ჩვენი ათასობით წლის ხმოვანება, მხოლოდ ჩვენი კუთვნილი გალობანი, სიმღერანი და ლილინები დაგვიმტკიცებდა, რომ ქართლელნი და იმერელნი ძველ ივერიელთა შვილიშვილნი იყვნენ, ვითარცა პიტალო ოქროსაგან პიტალო ოქრო გამომდნარი – და ამის შემდეგ გვმართებდა თავის მოწონება და მერე როგორ!..

ნიწო ჰახანიწ

129.

ნადიმი მოთავდებოდა თელავში და სტუმრებიც უნდა წამოშლილიყვნენ, მაგრამ ალექსანდრე ორბელიანი შეაჩერებდათ:

– ჯერ არ დასრულებულა.

– როგორ არა, ყველა სადღეგრძელო ითქვა, – გაუკვირდებოდათ.

– არა თქმულა, – მიუგებდათ ალექსანდრე, – საყველანმინდო არ დაგვილევია.

– ეგ რომელი სადღეგრძელოა? – კიდევ უფრო გაიოცებდნენ.

– რომელი და ნინონმინდელმა მასპინძელმა რომ შესვა მეფე ერეკლესა და მისი ამალის წინაშე, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს რომ შეავედრა მისი წილხედომილი ქვეყანა და თავისი სტუმრები. ან მანამ როგორ ვერ მოიფიქრეს ასეთი სადღეგრძელო, ან მას მერე როგორ არ დადგინდა წესად რიგად.

– დადგინდება, აგერ ჩვენ დავადგინოთ, – აჟრია-მულდებოდნენ და სასმისებით ხელში წამოიშლებოდნენ მონადიმენი, – ღვთისმშობლისათვის შეგვივედრებია ჩვენი ქვეყანა, ჩვენი ქალაქი და ჩვენი სახლ-კარი.

ასე დამკვიდრდებოდა სუფრის მიწურულის, დაგვირგვინების სადღეგრძელოდ საყოვლადწმინდო.

ნინონმინდაში ჩასახული თელავში განმეორდებოდა, თეკლა ბატონიშვილის ნაამბობი ასე რომ გამოადგებოდა ალექსანდრეს, და კიდევ დაიძრებოდა თელავიდან ეს სადღეგრძელო და ქვეყნის ყველა კუთხე-კუნჭულს მოედებოდა.

130.

მოლაყბის ფსევდონიმს ამოფარებულ პუბლიცისტს დაიცავდა საზოგადოების დევნისაგან ალექსანდრე ორბელიანი, სიმართლის პირში მიხლით განანყენებულ მკითხველს კი თან აშოშმინებდა და თან მკაცრადაც ამუხანათებდა:

– რაღა ვჯავრობთ, როდესაც ჩუენს ნაკლულოვანებას გვეტყვიან რასმე? იქნება არ ვიცოდეთ, რომ ყოველი ადამიანი თავის თავზე დაბრმავებულია ყოველთვის და თავის ნაკლულებას ვერას ხედავს? ეს თქმა დიდხანია დამტკიცებულია საქმით, რომ რაც უნდა შეცდომილებაში იყოს ადამიანი, ვერ დაინახავს თავის თავს არას დროს.

და რაც მთავარია თვითონვე წარმოსდგებოდა ნიმუშად მზადყოფნისა, აეტანა უშელავათო კრიტიკა, თვალი გაესწორებინა ყოველგვარი კილვისათვის:

– თუ გნებავთ პირველათ ჩემგნით დაიწყეთ: მე დამგმეთ, მე გამლანძლეთ და რაც უარესია დაწერეთ ჩემზე, დიდად მიაშება, ვინ იცის იქნებ მეც ბრმა ვიყო ჩემს თავზედა.

131.

ალექსანდრე ორბელიანის სტატიას „ქართული უბნობა ანუ წერა“ („ცისკარი“, 1860, №6) მალევე რომ გამოეპასუხებოდა დიმიტრი ბაქრაძე, ამას არათუ ეწყინებოდა, მაღლობელიც დაურჩებოდა.

ეს პოლემიკური გამოხმაურება იზიარებდა თვალსაზრისს სალიტერატურო ენის აგებისა დარბაისლურ მეტყველებაზე, რადგანაც დიმიტრი ბაქრაძის „უკეთესი საზოგადოებაც“ არსებითად ამასვე ნიშნავდა, მაგრამ ცხარე პათოსში ეს იოლი გასარჩევი არ არის და შესაძლოა გეგონოს, აქაც ისევე დაპირისპირებია ბაქრაძე ორბელიანს, როგორც გრამატიკის საჭიროების თაობაზეო.

აი გრამატიკას მართლა ვერ ეწყობოდა დიმიტრი ბაქრაძე და აღარც სურდა განმეორებულიყო ან-

ტონ კათოლიკოსის ცთომილება, ამ დისციპლინის შემოღებით თითქოსდა სქოლასტიკისათვის რომ გაეხსნა გზა:

გრამატიკის კანონებით ენის სწავლა შეუძლებელია და აწინდელი დროის მოწინავე მეცნიერნი განათლებულ ქვეყნებში კიდევ ცდილობენ მის აღმოხოცვას ან სრულ შეცვლასო.

თავის მხრივ ალექსანდრე ორბელიანიც გამოეხმაურებოდა მცირე ბარათით დიმიტრი ბაქრაძეს:

– იცით როგორ მესიამოვნა თქუენი გარკვევა ჩემს ქართულ უბნობაზე ანუ წერაზე?.. ხედავთ დიმიტრი რას მოვესწარიტ? ჩუენს ქართულს ჟურნალში ერთმანეთის წერილებზედ განხილვის დაწერას... ნურაფერში ნუ დამზოგავ, ყოველ ჩემს წერილებზედ მეტყოდეთ გულახდით თქუენსა აზრსა სრულსა, რომლითაც დიდი მადლობელი გახლდებით ჭეშმარიტად და დიდათაც დამავალებთ.

ალექსანდრე ორბელიანისათვის უპირველესი ლიტერატურული ინტერესია და კრიტიკული აზრის გაღრმავება-განვითარებაზე ზრუნვა და ამიტომაც შესთხოვს დიმიტრი ბაქრაძესაც და ყველასაც:

ნურაფერში ნუ დამზოგავთო!..

ოღონდაც კრიტიკულმა აზრმა იმოძრაოს და... თუნდ ალექსანდრეს მხრებზეც გადაიაროს მისმა მომძლავრებამ.

132.

ნიკო ნიკოლაძისათვის სალიტერატურო ასპარეზზე გამოსასვლელად უშუალო ბიძგი აღმოჩნდებოდა ალექსანდრე ორბელიანის პუბლიცისტური სტატია „ქართული უბნობა ანუ წერა“, რომელიც დიდ ხმაურს გამოიწვევდა ქუთაისის საზოგადოებაშიც, რომლის ერთი შეკრებილობისას ქალები ლოტოს თამაშში ჩაებმოდნენ და კაცები – პრეფერანსისა, მაგრამ ზოგიერთები გააჩაღებდნენ კამათს ამ სტატიის ირგვლივ, და რაც ყველაზე ძალიან ესიამოვნებოდა ნიკო ნიკოლაძეს და საგანგებოდაც აღნიშნავდა თავის წერილში „ქუთაისის ჭორიკანაობა“, როგორც გადმოცემას ქუთათურთა აზრისა ქართული ენისა და „ცისკრის“ შესახებ („ცისკარი“, 1860, №10): ის კაცები ქართული ენის თაობაზედ ლაპარაკობდნენო.

ხოლო კამათის არსი ის იქნებოდა, ერთი ძალიან რომ მოიწონებდა ალექსანდრე ორბელიანის თავგამოდებას:

ყურს მაინც უგდებს ჩვენს ენას, ყოველი ძალით ცდილობს, რომ არ დაიკარგოსო.

მეორე კი ათვალწუნებით შეხედავდა:

დროს უბრალოდ კარგავს, აბა რა სასარგებლოა ქართული ენაო?

და ნიშნისმოგებითაც მიმართავდა თანამოსაუბრეს:

თქვენ რომ ქართული არ გესწავლათ და რუსული კი კარგად იცოდეთ, რა დაგაკლდებოდათო?

რის პასუხადაც პირველი არ დაუთმობდა:

ვთქვათ, რომ რუსული კარგად ვისწავლე და ქართული დავივიწყე, მომცეს ჩინი, დამაყენეს სეკრეტრად ან სოვეტნიკად, მაშინ არ მექნებოდა მოსვენება, სინდისი შემანუხედა, ყველას თითით საჩვენებელი ვეყოლებოდიო.

და ამით კიდევ გამოითქმოდა ნიკო ნიკოლაძის სტატიის კონცეფცია და ეთიკური მრწამსი, მდინეობა თუ მრჩეველობა ქართული ენის დავინწყების ხარჯზე ადრე თუ გვიან მწარე სინდისის ქენჯნად რომ უნდა გადაიქცეს ყველასათვის.

მთავარი ისაა, ნიკო ნიკოლაძის თვალშიც სწორედ ალექსანდრე ორბელიანი რომ არის ის კაცი, ვისაც თავი გადაუდია და არაფერს ზოგავს ქართული ენის გადასარჩენად.

და თვითონაც შეგულიანებულა და რწმენითა და მხნეობითაც აღვისილა ამ კაცის ფანატიკური მონდომების შემყურე.

133.

მძაფრ პოლემიკაში ჩაბმულ ილია ჭავჭავაძეს, „ორიოდე სიტყვით...“ ენის რეფორმასაც რომ განახორციელებდა, ყველაზე მეტად ალექსანდრე ორბელიანის აზრი და მსჯავრი აინტერესებდა და ამიტომაც მიუძღვნოდა მას თავის „პასუხად“

სახელდებულ სტატიას („ცისკარი“, 1861, №6): როგორც გამორჩეულ ავტორიტეტსა და გემოვნების კანონმდებელს მაშინდელ საქართველოში.

ალექსანდრე უშუალოდ არ გამოეხმაურებოდა ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე, თუმცა პირადი შეხვედრებისას სალიტერატურო ენისა და ანბანის ირგვლივაც დიდხანს იბაასებდნენ.

სამწუხაროდ ილიას არამცთუ ვრცელი მოგონებანი, მემუარული ჩანაწერებიც არ შემოგვრჩენია, თორემ აქაც ისევე შთამბეჭდავად გამოიკვეთებოდა ალექსანდრე ორბელიანის პორტრეტი, როგორც აკაკი წერეთლის ავტობიოგრაფიულ რომანში „ჩემი თავგადასავალი“: როგორც იშვიათი, მეტად კოლორიტული პიროვნების.

„ივერიის“ 1879 წლის იანვრის „შინაურ მიმოხილვაში“ ილია წუხილს რომ გამოთქვამდა, ძველთაგან მცირე გუნდი შემოგვრჩა, რომელთაც კიდევ უცემთ გული ქვეყნისათვისო, მათი სულიერი ტრაგიზმის სურათს ასე წარმოსახავდა:

– დრომ ისე იმძლავრა იმათზედ, რომ ჩუმად, ხმაამოუღებლად უნდა მიმჯდარიყვნენ თავის უსიხარულო ჭერქვეშ და იქ ეგლოვათ, იქ ეტირნათ თავის ქვეყნის პირქვე დამხობა, მერე ისე, რომ ცრემლი თვალზე არავის შეემჩნია.

და ეს სურათი, ეს სულიერი ტრაგიზმი უპირველესად ალექსანდრე ორბელიანს გულისხმობდა, მის

საქციელს განაზოგადებდა, მისი აჩრდილით შთაგონებულიყო, მისი უხმო გლოვით ჩამოქუფრულ ოთახში.

ესაა მისი სიმბოლური ხატი ილიასთვისაც, აკაკისთვისაც, მათი თაობის სხვა ჭაბუკებისთვისაც: რალაც დიდი სამყაროს კარი, ამ ხატის მიღმა რომ იგრძნობოდა, და თანდათან სრულყოფილად უნდა გადაშლილიყო მათ თვალწინ, საქართველოს ბედისწერის ირგვლივაც რომ მისი წყალობით ეზიარებოდნენ სიმართლეს, გაუთვალსაჩინოვდებოდათ ძველი თუ ახალი ისტორიის დაფარული, კულუარული გარემოებანი, და მიზეზებიც საქვეყნო წესრიგისა და ზნეობის მოშლისა ხელშესახებად გამოიკვეთებოდა.

ალექსანდრეს ერთი გოშია-ძალღი რომ ეყოლებოდა და როზკას ეძახდა, ასეთ თავშესაქცევს გამოუგონებდა თავის თავს.

მოუხმობდა ამ როზკას, შაქრის ნატებს აიღებდა და ეტყოდა:

– როზკა, აბა როგორ გაიცინებ, როცა რუსები აქედან წავლენ?

განვრთნილი ეყოლებოდა და გოშიაც ისე დაიწკვენკავებდა, თითქოს იცინისო.

და ალექსანდრეც იმ ნატებს ჩაუდებდა ხოლმე პირში და თვითონაც გაიცინებდა.

134.

ალექსანდრე ორბელიანის გამოჩენა, მისი ჩამოვლა ტფილისის ქუჩაბანდებში ისედაც აღვივებდა ეროვნულ გრძნობებს, ისედაც წინააღმდეგობის სულს აღანთებდა და აგულიანებდა.

თავიდან ხან ვის გააჩერებდა და ხანაც ვის და შეჰკვნესოდა ქვეყნის უბედობას.

მერე თუმცა გაყურდებოდა და ყველასთან გულის გადაშლას მოერიდებოდა, მისი დანახვა – ამ ამაყი და თავგანწირული განდგომილის – მაინც კმაროდა შფოთის დასათესად, ჭაბუკების გამოსაწვევად საქვეყნო მოღვაწეობისათვის და არა მთავარმართებლის ამაღლაში ჩასარიცხად.

თვითვე გახლდათ თავისუფლების იდეალის განსახიერება და აღარც ის უკვირდა, მთავარმართებლის დასის ქართველების თვალში გიჟი, გადარეული რომ მოჩანდა:

მონობის სიამოვნებით თვითონვე არიან გადარეულნიო.

რომ გარიყავდნენ, არ აწუხებდა, მათკენ გული ისედაც არ მიუწევდა, და სულიერ ძალასა და სიმბნევეს ამით ინარჩუნებდა:

მათმა ჭორიკანობამ და უსინდისო ტყუილებმა უკან ვერ დამაყენა, ძალა უფრო მომცა, ვიდრე დავრდომილებო.

მაგრამ ხალხშიც რომ უტეხდნენ სახელს:

სუსტი გონებისაო, –

და ბევრს კიდევ აიყოლიებდნენ, ეს უკვე აღარ ეჭაშნიკებოდა. გულამღვრეული შეიკეტებოდა ოთახში, დარაბებს ჩამოაფარებდა და ბნელაში ქვითინებდა:

ხალხისაგან მთიშავენო.

არადა ჭორებისა და ცილისწამების ტალღა ბრუნავდა, თვითონ ხელისუფლება აბრუნებდა მონღო-მეებითა და მიზანდასახულად და მისი მოგერიება ძნელი შექმნილიყო ალექსანდრესათვის.

ჩაივლიდა და... მისდევდა ავი ჩურჩული.

ჩაივლიდა და... მისდევდა ირონიული მზერა და სარკასტული ჩაცინება: სუსტი გონებისაო, სულელიაო.

რა ელონა, რა წყალს მისცემოდა!.. აღარც ქვითინი შველოდა გულის მოსაოხებლად და აღარც მკერდში მჯილის ჩაკერა:

ვაი თქვენი ბრალი, უბედურო ქართველებო, მე თქვენთვის ვარ და თქვენ კი ეშმაკებისათვისო.

135.

ალექსანდრე ორბელიანის მიმართ გამჟღავნებული სიძულვილით ზოგნი თუ აღმატება-პატივისაყენ მიიკვლევდნენ გზას, ზოგსაც გულწრფელად არ ესმოდა მისი. თანაგრძნობით უთანაგრძნობდნენ კიდევ, მაგრამ ახირებულობასა და უცნაურობას სწამებდნენ და აღარც იმედი ჰქონდათ, რომ გადაარწმუნებდნენ და ან ქვეყნის ბედზე გლოვას მოაშლევინებდნენ და ან განდგომილებაზე აალებინებდნენ ხელს.

მისი თაობა საბოლოოდ შეურიგდებოდა იმედების მსხვრევას.

ხელს ჩაიქნევდნენ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ამოგებაზე, დარწმუნებულნი, რომ:

ბედისწერა უკან ველარ შემოტრიალდებოდა.

ალექსანდრე კი... რატომ ვერ ჩამოხსნოდა მიამიტურ ფიქრებსა და ოცნებებს და ან გლოვა რატომ ვერ ალეკვითა?!

აკაკი წერეთელი კი ალექსანდრეს გარეგნული უცნაურობის მთავარ მიზეზს მის ფანატიკურ ბუნე-

ბაში ეძიებდა და ანალიტიკური თვალთ განსჯიდა როგორც ზოგადად ფანატიზმის არსს, ისე მისთვის ამ სათაყვანო პიროვნების სულის ფარულ შრეებს:

– ფანატიზმი, როგორც გადაჭარბებული რამ მოქმედება, ბევრჯელ მეტია და სასაცილო, მაგრამ მისი მოვლინება კი ცხოვრებაში აუცილებელია და საჭირო!.. სადაც-კი ფანატიკოსები არ ყოფილან, იქ არც არაფერი მოვლინება დამტკიცებულა!.. ეს უკიდურესობა მეორე წინააღმდეგ უკიდურესობისაგან არის ხოლმე გამოწვეული, რომ უსამართლობა დასცაროს და შუა სასწორზე შეაჩეროს... ეს გრძნობა და მოქმედება ერთი შეხედვით ახირებულია, მაგრამ თუ კარგად დაუკვირდებით, წმინდაა და პატივსაცემი... ალექსანდრეს ფანატიკოსობა იმ დროში ბევრს, თითქმის ყველას, სასაცილოთ მიაჩნდათ და მიტომაც შეუნიშნავი დარჩა მისი ღვაწლი, მაშინ, როდესაც სხვების მცირე რამაც გაზვიადებულად გადმოგვცეს საშვილიშვილოდ.

ალექსანდრე ორბელიანის ფანატიზმი ღვთიური მადლით აღვსილიყო. და ამ მადლს რომ გრძნობდა შეუმცდარად აკაკი, ამიტომაც ესახებოდა იგი იმ პიროვნებათა შორის, რომელთა გამოჩენასაც ამათუიმ ერის ცხოვრებასა თუ კაცობრიობის ისტორიაში ჭულიერება განუმტკიცებია ხოლმე...

და ეს კანონზომიერება არც არასოდეს შეიცვლებოდა.

ალექსანდრე ორბელიანი

136.

ნელ-ნელა გაურთულდებოდა ურთიერთობა ალექსანდრე ორბელიანს ივანე კერესელიძესთან – „ცისკრის“ გამომცემელს „ცისკრის“ რედაქტორთან. ზოგიერთ სტატიას რომ არ დაუბეჭდავდა, ალექსანდრე უკმაყოფილებას გამოხატავდა, თუმც მანც მოუთმენდა... რჩევას რჩევად არ მოაკლებ-

და, მაგრამ ის ისე გაამპარტავნდებოდა, ძალიან ინყენდა რჩევასაც.

– ჩვენს ქართულს ჟურნალს კარგი არა უყო რა, მეტად ცუდი მიმართულება მისცა, ყოველი ჩემი ზრუნვა და ღვანლი... სულ ბრუნდეთ ეჩვენებოდა. ივანე კერესელიძე შეუგნებელია და თავის გზაზე-დაც დგას ისა...

ან იმისთვის, ან სხვისთვის სად ეყურებიან ალექსანდრეს და:

გადაწყვეტდა თავისი ჟურნალი გამოეცა, სატირულ-იუმორისტულ ორგანოდ ჩაიფიქრებდა და სახელსაც შესაფერისს შეურჩევდა – „მასხარა“.

მაგრამ მარტოკას გაუძნელდებოდა, სახსარი და ენერგია „ცისკრისათვის“ გადაეგო და ასე ერთბაშად ახალ ჟურნალს ველარ განვდებოდა.

გულს არ იტეხდა: ადრე თუ გვიან ჩემსას მივაღწევო, – აგერ ახალგაზრდებიც ხომ „საქართველოს მოამბეს“ ამოუყენებდნენ გვერდით „ცისკარს“, მაგრამ... ამასობაში უკან-უკან წავიდოდა ალექსანდრეს ნაამაგარი ჟურნალის საქმე და მასაც რა გული გაუძლებდა, კვლავინდებურად მისთვის რომ არ გადაედო თავი, მიუხედავად რედაქტორთან ჩამოვარდნილი უთანხმოებისა.

ისე ნეტა როგორი იქნებოდა „მასხარა“, მისი გამოცემა რომ დასცლოდა ალექსანდრე ორბელიანს?

137.

ივანე კერესელიძე შემოუღებდა კარს, მაგრამ მართო არ იქნებოდა, ერცხვინებოდა, რამდენჯერმე გული რომ ეტკენინებინა ალექსანდრე ორბელიანი-სათვის, და თან მოიყოლებდა დიმიტრი ბაქრაძეს, პეტრე უმიკაშვილსა და აკაკი წერეთელს.

სათქმელს პირდაპირ მოახსენებდა, ნივთიერ გასაჭირს სადამდეც მიეყვანა ჟურნალი:

– ალექსანდრე, „ცისკარი“ უნდა დავხუროთ.

გადარჩენის ერთადერთ იმედად ალექსანდრელა რჩებოდა და, ტყვიის გავარდნასავით რომ მოესმოდა ის ფრაზა, ჟურნალის სიკვდილს რომ იუწყებოდა, დაუფიქრებლად წამოიჭრებოდა:

– რას ლაპარაკობთ, ვფიცავ თეკლა ბატონიშვილის საფლავს, რასაც კი შევიძლებ მოგეხმარებით, ოღონდ ნუ დახურავთ, და მაგ ოხრებს ნუ გავახარებთ.

ფიციც ეს იქნებოდა:

თეკლა ბატონიშვილის საფლავსო!..

და შვილის ოთახში შევიდოდა:

– დარიკო, მომეცი ჩემი და შენიც თუ რამე ვერცხლეული ან ნივთები გაქვს, არ დაგიკარგავ, გამოგიხსნით, ოღონდ ახლა დაგვეხმარე.

დარია შემოურბენინებდა, რისი დაგირავება ან გაყიდვაც შეიძლებოდა, მხოლოდ მეუღლე ჩაილაპარაკებდა სევდიანად, კატინა ორბელიანი:

– ბატონო, რათ იცი ოჯახის აკლება?

ეს ჩუმი საყვედური მაინც ნაცდებოდა.

უკვე მერამდენედ იყო:

თეკლა ბატონიშვილის დანატოვარი პენსიის ნახევარი ისედაც ჟურნალს ხმარდებოდა და ძვირფასეულობისაგანაც ნელ-ნელა იცლებოდა ოჯახი, გამოსყიდვას იშვიათად თუ ახერხებდა ალექსანდრე, რომელიც ამ ჩუმ საყვედურსაც ინწყენდა, მაგრამ სიტყვას არ შეუბრუნებდა მეუღლეს, ვითომ არც გაეგონოს, და სტუმრებთან გავიდოდა:

– თუ დააგირავებთ, შემატყობინეთ, ვის მისცემთ, და რამდენად, და თუ გაყიდით, ამაზედაც არ შევწუხდები, ოღონდ ჩვენი ქართული ჟურნალი არ დაიკეტოს და კიდევაც ვეცდები მოგეშველოთ.

ოღონდაც „ცისკარი“ არ დაკეტილიყო და...

მეფისტოფელი რომ გამოცხადებოდა, სულსაც არ დაიშურებდა ალექსანდრე ორბელიანი.

138.

მთელს თავის ქონებასა და შემოსავალს ქვრივ-ობლებსა და ღარიბ-ღატაკებს უნაწილებდა. ჩამოუვლიდა ასეთ ოჯახებს და, როგორც განვდებოდა, დაურიგებდა. არ ენანებოდა, თორემ რა ქონება მოსდევდა. ჯერ კიდევ პაპამისის დროს მათი ოჯახი დიდად დაეცემოდა, მამულებს დაჰკარგავდნენ და დიდი წვითა და დაგვითლა თუ გაიტანდნენ თავს.

ალექსანდრეს სულ რაღა შერჩენოდა. და განსვენებული დედის პენსია რომ ჰქონდა დატოვებული, შინ ცოტა თუ მიჰქონდა, დანარჩენი კი ღატაკთა წილად დაექანონებინა.

მეფური ჩვეულება სისხლში გასჯდომოდა, თუნდ დიმიტრი თავდადებულის ცხოვრებაში ასე რელიეფურად და კოლორიტულად გამოკვეთილი:

დაბებკილ სამოსს რომ გადაიცვამდნენ და ღარიბებსა და ქვრივ-ობლებს ჩამოივლიდნენ მონყალეობის დასარიგებლად.

ეს გახლდათ აუცილებელი რიტუალი, რასაც ახლა ალექსანდრე ორბელიანი აგრძელებდა იმავე ღირსებითა და შეგნებით.

აღარცსად სამეფო ტახტი.

აღარცსად იმედი მისი აღდგენისა.

მაგრამ ეს რიტუალი ხომ მაინც გადარჩენილიყო, როგორც გარდასულ დროებასთან შემაერთებული ძაფი.

თეკლა ბატონიშვილის საქციელი – ლატაკთა განკითხვა რომ არასოდეს ავინწყდებოდა – ისედაც ამას ჩააგონებდა, სისხლი ისედაც ამას სთხოვდა. ეგაა: სამოსს არ იცვლიდა, ანკი რა უნდა გამოეცვალა – ძველი, გახუნებული ჩოხით დაივლიდა ლატაკთა უბნებს და... შორიდანვე დალანდავდნენ თუ არა:

– ჩვენი მფარველი ანგელოზი გამოჩნდაო, – გადასძახოდნენ ერთმანეთს.

მინიატურის – „ლამის კაცი“ – პერსონაჟი თვითონვეა, ვითომ სხვაზე გვიამბობს, სხვის ხასიათს წარმოაჩენს, შეთხზულ პერსონაჟს აქანდაკებს... არადა თავის ჩვეულებას აღწერს, რჯულზე უმტიციცსად რომ მოიხსენიებენ ხოლმე, თუ ჩვეულება ასერიგად გასჯდომიათ სისხლსა და ხორცში.

და ჩვეულებად ის გადაქცეოდა, ლამის სიჩუმეში რომ დაიარებოდა ტფილისსა და მის შემოგარენში, ოღონდ არა გულის გადასაყოლებლად, არამედ მიზანდასახულად; და თვით ნვიმა-ნუნნუხსა და ყინვებში მიეშურებოდა იქ, სადაც ლარიბ-ლატაკები და ქვრივ-ობოლნი წუხდნენ და ცრემლსა ღვრიდნენ, და ცდილობდა ენუგეშებინა ისინი სიტყვითაც და მოწყალების გაღებითაც.

მადლობის თქმასაც არავის აცლიდა, ფეხაჩქარებით გაშორდებოდათ და კვლავ თავის ოთახში შერგავდა თავს.

139.

მთავარმართებლის კარი და მისი მომხრე ქართველთა დასი ერეკლე მეორის სახელს აფრიალებდა დროშად: მის პოლიტიკურ გადაწყვეტილებასა და გზას მიეყვებოდა.

პატრიოტებიც მის სახელს იფიცებდნენ: მის გზას ჩვენ მიეყვებით თუ მიეყვებით, ოღონდ მართალს და არა თქვენს მიერ გაყალბებულსო.

და მაინც ერეკლეს სახელი თანდათან გაუიგივებოდა ბედის წინაშე მორჩილებას, ასე იყო თუ ისე, მისი ხელით აღსრულებულიყო ის საბედისწერო გარიგება, რუსულ კაბალაში ამოგვეყო თავი.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი ამ რეალობას განსაზღვრავდა სიმბოლურად:

თუმცა ერეკლეს ეთაყვანებოდა, თავისუფლების იდეალი მისთვის სოლომონ მსაჯული გახლდათ და

არა მეფე, და ასეც გამოხატავდა პოემაში „ბედი ქართლისა“, სადაც ერეკლე მომხრეა „მფარველის“ მოვლინებისა, სოლომონ ლიონიძე კი სამეფოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების ერთგულია.

ალექსანდრე ორბელიანს არ ეჭაშნიკებოდა ასეთი დაპირისპირება და, თუმცა აღნიშნავდა: პოემის ლექს-მგოსნობა საუცხოოაო, – იმასაც დასძენდა:

– ისტორიისათვის კი არ გამოდგება.

ის ცხარე შეჯახება მეფესა და მსაჯულს შორის შეუძლებელია რეალურად მომხდარიყო, რადგანაც ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევამდე სამი წლით ადრე ერეკლეს დაეთხოვა თავისგან სოლომონი (ეს იმიტომ, რომ ტყუილუბრალოდ სწამებდნენ ცილს ერთგულ კარისკაცს, რათა მეფეს მოეძულებინა და თვითონვე დასაყრდენი გამოსცლოდა), კრწანისის შემდგომ კი ისევ შემოერიგებინა.

ალექსანდრეს ხელთ ეპყრა მსაჯულის ორი ბარათი, მადლობას რომ სწირავდა მეფეს შერიგებისათვის.

– თავადს ნიკოლოზს ეს ამბავი რომ სცოდნოდა, იმის დათხოვნაში უფრო საგანგებოს აზრებს გამოხატავდა, მინამ საქართველოს ბედში.

საგანგებოს იმიტომ, რომ:

სოლომონის განდევნაც რუსული აგენტურის კვალი გახლდათ – ერთგულისთვის ორგულობა დაენა-

მებინათ, რათა ორგულთ საბოლოოდ გაეთხარათ სამარე მეფისათვის.

ალექსანდრე ორბელიანისათვის ისტორიული სი-
ზუსტე წმინდათაწმინდაა, ყოველ გადახვევას,
აშკარა ცთომილებასა თუ მხატვრული მიზნით
გამართლებულს, ერთნაირად ვერ ეგუება, ისე გა-
ნიცდის, თითქოს მის თანადროულ მოვლენებსა და
ადამიანებს ასხვაფერებდეს ვინმე.

ასეცაა:

სულიერად იგი ხომ ერეკლეს ეპოქის თანამედრო-
ვეა, მის თვალწინაა ჩავლილი ის მღელვარებანი, და
თავს ვერ იკავებს, რომ დასაზუსტებელი არ დაა-
ზუსტოს. შიშობს, ისტორიულ სიმართლედ არ დამ-
კვიდრდეს ის, რაც მხოლოდდამხოლოდ მხატვრუ-
ლი გააზრებაა. თუმც არც ესთეტიკურ-კრიტიკული
გემოვნება უღალატებდა: ნიკოლოზ ბარათაშვილის
ლექს-მგოსნობა საუცხოოაო.

სწორედ ეს თვითმხილველის შინაგანი რწმენაა,
თორემ საერთოდ თვითონვეც აღიარებდა, რომ
მხატვრული თხზულება ისტორიულ თემატიკაზე
ასეთი გადახვევების გარეშე ვერ დაიწერებოდა.

ყოველ შემთხვევაში, თუნდ მხატვრული ქმნილება
ბრწყინვალეც იყოს, არაფერი დაშავდება, თუკი
განხილვისას საგანგებოდ აღინიშნება, როგორ ყო-
ფილა ესა თუ ის ისტორიული ეპიზოდი ან რეალია
სინამდვილეში.

140.

ალექსანდრე ორბელიანის მიერ წარმოსახულ იმ კოლორიტულ, ბელეტრისტის საჭრეთლით გამოკვეთილ ისტორიულ-ლიტერატურულ პორტრეტებში, ზოგი ყოველმხრივ რომ წარმოჩნდებოდა და ზოგიც დასამახსოვრებლად გაიელვებდა, მარტოდენ ერეკლე მეფის სახე გაიდევალდებოდა, ამაღლებული და შარავანდით დამშვენებული.

რეალისტური ისიცაა, განა არა, როგორც ყველა პორტრეტი, მაგრამ აშკარად გამორჩეულია და სხვა აღმაფრენითა და მგზნებარებით გამოძერწილი.

მაგრამ თითქოს მხატვრულ-დოკუმენტურ ციკლს არა კმარობსო, პიესაში – „ბატონიშვილის ირაკლის პირველი დრო ანუ თავდადება ქართველებისა“ – კვლავ მისი სიდიადის გამომხატვას შეეცდებოდა, როგორც დაცემული და იავარქმნილი ქვეყნის ერთადერთი გადამრჩენისა. ასე სჯეროდა და პიესის გმირს ამიტომაც ათქმევინებდა:

ახლა ირაკლის ხელით შემდგარა მამული და ირაკლიც იღვწის, იტანჯება მისთვის, დაუბრუნოს უფლებანი თამარისაო.

ეს თვითონ ალექსანდრე ორბელიანის ანდერძია, მისი სწრაფვაა, რომ სახელმწიფოებრივი მთლიანობის, თავისუფლების დაკარგული იდეალი დავითის, თამარისა და ერეკლეს სახელებში გაასიმბოლოვოს და მათი თავდადება და ღვაწლი დასახოს იმ წყაროდ სიმხნევისა, რამაც ერი და ბერი კვლავაც უნდა შეაკავშიროს და გადამწყდარი იმედიც ხელახლა დაუბრუნოს.

– ეს რა გვიყავ, რომ შენმა ირაკლის ტრალედიამ იმთენი გვატირა? – ეტყოდა ერთი მოხუცებული და ეს ცრემლისღვრა სასონარკვეთისა კი არ იქნებოდა, არამედ სწორედ სულიერი სიმხნევისა, რწმენისა და იმედოვნების გაღვივებისა.

141.

ერეკლეს სიჭაბუკისაღმი მიძღვნილი პიესის – „ბატონიშვილის ირაკლის პირველი დრო ანუ თავდება ქართველებისა“ – მოქმედებას აქ გაშლიდა ალექსანდრე ორბელიანი, თელავის შემოგარენში, აქ გადაახდევენებდა 15 წლის ბატონიშვილს ბრძოლას ლეკებთან.

ისტორიული მატიანე ირწმუნებოდა: ეს ბრძოლა ნეიშნის მინდორში მოხდა, ქიზიყში, – და ალექსანდრე ენდობოდა მემატიანის ცნობას, მაგრამ მხატვრული გააზრება ცოტა სხვაგვარად მოითხოვდა და ბრძოლის ასპარეზად ალაზნის გაშლილ ველს ამიტომაც ამჯობინებდა. თუმცა ისტორიული სიზუსტისათვის შენიშვნას მაინც დაურთავდა:

– პირველი ომი ირაკლისა ნეიშნის მინდორზე იყო, აქ თელავში მხოლოდ სახელისათვის დავსწერე, ნეიშნის ომი არის ქვემოთ.

ამ დეტალითაც რარიგ მკაფიოდ იხატება ალექსანდრეს სწრაფვა ისტორიული სინამდვილის შეუცვლელად გადმოცემისაკენ. მხატვრული ლოგიკა თუ თავისას მოითხოვს და მის კვალობაზე გინევს მსხვილმანისა თუ წვრილმანის შეცვლა-გადასხვაფერება, ეს კი აღარ შეიძლება, რომ ვინმემ უნებლიეთ გააიგივოს მხატვრული სინამდვილე და ისტორიული სიმართლე. ამიტომაც საისტორიო ქრონიკის ცნობის სისწორე ეჭვიმუტანელი უნდა დარჩეს მკითხველის თვალში.

142.

გრიგოლ ორბელიანის იმ პოემას, რომელსაც „სადღეგრძელოს“ სახელწოდებით ვიცნობთ, თავიდან „ტოლუმბაში“ ერქვა.

პირველ თავს დანერდა თუ არა, ალექსანდრე ორბელიანს მიაართმევდა და სთხოვდა:

– კარგად გადაავლე თვალი და რაც არ მოგეწონება, ნაშალე და გამომიგზავნე, რომ მეორე თავს ხელი მივყო.

ალექსანდრე ორბელიანი პირველყოვლისა სათაურს შეაცვლეწინებდა:

„ტოლუმბაშს“ „სადღეგრძელო“ სჯობიაო.

და ცალკეულ შენიშვნებთან ერთად გაუგზავნიდა თავის საისტორიო თხზულებებსაც ხელნაწერებად, გამოქვეყნება რომ ვერ მოეხერხებინა:

გამოგადგებაო.

მისგან შეიტყობდა გრიგოლი სამასი არაგველის ტრაგიკულ და სახელოვან აღსასრულსაც კრწანი-სის ბრძოლაში.

მისგანვე: ლევან ბატონიშვილი მისივე მეუღლეს რომ მოენამლა და ასე ქვებუდანურად განეხორციელებინათ რუსებს ეს ისედაც მზაკვრული მკვლელობა, ჭორებშიც რომ გახვევდნენ გმირისათვის სახელის გასატეხად.

შეიტყობდა თუ დააზუსტებდა სხვა ისტორიულ რეალებსა თუ დეტალებსაც ალექსანდრეს შემწეობით, მაგრამ საქართველოს მთელს წარსულს თამამად ვერ მოხვევდა ხელს და პოეტურ წარმოსახვებში ვერ გაშლიდა. არადა ალექსანდრე საამისოდ ძალიან მონდომებულიყო და ურჩევდა და უჩიჩინებდა „სადღეგრძელოს“ შემოქმედს:

– შენი პოემა ისეთი აღნაგობისაა, დიდ სარბიელსაც შემოწვდება.

პოემის ქარგის შეკვეცილ-შეკუმშულობის გამო ეპიკოსი ასე იმართლებდა თავს ალექსანდრესთან 1869 წლის 18 ოქტომბერს გაგზავნილ ბარათში:

– რაც შემეძლო, ის შევიძელი, კარგია და გავათაოთ: ნულარ შემიყვან განსაცდელში სხვა და სხვა მოთხრობებით საქართველოზე. ჩვენი ისტორია სავსეა დიდი საქმეებით, დიდ მამაცობით და მამულისთვის თავდადების სიყვარულით. ყოველთა ამათ თავის დიდი მწერლობა უნდა და მას მწერალს „საწერელი ზღვა უნდა“ და მე კოდაზე პატარა წყაროს მეტი არა მაქუის.

ვერ აზიდავდა ეპოსს შესაფერისი პოეტური ძალღონით გრიგოლ ორბელიანი, ვერ იქცეოდა ქართველთა ჰომეროსად, ალექსანდრე ყაზბეგი რადაც უნდა წარმოჩენილიყო მის თვალში მოგვიანებით, შეატყობდა, რომ ვერ განვდებოდა ვეება სარბიელს და... არც მოინდომებდა მიუღწეველის მიღწევას.

და თუმცა ალექსანდრე ორბელიანს გული წყდებოდა: ო, რა კარგად შეიძლებოდა ჩვენი ეროვნული სულის, ტრაგიკული ბედისწერის გამოხატვაო, – მოწონებით და დაფასებით მაინც მოუწონებდა და დაუფასებდა, რაც და როგორც მოეთავებინა გრიგოლ ორბელიანს.

ესეც საქმე იყო – პატარა წყარო კოდაზე.

143.

ალექსანდრე ორბელიანს თავისი არჩეული გზის გამართლებად ესახებოდა სულიერად მტკიცე და გაბედულ ყმანვილკაცთა გამოჩენა, რადგანაც შეუმცდარად ჭვრეტდა, რომ ისინი მოჩვენებითი თუ წამიერი მემამბოხენი, სეზონის ფალავნები კი არ იყვნენ, არამედ მასავით ტყვიისა და ათასგვარი სატანჯველ-ცილისწამების ქვეშ იდგნენ და ასე მიუყვებოდნენ გოლგოთის აღმართს.

მისი ბედიც აკი იმ გარემოებამ განსაზღვრა, რომ: გაერიდა სამხედრო კარიერას, რაც გამორჩეულ აღმატება-დანინაურებას ჰპირდებოდა.

სამეფო საგვარეულოსთან ნათესაური სიახლოვე და იშვიათი პიროვნული ღირსებანი უდავო საწინდარი გახლდათ ალექსანდრე ორბელიანის შეუფერხებელი აღმასვლისა და... მონობაში გადიდკაცებულს იქნებ სულაც მთავარმართებელი შეეცვალა, გრიგოლ ორბელიანისა არ იყოს.

მაგრამ... მაშინ იდეალი ვინლა ყოფილიყო?

ვილა ჰყოლოდა ახალთაობას სახიერ ნიმუშად თავგამეტებული მეამბოხისა, თავის მამულს რომ ერთგულობდა და არა ხელმწიფე-იმპერატორებს?..

კიდევ კარგი მოესწრნენ მის ხილვას, დიდხანს ვერა, მაგრამ ცოტა მაინც ხომ დასცალდათ მის გარშემო ტრიალი, მისი ნაამბობების მოსმენა, გარდასული დროისა და თანადროულობის ზუსტი და შეუფერადებელი შეფასებანი.

გარეგნულად მალე მოტყდებოდა ალექსანდრე.

ახალგაზრდებს ეგონათ, როგორი ღრმა მოხუციყო.

ღრმა სიბერე ჯერ შორს იყო, მაგრამ სახესა და მიმოხვრაზე მძიმედ დაჩნეოდა გაუხარელი ცხოვრების კვალი.

მხოლოდ თვალები ინახავდა ძველ ცეცხლს, ისინი წამოინთებოდნენ იმ ძველებური გზნებით, ავლავბრის ყაზარმაში გამომწყდევამდე რომ აელვარდებოდნენ ხოლმე, ხელისგანვდენაზე რომ ეგულებოდა მამულის გამოხსნა კარსმომდგარი აჯანყებით დაიმედებულს.

წამოინთებოდნენ და... ჩაჰქრებოდნენ.

სევდა ეძალებოდა და... კიდევ ბურუსივით გადაეფარებოდა ხოლმე მზერაზე.

გული იხლიჩებოდა, სხეული იშლებოდა და... ეს დიდებული ნაშთი ძველი საქართველოსი ბერიკაცის ნაბიჯებით ეშვებოდა სამარეში.

144.

შავი ჭირი ავად და საბედისწეროდ გაჰკრავდა კლანჭს ალექსანდრე ორბელიანს.

ვიდრე ხოლერის ბაცილები შეეყრებოდა, ჯერ სხვა სნეულების ნიშნები გამოაჩნდებოდა, მაგრამ თვითონაც და შინაურებსაც შავი ჭირი ეგონებოდათ და, ექიმის დასაძახებლად რომ გაგზავნიდნენ კაცს, ალექსანდრეს შესთავაზებდნენ:

– თუ გინდა ვახტანგსაც შევუთვლით, შენს ძმას, იქნებ გესიამოვნოს მისი აქ ყოფნა.

ესიამოვნებოდა რომელია, მაგრამ არაფრისდიდებით არ დაანებებდათ, შეეტყობინებინათ:

– ჩვენ ნება არა გვაქვს ვახტანგი აქ მოვიყვანოთ, იმას რომ გადაედოს, რამე დაემართოს, ამით ჩვენ სამშობლოს წავართმევთ საუკეთესო შვილს.

ჯერ ისედაც მოერიდებოდა, არ გადაედოსო, მაგრამ ახლა ისიც ეამაყებოდა, ძმა დიდებული პოეტი რომ ჰყავდა, გამორჩეული პირი თანადროულობაში, და საქვეყნო გადასახედიდან შეეძლო მისი შეფასება:

სამშობლოს წავართმევთ საუკეთესო შვილსაო.

145.

ალეგორიულ მოთხრობაში „ახმედ-ფაშა კახაბერი“ აკაკი წერეთელი გამჭვირვალედ მიანიშნებდა პერსონაჟთა პროტოტიპებს:

ახმედ-ფაშა გრიგოლ ორბელიანს გულისხმობს, ისკანდერ-ბეგი კი – ალექსანდრე ორბელიანსო.

ამ ახმედ ფაშას თუმცა საქმით არაფერი გაეკეთებინა, მაგრამ სიტყვით თანამგრძნობი ყოფილიყო ახალთაობისა, სხვებივით გზაში მტრად არ ჩასდ-

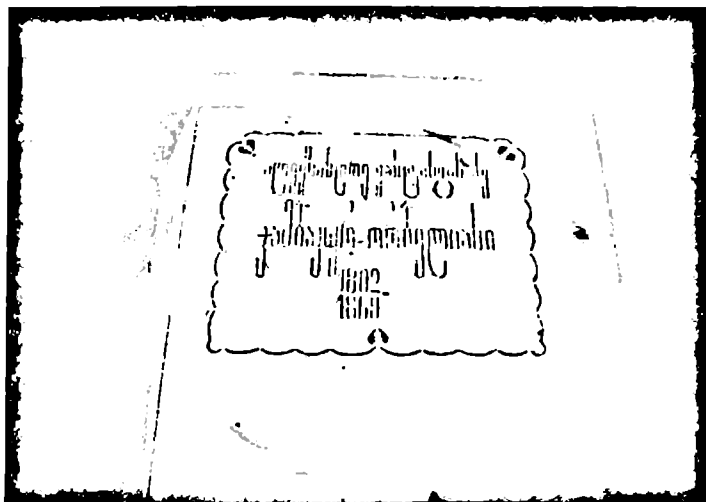
გომია. ამისათვის ახალგაზრდობასაც მომეტებულიად დაუფასებია კახაბერი და მისი მსასოებელი შექმნილა.

მაგრამ ახმედ-ფაშას ამგვარი კეთილი მოქცევის მიზეზი თურმე მისი უფროსი ძმა ისკანდერ-ბეგი ყოფილიყო, კაცი პატიოსანი და დიდად შესანიშნავი თავის ერში.

და როდესაც ის ისკანდერ-ბეგი მომკვდარიყო, ახმედ-ფაშას აზრებიც გამოცვლოდა და საოცარი ცილისწამებით გადმოენადირა ახალთაობაზედ.

პოეტური პოლემიკა, რომელიც გაიმართებოდა ილია ჭავჭავაძესა და გრიგოლ ორბელიანს შორის, ის „პასუხი შეილთა“ და „პასუხის პასუხი“, თურმე აცილებული იქნებოდა, ალექსანდრე ორბელიანი რომ არ გარდაცვლილიყო.

ალექსანდრეს წინაშე კრძალვა და ხათრი აკავებდა მანამდე გრიგოლს, ახალგაზრდებისათვის რომ არ შემოეცია, ალექსანდრეს გამოზრდილებისათვის, ახლა კი ვილას ან რაღას მორიდებოდა და: ილია ჭავჭავაძეს ბურთივით მრგვალ ლიბერალად რომ მოიხსენიებდა, აკაკი წერეთელს, სერგეი მესხს, მეველეს ანუ დავით მიქელაძესა და სტეფანე მელიქიშვილსაც მწარედ გაჰკრავდა კბილს: აკაკიები, ბაკაკიები, მესხი, მეველე, მელიქ-ალებიო, – და ამ აბუჩადამგდები სტრიქონებით მათ სხვა თანამოაზრეთაც გადანვდებოდა.

ალექსანდრე ორბელიანის განახლებული საფლავი
სიონის ტაძარში

146.

აკაკი წერეთელი ვერა და ვერ მოიბრუნებდა გულს გრიგოლ ორბელიანზე და ავტობიოგრაფიულ რომანში „ჩემი თავგადასავალი“ თანამედროვეთა ლიტერატურულ პორტრეტებსაც რომ წარმოსახავდა, სხვას არც გაიმეტებდა ასე ძალიან, გრიგოლს სხვა მწარე-მწარე საყვედურებთან ერთად იმასაც რომ უკიჟინებდა:

მაინც თვით რუსზედაც უფრო სწამდა რუსი. რუსი ქართველში ჰყავდა განხორციელებული და ქართველი რუსშიო.

რაკილა ასე სწამდა გრიგოლს, თავის ამ პოლიტიკური შეხედულებას პოემაშიც ჩააქსოვდა – „სადღეგრძელოში“ რუსების დროს აღტაცებით მოიხსენიებდა და ნიკოლოზ პირველს ცამდის აიყვანდა.

საგულისხმო და დამაფიქრებელი ის რემარკაა აკაკისა:

– სანამ ალექსანდრე ორბელიანი ცოცხალი იყო, ეს ნიკოლოზის მუნასიბი გამოტოვებული ჰქონდა და მერე კი ისიც შეიტანა მთელ პოემაში.

განა ვის შეიძლება მორიდებოდნენ, თუკი ხელმწიფე-იმპერატორის ხოტბა ენებათ?

ან სახელოვანი გენერალი ვის წინაშე კრთოდა ასე ძალიან, რომ ნიკოლოზის მუნასიბის შეტანა ვერ გაეხედა პოემაში?

არადა... თურმე იმ ერთადერთის მსჯავრს უფროთხოდა.

არაფრისდიდებით არა სურდა, იმ ერთადერთის თვალში დამცირებულიყო.

და ეს იმ კაცის, რომელიც საყვედურს არც ეტყოდა, მხოლოდლა მის მზერაში ამოიკითხავდა გრიგოლი, ეს რამ დაგანერინაო.

და ეს მზერა, ეს გულში განაფიქრი სავსებით კმარა, რათა არც იფიქროს „სადღეგრძელოს“ გამოქვეყნებაზე იმ ხოტბა-დიდების სტრიქონებიანად, ნიკოლოზ პირველს ჩვენს ხელმწიფედაც რომ აღიარებდა, ძლიერადაც, ბრძენადაც და სულგრძელობის ნიმუშადაც. და შეჰღალალებდა და შენუკვოდა:

გულნი ივერთა გვაქვს მსხვერპლად მზადა, შენდა შესაფერ შესანიშნავად; ტაძარი შენი ჰსდგას გულსა ჩვენსა მოვედ მშვიდობის ჩვენდა საკმევად: მტრისა მძლეველსა, ჩვენსა მფარველსა, მარჯვენას შენსა განავრცობ ჩვენზე; ახლის ცხოვრებით აღყვავილებით, ვითარცა მდელი მზის შარავანდზე! მტერი შეძრწუნდეს, რა მოახლოვდეს მხნეობით დაცულს შენსა სამზღვარსაო!..

და ამასაც აღარ იკმარებდა და მთელს ქვეყანას ფეხქვეშ გაუფენდა:

თამარის დღენი, დიდების დღენი, შენ მოუვლინე შენსა ივერსაო!..

გულსა და სულს ჩააქსოვდა ამ უზომო პანეგირიკს, მაგრამ ჯერხნობით თურმე საგულდაგულოდ უნდა მიემალა:

სანამ ალექსანდრე ორბელიანი ცოცხალი იყო!..

დიახ: სანამ ალექსანდრე ორბელიანი ცოცხალი იყო!..

147.

მისწვდებოდათ თუ არა ყურს ალექსანდრე ორბელიანის გარდაცვალება, მისი ეზო და შემოგარენი გლახაკებითაც გადაიჭედებოდა. ვერ ეტეოდნენ და ქუჩაბანდებში ამიტომაც გამოშლილიყვნენ, იმის გადალმაც ძლივს რომ ჰპოვებდნენ ფეხის დასადგმელს. ვინ უკვე იდგა, ვინ ადგილს ეძებდა, ვინ გამორბოდა, მოთქმით კი ყველა ტიროდა:

ვაი ჩვენს თავს, ვილა რას მოგვცემს და გვინყალობებს, ვილა გვანუგეშებსო.

სიონის ტაძრისაკენ მიასვენებდნენ სასახლეს და ახლა იქ იღვრებოდნენ ცრემლებად:

ვილა, ვილაო...

მთავარმართებლის კარი მოისვენებდა, სულ შიში რომ ანუხებდათ, რალაცას კიდეე ჩაიდენსო. ისიც რარიგ აგულისებდათ, ამ ახალგაზრდებს რალას გადაჰკიდებია, გზაკვალს იმათ რატომღა ურევსო.

და იმედი ჩაესახებოდათ: ახლა ამათ უკვე ჩვენს მხარეს გადმოვიბირებთო.

მაგრამ ახალ თაობას სხვა დანაბარები აღბეჭდოდა გულზე, ყველაზე ძვირფასი, ყველაზე სანუკვარი:

– ჩემი ცოდო გქონდეთ, თუ არ მოხვიდეთ და არ ჩამომძახოთ საფლავში, როცა განთავისუფლდება საქართველო!..

გაეგონათ, ძვლებიც შფოთავენ ხოლმეო. აქამდე ეს მხოლოდ ხატოვან გამოთქმად მიაჩნდათ, მაგრამ ამჟამად უკვე იგრძნობდნენ, რომ თურმე მართლა შეიძლება შფოთავდნენ ძვლები, და აბა ალექსანდრე ორბელიანსაც რა მოასვენებდა, როგორ შეიძლებოდა კვლავ სულის სიმწარით არ დალოდებოდა იმ ბედნიერ, აღმაფრთოვანებულ წამს, რომელიც თავისით არ დადგებოდა – ამათ, ამ ახალგაზრდების მხრებს უნდა აეზიდა ის რწმენა და მხნეობა, ქვეყნის გამოსსნა და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა რომ დაეყრდნობოდა.

– ვილა?! – კვნესოდა ხალხი.

– ვილა?! – ის ბიჭებიც გათანგულიყვნენ, უხმოდ რომ სდებდნენ ფიცს, ცოდვამ არ მოგასვენოს, თუ არ მივიდეთ და საფლავში არ ჩავძახოთ საქართველოს გამოსსნაო, – ვილა გვეყოლება სიმართლის, სინრფელის, თავგანწირვის განსახიერებად?!.

და თავს ინუგეშებდნენ და გაიმხნევებდნენ:

კვლავინდებურად ალექსანდრე ორბელიანი, მისი სული, მისი კეთილი საქმენი და მაგალითი ხომ ჩვენთან რჩებაო.

148.

სამგლოვიარო სიტყვას ახალთაობის სახელით სერგეი მესხი წარმოთქვამდა, სიონის ტაძარი რომ ჩაიხუტებდა ალექსანდრე ორბელიანის ცხედარს:

– ის იყო ძველი დროის კაცი. არ შეგვიძლია არა ვსთქვათ, რომ თავის თანამედროვეთა რიცხვში ის იყო საუკეთესო პირი. თავის სიცოცხლეში იმას უნახავს საქართველოს ბედიც და უბედობაც: ძველ კაცებში, მგონია, მხოლოდ ეს ერთი გვყავდა, რომელიც, ვით ნამდვილი შვილი, ზრუნავდა საქართველოს ბედზე, დასტიროდა იმის უბედობასა და დაჰხაროდა ბედნიერებას.

საქართველოს ბედნიერება სად ენახა ალექსანდრე ორბელიანს – ბაგრატიონთა სამეფო ტახტი რომ გაუქმდებოდა და საქართველოს ოკუპაცია და ანექსია ოფიციალურად გამოცხადდებოდა 1801 წელს, ერთი წლის თავზე უნდა დაბადებულიყო, მაგრამ ისე ღრმად განეცადა და შეეთვისებინა ერეკლე მეფის ეპოქა, თავისუფლებისა და ჰეროიკის ის წლები, რომ ახალთაობას ეჭვიც არ ეპარებოდა: უთუოდ თვითონაც შეესწრო იმ ხანას, საკუთარი თვალთა აქვს ნანახი და ასე ცოცხლად და სახიერად ამიტომაც მოიტანა ჩვენამდე მისი ხსოვნაო...

სერგეი მესხის ის სიტყვებიც ამასვე ადასტურებს, ახალთაობელთა საერთო აზრსა და შეგნებას.

149.

ალექსანდრე ორბელიანის ახალგაჭრილ სამარეს-
თან მხოლოდ მისი სულიერი მემკვიდრენი არ
იდგებოდნენ მდუმარე ფიციტ შეკრულნი, გლახაკ-
თა და ქვრივ-ობოლთა ცრემლიც უხვად დასდიოდა
და მათაც ერთგულად აღასრულეს მდუმარე ფიცი:
შენახათ თავიანთი პატრონისა და მწყალობლის
ამაღლებული სახება.

მარიამ შერვაშიძე, შვილიშვილი ალექსანდრესი,
ერთხელაც მარტო დარჩებოდა მთელს სახლში.
ძალიან ცხელოდა და აივნის კარს გააღებდა ქუჩი-
საკენ, თან შიშითაც ეშინოდა: შუალამე გადასულია
და ემანდ არავინ ამოძვრეს აივანზეო. შიგ კარში
ტაბურეტს ჩადგამდა და ჩამოჯდებოდა. და უეც-
რად შემოესმოდა:

– კაცო, კარი ღიაა, მოდი შევიდეთ, მგონი მდიდრე-
ბი დგანან.

– იქ ასვლა არ შეიძლება, – მიუგებდა მეორე
წყრომით, – ეგ ალექსანდრე ორბელიანის სახლია,
პუპლიასი, ჩვენი მფარველი ანგელოზი რომ იყო.

მამა თეიმურაზი (მჭავანძიძე) ალასრულებს პანაშვიდს
ალექსანდრე ორბელიანის საფლავზე

ჩვენი წინაპრებისგან მაქვს ანდერძად, რომ მის
სახლში და მის შვილთან არაფერი მოვახდინოთ,
და ახლა მისი ერთადერთი ქალია თავისი ქმარ-
შვილით. ჩვენ ნება არა გვაქვს ამ კეთილი ოჯახის
გაქურდვისა.

ჩაივლიდნენ და წავიდოდნენ.

და მარიამი პირჯვარს გადაიწერდა და პაპას მად-
ლობას შესწირავდა:

ისევ ჩვენი მფარველი ანგელოზი ხარო.

150.

შფოთავდნენ და ბორგავდნენ ალექსანდრე ორბელიანის ძვლები იმ სანატრელი სიტყვების გაგონების მოლოდინში, რის ნატვრა-ოცნებაშიც ამოხდებოდა სული და ანდერძადაც დაიბარებდა:

– ჩემი ცოდო გქონდეთ, თუ არ მოხვიდეთ და არ ჩამომძახოთ საფლავში, როცა განთავისუფლდება საქართველო.

ანდერძი და... ამისთანა?!

და აი როდესაც გამოცხადდებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისს და მთაწმინდიდან ვლასა მგელაძის მიერ ატეხილი ზარების გრგვინვა-ზრიალი გადაუვლიდა ქალაქს, მარიამ შერვაშიძე მაშინვე სიონის ტაძრისაკენ გაეჩქარებოდა და სამარეს ჩასძახებდა:

– ჩემო ძვირფასო პაპა, აღარ არიან მტარვალეები, მოგვშორდნენ, ახლა თავისუფლები ვართ!..

ჩასძახებდა და... თითქოს კიდევ იგრძნობდა, როგორ დაამდებოდნენ მშფოთვარე ძვლები და როგორ დაშოშმინდებოდა მწყურვალე სული.

მარიამის ხმას სიხარულის ცრემლიც უკვალავდა გზას და ექოც ჩასდევდა და ტრიალებდა სამარეშიც და მიღმა სამყაროშიც:

მოგვშორდნენ... მოგვშორდნენო!..

ბოლო მოღებოდა 117-წლოვან პყრობილობას და იმ დღის გაბრწყინებაში თავისი წილი ედებოდა ოცდათორმეტიანელთა სწრაფვასა და სულისკვეთებასაც, იმ იდეალების უწყვეტობას თუ ვინმე, ალექსანდრე ორბელიანი რომ შეინარჩუნებდა და შეუბღალავადაც გადასცემდა ილია ჭავჭავაძესა და მის თაობას.

თან საკითხავი

სერიის გამოცემები:

1. გია ბულაძე. 200 ამბავი მხატვრობაზე. გამოსაცემად მოამზადა მარიამ უგრეხელიძემ.
2. ალექსანდრე მაკედონელი. 120 ამბავი. გამოსაცემად მოამზადა ნატო გორდელაძემ.
3. ალექსანდრე მიქაბერიძე. უცხოეთში დაკარგული ქართველები. 60 ამბავი.
4. ლუდი. 130 ამბავი. გამოსაცემად მოამზადეს ვლადიმერ პერანიძემ და ნიკა ხოფერიამ.
5. გურამ ნიბახაშვილი. 64 ამბავი ფოტობრაფიაზე. გამოსაცემად მოამზადა თამარ კიკნაველიძემ.
6. ილია ჭავჭავაძე. 180 ამბავი. შემდგენელი თამაზ ჯოლოგუა.
7. კახმეგ კუდავა. ნობელინტი ფიზიკოსები. 150 ამბავი.
8. მსოფლიო მონარქები. 100 ამბავი. შემდგენელი ბაკურ გელაშვილი.
9. ნინო სადღობელაშვილი. ქართველი მწერლები. 130 ამბავი.
10. ზვიად ბერეკაშვილი. ფიზბურთი. 45+45 ამბავი.
11. ნიკა ხოფერია. შუა საუკუნეები. 111 ამბავი.
12. ქართველები უცხოელთა თვალით. 150 ამბავი. შემდგენელი ალექსანდრე მიქაბერიძე.

13. გურამ ნიბახაშვილი. 80-იანები. 100 ფოტომბავი.
14. გურამ ნიბახაშვილი. 90-იანები. 100 ფოტომბავი.
15. გურამ ნიბახაშვილი. 2000-იანები. 100 ფოტომბავი.
16. ფრიდონ საყვარელიძე. იმპრესიონისტიები. 60 ამბავი.
17. ნიკოლოზ რურუა. 50 ალბომით შემოპარული თავეისუფლება.
18. 1978 წლის 14 აპრილი. 78 ამბავი. შემდგენელი ანა ბაქანიძე.
19. ზვიად გამსახურდია. 79 ამბავი. შემდგენლები – ნინო ოდილაძე და კახმეგ კუდავა.
20. დიმიტრი ყიფიანი. 131 ამბავი. შემდგენელი თამაზ ჯოლოგუა.
21. ძველი ქართული რეკლამა. 150 განცხადება. შემდგენელი გიორგი ჭეიშვილი.
22. კახა კუდავა. ცხოველთა სამყარო. 100 უცნაური ამბავი.
23. საქარტიველო უცხოელთა თვალთ. 150 ამბავი. შემდგენელი ალექსანდრე მიქაბერიძე.
24. ვაჟა-ფშაველა. 156 ამბავი. შემდგენელი ლევან ბებურიშვილი.
25. მერაბ კოსტაძე. 79 ამბავი. შემდგენლები – ნინო ოდილაძე და კახმეგ კუდავა.
26. რუსიკო კობახიძე, დიმიტრი სილაქაძე, დავით ხვადაგიანი, ირაკლი ხვადაგიანი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. 100 ამბავი.
27. გელა ჩარკვიანი. #იმდროს. 70 ამბავი.
28. ირაკლი მახარაძე. გური და გურულები. 150 ამბავი.
29. გია ბულაძე. მუსიკა. 150 ამბავი.
30. ბახუსის მოყვარულნი. 100 ამბავი. შემდგენელი ირაკლი მახარაძე.
31. თამაზ ჭილაძე. 55 ამბავი. შემდგენლები – სალომე ნიკოლეიშვილი და მანანა ჯანელიძე.
32. ოთარ ჭილაძე. 65 ამბავი. შემდგენლები – სალომე ნიკოლეიშვილი და მანანა ჯანელიძე.

33. მუხრან მაჭავარიანი. 90 ამბავი. შემდგენელი ნანა მაჭავარიანი.
34. ნიკა ხოფერია, ლევან ტავლაშვილი. ძველი რომი. 117 ამბავი.
35. როსტომ ჩხეიძე. პავლე ინგოროყვა. 125 ამბავი.
36. ზვიად ბერეკაშვილი. 100 ფეხბურთელი. 100 ამბავი.
37. ბალაქტიონი. 200 ამბავი. შემდგენელი ნათია სიხარულიძე.
38. ბექა ხოჯავა, ნიკა ხოფერია, დიმიტრი სილაქაძე. სუმო. 90 ამბავი.
39. დავით მაისურაძე. დამწერლობა. 100 ამბავი.
40. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. 100 ამბავი. შემდგენელი თამაზ ჯოლოგუა.
41. ცხოვრება საბჭოეთში. 70 ამბავი. შემდგენელი ბუბა კუდავა.
42. კონსტანტინე გამსახურდია. 126 ამბავი. შემდგენელი გიორგი ხულორდავა.
43. როსტომ ჩხეიძე. ოთარ ჩხეიძე. 100 ამბავი.
44. კობი ბრანდტი. 81 ამბავი. ავტორ-შემდგენელი ვაჟა სიმონიშვილი.
45. ალექსანდრე ელისაშვილი. ძველი ტფილისი. 50 ამბავი.
46. აპაქი. 180 ამბავი. ავტორ-შემდგენელი ჯული გაბოძე.
47. ქისტები. 100 ამბავი. ავტორ-შემდგენელი ხასო ხანგოშვილი.
48. ქართველი დრამატურგები. 100 ამბავი. ავტორ-შემდგენელი ნინო თოდუა.
49. ნიკოლოზ ბარათაშვილი. 100 ამბავი. შემდგენელი მაია ცერცვაძე.
50. დროშები. 100 ამბავი. ავტორ-შემდგენელი ვაჟა სიმონიშვილი.
51. თორნიკე ასათიანი. ბერბები. 101 ამბავი.
52. როსტომ ჩხეიძე. ალექსანდრე ორბელიანი. 150 ამბავი.